

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRBE MEKÂNI, TÜRBE KÜLTÜRÜ:

İSTANBUL'DA ÜÇ TÜRBEDE YAPILAN NİTELİKSEL ARAŞTIRMA, 2013

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE AYSUN ÇELİK 10 11 27 207

Danışman Öğretim Üyesi: Prof. Dr. Emine İNCİRLİOĞLU

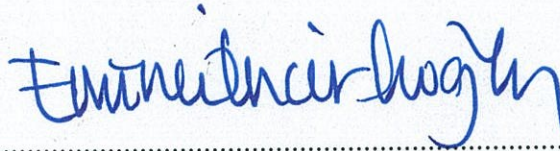
İstanbul, Ekim, 2013

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

16.09.2013 tarihinde tezinin savunmasını yapan Ayşe Aysun ÇELİK'e ait "Türbe Mekanı, Türbe Kültürü: İstanbul' da Üç Türbede Yapılan Niteliksel Bir Araştırma" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak ~~Oy Birliği/Oy Çokluğuyla~~ *ile* Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Bahattin AKŞİT
(Başkan)

Prof. Dr. Emine İNCİROĞLU
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Erkan ÇAV
(Üye)

ÖNSÖZ

Öncelikle İstanbul şehrine duyduğum merak, ilgi ve sevgi araştırma konumun seçiminde önemli bir rol oynadı. İstanbul'un zengin kültür yapısıyla sosyoloji alanını nasıl bir araya getirebileceğimi düşünürken İstanbul türbelerinin zengin bir araştırma sahası olarak bunu sağlayabileceğine karar verdim. Aziz Mahmut Hüdayi, Eyüp Sultan ve Telli Baba türbelerinde ziyaretçilerin duygu dünyaları üzerinden, türbe mekânına yüklenen anlam ve bu mekânda oluşan kültürü ortaya koymaya çalıştım. Araştırma, türbe mekânlarında sürekli bir hareketlilik ve yaşayan bir kültür olduğunu ortaya koydu.

Bu çalışmanın oluşmasında emeği geçen, ders aldığım değerli yüksek lisans hocalarıma, tezimi onaylayan değerli jüri hocalarım Prof. Dr. Bahattin Akşit, Yrd. Doç. Dr. Erkan Çav ve bilhassa tezimin hem yazım hem de saha çalışması olmak üzere her aşamasında her an yanımda olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Emine İncirlioğlu'na teşekkürlerimi sunuyorum. Verdikleri her türlü destek için sevgili anne ve babam Meryem-Aziz Partanaz'a, eşim Zekeriya'ya, evlatlarım özellikle saha çalışması ve diğer aşamalarda yardımlarıyla yanımda olan sosyoloji öğrencisi kızım Sena'ya, Eren'e ve Revna'ya çok teşekkür ediyorum.

ÖZET

Türbe mekânı incelenerek orada oluşan kültürü anlamak bu çalışmanın amacını oluşturdu. İstanbul'un türbe zenginliği ve çeşitliliğinden yola çıkılarak belirlenen Aziz Mahmut Hüdayi, Eyüp Sultan ve Telli Baba türbeleri araştırma sahası olarak seçildi. Her türbede 10'ar olmak üzere toplam 30 derinlemesine görüşme yapıldı. Araştırma türbelerde yapılan gözlemlerle zenginleştirildi. Yapılan görüşme ve gözlemlerde; katılımcıların kişisel özellikleri, türbe ziyaretleri, türbe algıları üzerinden türbe mekânıyla ilişkilerini ortaya koymaya yönelik bir çerçeve çizildi.

Çalışmanın giriş bölümünde, mekân teorileri, türbe kültürü ve bağlantılı olduğu yapılar, araştırma yapılan türbelerin tanıtımı, tezin amaç ve önemi anlatılarak kavramsal çerçeve ve sorunsal ortaya kondu. Yöntem bölümünde, araştırmada kullanılan katımcı gözlem, derinlemesine görüşme ve gömülü teori yöntemleri görüşme süreciyle birlikte ele alınarak anlatıldı. Araştırmanın zorlukları ve etik sorunlar da bu bölümde verildi. Bulgular bölümünde, ziyaretçiler, esnaf ve türbe görevlileriyle yapılan görüşmelerde öne çıkan konular yine onların ifadeleri eşliğinde yorumlandı. Tartışma ve Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular araştırma konusu bağlamında değerlendirildi.

Araştırma, üç türbede ve niteliksel yöntemlerle yapıldığından sonuçlar genellenmedi fakat türbe kültürü ve mekânını anlamaya yönelik açıklayıcı bilgilere ulaşıldı. Bulguların kutuplaşmaları desteklemediği, kamusal-özel, modern-geleneksel, sıradan-kutsal mekân pratiklerinin bir arada yaşandığı görüldü. "Sıradan" ve "kutsal" olanla iletişimin sağlandığı yerler olarak görülen türbeler, türbe algısı birbirinden farklı kişilerce ziyaret edilmekte, bu farklılıklar ziyareti çeşitlendirmekte, şekillendirmekte ve dönüştürmektedir. Zaman zaman formel bakış açılarının eleştirilerine hedef olsa da, türbe ziyaretlerine toplumsal ilgi sürmekte, "türbe mekânı" yaşayan bir mekân olmayı sürdürmektedir.

Anahtar kelimeler: Türbe, Kamusal-Özel Alan, Modern-Geleneksel-Dini Pratikler, Kutsal Mekân, Ziyaret Kültürü

ABSTRACT

Understanding the culture around visiting tombs by examining the tomb site created the core purpose of this study. Considering the richness and diversity of tombs in Istanbul, Aziz Mahmut Hüdayi, Eyüp Sultan and Telli Baba tombs are chosen as fields of the research. Thirty interviews are conducted in total, with ten interviews at each tomb site. The study is enriched with observations. In the interviews and observations, the aim is to reveal the participants' relationships with the tombs through the impersonality traits, patterns of tomb visits, and perceptions.

In the introductory part of the study, the conceptual framework and research questions are presented by discussing relevant spatial theories, tomb culture, the constructions it is attached, the presentation of the researched tombs, and the purpose and importance of the thesis. In the method part, the participant observation, in-depth interview and grounded theory methods are explained by contextualizing the interviewing process. The challenges of the research and ethical problems are also presented in this part. In the findings part, the points that were raised during the interviews with the visitors, shop keepers in the area and tomb attendants, are interpreted citing verbatim transcriptions of interviews. In the discussion and conclusion part, the findings are evaluated in the context of the research subject.

The research results are not generalized as it was conducted using qualitative methods and only in three tombs, however explanatory information, which helped understand the tomb culture and the site, is presented. Tombs, which are seen as spaces in which communication between “ordinary” and “sacred” takes place are visited by people with different perceptions of a tomb and these differences diversify, shape and transform the visit. Although it is the target of formal points of view, the public interest in tomb visits persists and the “tomb site” continues to be popular among diverse populations.

Keywords: Tomb, Public–Private Sphere, Modern-Traditional-Religious Practices, Sacred Space, Culture of Tomb-visitation

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
TABLO.....	vii
1. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Mekân.....	5
1.1.1. Mekânın Üretimi ve Yeniden Üretimi.....	5
1.1.2. Kamusal ve Özel Alan.....	8
1.1.3. Kutsal Mekân.....	13
1.2. Türbe Kültürü.....	17
1.2.1. Dünya Toplumlarında Türbe Kültürü.....	19
1.2.2. Türk Toplumunda Türbe Kültürü ve Tarihsel Süreci.....	21
1.3. Geleneksel-Modern-Dini Pratikler ve Türbe Kültürü.....	26
1.4. Tez Araştırmasına Konu Olan Türbeler.....	31
1.4.1. Aziz Mahmut Hüdayi ve Türbesi.....	31
1.4.2. Eyüp Sultan ve Türbesi.....	32
1.4.3. Telli Baba ve Türbesi.....	33
1.4.4. Türbelere İlişkin Menkıbeler.....	35
1.5. Tezin Amacı.....	39
1.6. Tezin Önemi.....	41

2. BÖLÜM: YÖNTEM.....	43
2.1. Katılımcı Gözlem.....	43
2.2. Derinlemesine Görüşme.....	45
2.3. Gömülü Teori.....	48
2.4. Görüşmeler Sürecindeki Avantajlar, Sınırlılıklar ve Etik Sorunlar.....	50
3. BÖLÜM: BULGULAR.....	55
3.1. Ziyaretçilere İlişkin Bulgular.....	56
3.1.1. Kişisel Bilgiler ve İnanç Dünyalarına İlişkin Tanımlamalar.....	56
3.1.2. Türbe Ziyaretinin Mekânla İlişkilendirilmesi.....	61
3.1.3. Türbe Ziyaretinin Kişisel ve Toplumsal Sebepleri.....	69
3.1.4. Türbe Ziyaretinin Sıklığı.....	80
3.1.5. Ziyaret Sıklığını Etkileyen Kişisel ve Toplumsal Faktörler.....	83
3.1.6. Ziyaretçilerin Türbe Mekânına Yüklediği Anlam.....	87
3.1.7. Ziyaretçilerin Türbe Ziyaretine Yüklediği Anlam.....	94
3.1.8. Türbe Ziyaretinden Beklentiler.....	101
3.1.9. Başka Türbelerin Ziyaretine İlişkin Bilgiler.....	107
3.2. Esnaf ile Türbe Görevlileri Görüşmelerine İlişkin Bulgular.....	109
4. BÖLÜM: TARTIŞMA ve SONUÇ.....	120
KAYNAKLAR.....	135
EKLER.....	139
ÖZGEÇMİŞ.....	148

KISALTMALAR

- AMH** : Aziz Mahmut Hüdayi
AMHT : Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi
DG : Derinlemesine Görüşme
E : Erkek
EST : Eyüp Sultan Türbesi
K : Kadın
TBT : Telli Baba Türbesi
vb : Ve benzeri
bkz : Bakınız

TABLO

EK 3: Derinlemesine Görüşme Yapılanların Kişisel Bilgileri

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Toplumsal belleğin önemli bir bileşkesi olduğu söylenen, toplumsal nitelikleriyle var olan mekân, farklı zaman dilimlerinde farklı anlamlar yüklenerek değişip dönüşür. İncirlioğlu ve Kılıçbay'a göre; "Mekân da kültür de var olmak ile aynı kaçınılmaz derecede ilişkili kavramlar: Var olmanın yeri mekân ise biçimi de kültürdür" (2011, s. 5). Mekânı sosyolojik açıdan inceleyerek türbe kültürünü anlamaya ve anlamlandırılma biçimlerini sergilemeye çalışmak, bu çalışmanın kapsamını oluşturdu.

Kutsallık atfedilerek ziyaret edilen mekânların varlığı çok eski tarihlere dayanmakta, günümüzde dünyanın pek çok farklı kültür ve toplumunda da insanların ilgisini çekmeye devam etmektedir (Dickhardt ve Dorofeeva-Lichtman 2003). Türkiye'de köyden kente hemen her yerleşim yerinde bulunduğu gibi yerleşimler dışında kalan doğal alanlarda da mevcut bu mekânlar özel ve genel amaçlı sebeplerle ziyaret edilmekte, medyada da sıklıkla işlenen bir konu olmaktadır. Bu mekânların kültür tarihini ve toplumsal hayatı yansıtan, içinde yaşayanların hikâyelerinin anlatıldığı bellek yerleri olduğu ifade edilmektedir (Köse ve Ayten, 2011).

"Dindışı" ya da "sıradan" (*profane*) ve "kutsal" (*sacred*) mekânlar arasındaki Durkhem'in ikili kutuplaştırmasına dayanan ayırım, mekânı konu edinen disiplinlerarası çalışmalarda artık keskin çizgilerle değil, geçişken, zamana bağlı olarak değişen, müzakere edilen bir ayırım olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla her

tür mekân zaman zaman kutsal, zaman zaman sıradan işlevler görebilmekte, sıradan ve kutsal işlevlerin iç içeliği tartışılmaktadır (Dickhardt ve Dorofeeva-Lichtman 2003). Bununla birlikte, kimi mekânlar ağırlıklı olarak kutsal olarak algılanmaktadır.

“Dost” anlamına gelen velilerin yattığı, “türbe” olarak adlandırılan kutlu mezarlar da, ağırlıklı olarak kutsal olduğu düşünülen mekânlardır. Türbe kelimesi, halk dilinde sadece veli zatların mezarları için değil, aynı zamanda abidevi kişilerin (mesela padişahların) mezarları için de kullanılır. Ama kelime veli zatların mezarları ile özdeşleşmiştir. “Yatır” kelimesi de veli zatların mezarlarına atfen, “türbe” kelimesi yerine kullanılır (Köse ve Ayten, 2010).

Türbelerin en temel özelliği, buraların insanları kutsalla ilişkilendiren, onlara manevi duygular yaşatan, çeşitli problemlere çare bulan, şifa veren yerler olduğuna inanılmasıdır. Popüler dini anlayışlara göre, türbelerde yatan velilerin yardımlarına mazhar olmak için çeşitli ritüeller yapmak gerekir. Halk dindarlığının en temel yansımalarından olan türbe ziyaretleri, tarih boyunca pek çok dini ve kültürel unsurdan beslenmiştir (Köse ve Ayten, 2010, s. 14).

Türbe ve benzeri kutsallığı ön plana çıkan mekânlar, farklı toplumlarda bulunmakta, tarihsel süreçte yaşanan toplumsal, kültürel, dini değişimlere paralel olarak ziyaretçilerin bu mekânlara ilgisi artmakta veya azalmaktadır.

Türbe ile ilgili yapılan çalışmalar daha çok ilahiyat, mimari-süsleme sanatları gibi alanlara konu olmuş, sosyolojik yönü ya bu konular içinde incelenmiş veya ihmal edilmiştir. Ayrıca, uluslar arası literatürde olduğu gibi Türkiye’de de, ilahiyat alanında yapılan türbe çalışmalarında mekânın kutsallığı sabitleştirilmiş, mekânın diğer nitelikleriyle müzakere yönü ve bağlamsallığı üzerinde durulmamıştır. Çalışma, bu eksiklikleri ve yaklaşım sorunlarını gidermeyi hedeflemektedir. Türbe

ve ziyaretçi sayısının çokluğuyla dikkat çeken ve tarihsel birçok mekâna ev sahipliği yapan İstanbul şehri, bu anlamdaki zenginliğiyle çalışmanın konusunun seçiminde özendirici olmuştur.

Halbwachs'a göre kültürel farklılıklar insanların belirli yerlerdeki davranış biçimleriyle, birbirleriyle olan ilişkilerinde kendini ele verir. Dini törenlerin iki bileşkesi vardır. Bedensel pratikler ve mekân. Her ikisi de geleneklerin bir nesilden diğerine geçmesini sağlayan önemli etkenlerden biridir. Henri Bergson'a göre hatırladığımız her şeyi mekânla birlikte hatırlarız. Halbwachs, Bergson'un görüşünü toplumbilimsel bir bakış açısıyla geliştirip hatırlama eyleminin toplumsal mekân ve toplumsal çerçevelerle birlikte olabileceğini söyler (Aktaran Özaloğlu ve Gürel, 2011, s. 26-27).

Mekân olarak türbeyi incelerken, mekânı odak noktası alan ve mekâna yüklenilen anlamlardan yola çıkan teoriler eşliğinde çalışmanın yapılması planlanmıştır. Diğer yandan, türbenin toplumsal kültürün bir parçası olduğu fikrinden hareketle, Halbwachs'ın üzerinde durduğu mekân-bellek ilişkisi ışığında, türbe kültürünün aktarılmasının, sürdürülmesinin ve dönüştürülmesinin hangi dinamiklerle gerçekleştirildiği sorusunun cevabı toplumsal çerçevede birlikte araştırılmıştır. Toplumsal mekânlar olan türbelere, toplumun gösterdiği ilginin nedenleri, türleri ve biçimleri konusunda genişletilmiş bilgilere ulaşılması ve çözümlenmeler üretilmesi hedeflenmiştir. Bugüne kadar türbeler hakkında yapılan, örneğin dini, psikolojik, mimari açılardan yaklaşan çeşitli araştırmalara bu çalışmada, konu gereği değinilse de, tezin odağını mekân kavramı oluşturmaktadır. Mekânın sosyolojisinden bakarak türbeyi araştırmanın, bugüne kadar türbe konusunu ele alan ancak farklı açılardan yürütülmüş çalışmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

Tez kapsamında Şu sosyolojik konular üzerinde durulmuŐtur:

1. Türbe ziyareti, kişisel deneyimler içerdiği için bir yandan mahrem, öznel, özel alana ait özellikler gösteren, öte yandan, kamusal mekânda yer aldığı ve topluluk içinde deneyimlendiği için kamusal alana ait bir olgudur. Türbeler, mahrem taleplerin kamusal taleplere dönüŐtüĐü, kamusal ile mahremin örtüŐtüĐü, ve mahrem ile kamusal alan arasında bir çeşit geçiŐ sayılabilecek yerlerdir.
2. Türbe ziyareti bir yanıyla eski, geleneksel, diğer yanıyla da bugüne ait, devamlılığı olan, modern, dolayısıyla gelenekselden farklı kurgulanmıŐ bir pratiktir.
3. Türbe ziyaretindeki ritüeller zaman içerisinde çeşitli etkilerle değişip dönüŐmekte, yeniden üretilmektedirler. Sabit gibi görünmekle birlikte deĐiŐkendirler.
4. Türbeler, kutsallığı ön plana çıkan, ancak ikili kutupsallaŐtırmaya sığmayan, iŐlevleri ve kullanım özellikleri bakımından kutsallık ile sıradanlığın (dindıŐılıĐın) rtŐtĐ mekânlardır.

Türbeyle ilgili, “mahrem-kamusal”, “geleneksel-modern”, “sabit-deĐiŐken”, “kutsal-dindışı” kutuplaŐtırmalarını barındıran yukarıdaki ifadeler, tez konusunun kavramsal çerçevesini oluŐtırmakla birlikte, görüşmeler sürecinde ortaya çıkan farklı “gömülü” kavram ve terimler de araştırma bulguları arasında tartışılmaktadır.

İstanbul’da bulunan üç türbede yapılan niteliksel alan araştırması tezin temelini oluŐturmuŐtur. İstanbul’daki türbeler hem sayı hem de çeşitlilik bakımından oldukça zengindir. Çeşitli Şekillerde sınıflandırılmıŐ olan trbeler¹ genel ve özel amaçlı ziyaretlere göre de ayrılabilirler. Tez kapsamında araştırma yapılacak türbeler

¹ örneğin, “ziyaret türbeleri”, “makam türbeleri”

seçilirken bu çeşitlilik göz önünde bulundurulmuş; Türçek'in² belirlediği en çok ziyaret edilen türbe sıralamasından, ilk iki türbenin yanı sıra özel amaçlı ziyaret edilen bir türbe araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Araştırma, İstanbul'da 20 türbede yapılan 2012 tarihli karşılaştırmada en çok ziyaret edilen türbeler olarak belirlenen Eyüp Sultan ve Aziz Mahmut Hüdayi Türbeleri ile daha çok özel amaçlı ziyaret edilen Telli Baba Türbesi'nde gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kişiler türbe ziyaretçilerinden seçilmiş, gözlemlerinin katkı sağlayacağı düşünülen türbe görevlileri ve türbe yakınındaki esnaf da görüşmelere dâhil edilmiştir.

1.1. Mekân

Mekâna ilişkin teorik yaklaşımlar arasında; Lefebvre'in "Mekânın Üretimi ve Yeniden Üretimi", Habermas'ın "Kamusal Alan", Sennett'in "Kamusal İnsan" ve "Mahrem Toplum" yaklaşımları yanında, Durkheim'dan bu yana kullanılagelen "kutsal mekân" kavramı da konunun işlenmesinde temel alınmıştır.

1.1.1. Mekânın Üretimi ve Yeniden Üretimi

Lefebvre'in "Mekânın Üretimi ve Yeniden Üretimi" olarak bilinen teorisine göre mekân fiziksel hacimden ibaret değil, toplumsaldır; toplumsal olarak üretilir. Her toplumsal oluşum kendi mekânsal biçimlerini üretir. Mekân bir toplumsal üretim biçimidir ve toplumun üretiminin hem sonucu hem de ön şartıdır. Henri Lefebvre, gündelik hayatın bize çok aşına gelen ancak oldukça gizemli ve karmaşık olduğunu söylediği yapısının en somut haliyle toplumsal bir süreç olan mekân üretiminin analizi sayesinde anlaşılabilirliğini göstermiştir. *The Production of Space* (Mekân

² Türçek: Türbeler Çeşmeler ve Taşınır Taşınmaz Mallar Kültür Varlıklarını Koruma ve Yaşatma Derneği

Üretimi) çalışmasında, mekânı soyut, “fikri” olmaktan çıkarıp, toplumsal ve fiziksel nitelikleriyle ele almıştır (Lefebvre’den aktaran Doğan, 2009).

Lefebvre, felsefenin ikili karşıtlıklar üzerinde işleyen ikili diyalektiği yerine üç yanlı bir diyalektik önerir. Mekân üç kurucu olarak ifade ettiği; “algılanan”, “tasarlanan” ve “yaşanan” yönleri aracılığıyla diyalektik olarak üretilir (Avar, 2010). Lefebvre’in mekânın oluşumuyla ilgili sunduğu üçlü bir şema söz konusudur; bu şemanın unsurları mekânsal pratik, mekânın temsili ve temsilin mekânıdır (Lefebvre, 1991).

Mekânsal pratik, “Maddi yeniden üretim açısından insanların bilgi birikimlerini işlevsel kılan ve anlamlandırma süreçlerini kapsayan pratik bir şeydir” (Lefebvre, 1991, s. 50). Lefebvre’in bilgi ve iktidarın esareti altında bulunduğunu belirttiği mekânın temsilleri; tasarlanan mekânın kendisidir. Mekânın temsilleri, iktidarların anlayış ve ideolojisinin bir karışımı olduğundan daima göreceli ve değişkendir. Temsilin mekânlarıysa belli bir mekânda hâkim olan tavır ve çıkarların (yani yaşayan mekânın) kendini ortaya koyuş biçimidir. İşler, imajlar ve anılarla sınırları çizilen temsilin mekânında belli bir mekânın kullanıcıları bu temsilin hem yazarları hem de oyuncularını olurlar. Temsilin mekânı gündelik hayatın da etkin merkezi olarak; tutkunun, eylemin, yaşanan durumların yerini kapsar ve zamanı imler (Lefebvre, 1991).

Böylece mekânın üretiminde, birbirine diyalektik olarak bağlı, iki yanlı üç kurucu ortaya çıkar: Bir yanda mekânsal pratikler, mekân temsilleri ve temsil mekânları; diğer yanda algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân. Lefebvre bu iki üçlüyü, bir yandan insan bedenini ve somut pratiklerini, bir yandan da toplumsal pratiğin

bütünü kücaklayacak şekilde bir araya getirir. Mekânı hem somut bir maddilik, hem de bir kavram ve deneyim içerecek şekilde kavramlaştırarak, bireysel ve toplumsal üretim süreçlerinin kurucusu olarak görür (Avar, 2009).

Mekânsal pratikler, toplumun mekânını kaplayan pratiklerdir ve algılanan mekânla ilişkili olup somutturlar. İdeoloji, iktidar ve bilgi ile eklemlenmiş olan mekânın temsilleri, tasarlanan mekânlar olup soyutturlar. Temsilin mekânları ise yaşanan gündelik hayat içinde karmaşık kodlamalar ve yeniden kodlamalarla baskın soyutlamalara direnen ve onların eleştirisini de içeren mekânlardır. Kullanıcıların ve orada yaşayanların karmaşık sembolleri ve imajlarıyla deneyimlenir, nesnelere sembolik kullanımlarıyla fiziksel mekânın üzerinde yaşar, hayal gücü, anılar, rüyalar ve sembollerle kurulur. Yaşanan mekân (temsilin mekânı), tasarlanan mekânın (mekânın temsili) müdahalesine ve etkilerine açıktır (Avar, 2009).

Temsilin mekânları, hem gündelik hayat çevresindeki tarihten gelen birikimlerden hem de ütopyacı unsurlardan kaynaklanmakta ve onu en iyi “mekânın söylemi” tanımı ifade etmektedir (Sheilds’den aktaran Doğan, 2009).

Türbenin mekân olarak oluşumunda birçok nedensellik ilişkisinden ve koşuldan söz edilebileceği gibi, “temsilin mekânı” kavramından hareketle türbenin mekân olarak üretilmesi ve yeniden üretilmesi sürecini incelemek de bu tezin kapsamı içinde yer almıştır.

1.1.2. Kamusal ve Özel Alan

Araştırmada yaralanılan bir diğer teorik yaklaşım Habermas'a ait "Kamusal Alan" kavramıdır. Habermas'a göre; "Kamusal hayat pazar meydanında, agorada yaşanır, fakat bu zorunlulukların alanı değildir. Mahkeme ve meclis görüşmeleri kamunun aktif hale geldiği bir alandır. Ayrıca ortak eylemler de kamuyu oluşturur (savaş veya savaş oyunları gibi). Antik Yunan'ın eşit yurttaşları, insana dair olan konuşmalar kamunun açıklığında yapılır. Kamusal alan ortak çıkarın ve gerçeğin konuşarak elde edildiği bir alandır" (Habermas, 2012, s. 60). Bu alan özgürlüklerin alanıdır ve insanın doğasından gelen zorunluluklardan kurtulmuş olarak katılınması gereken bir alandır.

Jürgen Habermas'ın 1962 yılında yayımlanan kitabı *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* ile Eski Yunan'dan beri kullanılan kamu-özel, kamusal alan-özel alan ayrımı³ yeniden gündeme gelmiş, sonra birçok çevre tarafından tartışılmış, yeni kamusal alan tanımları ve modellerine temel olmuştur. Kamusal alan ve özel alan kavramları daha çok siyasal alanda yürütülen demokrasi tartışmalarında yoğun bir şekilde yer almaktadır. Her farklı siyasal bakış veya iktidar kendi kamusal-özel alan tanımını yaparak, etkinlik alanını buna göre konumlandırmaktadır. Bu konumlama çok sayıda kamusal-özel alan tanımları yapılmasına yol açmıştır (Yükselbaba, 2008). Yükselbaba'ya göre bunun farklı sebepleri vardır:

"Neye kamusal dediğiniz; insani varoluşun mahiyetini nasıl kavradığınıza, nasıl bir devlet toplum ilişkisi tasarladığınıza bağlı olarak değişir". Bu bağlamda kişi siyasi görüşüne göre kamusal alanı; "kamu otoritesinin geçerli olduğu yer", "çoğulculuğun, renkliliğin ve özgürlüğün olduğu alan", "kamu görevlisinin bulunduğu her yer" olmak üzere çeşitli şekillerde tanımlayabilir (2008, s. 227).

³ Örneğin bkz. Kalaycı (2007).

Bazıları kamusal alan-özel alan karşıtlığını ahlaki bir hiyerarşi içinde yaparken, bazıları da iki alan arasında sıralama yapar; önce özel alan sonra kamusal alan veya tersi gibi. Kamusal alan tartışması, demokrasi tartışmalarının bir parçası olarak kendini göstermektedir (Yükselbaba, 2008).

Kamusal alan bir temsil ve müzakere alanı olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Kamusal alanla ilgili tanımlarda bu alanın genellikle özgür ve sivil bir alan olduğu vurgulanır. Küçükcan (2007) kamusal alanın kavramsallaştırılmasında Jürgen Habermas'ın özel bir yeri olduğunu söyleyerek onu şu şekilde yorumlar:

The Structural Transformation of the Public Sphere adlı kitabında kamusal alanın ortaya çıkış ve dönüşümünü analiz eden Habermas'a göre kamusal alan 17. ve 18. yüzyılda özellikle burjuva sınıfının katılımı ile farklı aktörlerin özgürce bir araya gelip sorunlarını, beklentilerini ve taleplerini tartışabilecekleri, müzakere edebilecekleri, talep ve şikâyetlerini dile getirebilecekleri, ifade ve temsil fırsatı sağlayan bir ortamı ifade eder. Bu manada kamusal alan, devlet otoritesinin belirlediği bir alanı veya resmi bir kamu kuruluşunun sınırlarını değil, özgürce var olma ve toplumsal süreçlere katılım imkânını ifade eder. Bu alan, devletin müdahalesinden ve başatlık kurmasından korunması gereken özgür bir fırsat alanını ifade eder (2007, s. 2).

Bu kavramsallaştırmaya göre, kamusal alanın sınırları devlet tarafından belirlenmez, özgür bireylerin talepleri söz konusudur.

Habermas'ın kamusal alan görüşü müzakereci demokrasi kuramı ile bir bütünlük arz eder. Eşit, özgür yurttaşlar her türlü konuda kamusal müzakere yürütebilirler. Hem konu sınırlaması, hem de katılım sınırlaması olmaması dolayısıyla ve kamusal alandaki tartışma süreçlerinin hukuk tarafından garanti altına alınmış olması

zorunluluğunu getirmesi nedeniyle Habermas'ın kamusal alan modeli derinleştirilmiş bir demokrasi ve hukuk devleti arayışına işaret etmektedir (Yükselbaba, 2008).

Habermas'ın analizinde göze çarpan diğer belirleyici özellikler ise kamusal alana katılımın statüye bağlı olmaması, statülerin yok sayılarak ortak çıkarların gözetilmesi, herhangi bir kısıtlama ve sansür olmadan özellikle devlet ve kilisenin tartışmaya açmadığı konular da dâhil olmak üzere ortak ilgi ve çıkar alanına giren bütün konu ve sorunların tartışılma imkânının mevcut oluşudur. Statülerin önemsenmediği kamusal alan, tartışma ve müzakere kültür ve yeteneği olan herkesin katılımına açık olma özelliği de taşımaktadır (Küçükcan, 2007).

“Kamusal alan” kavramıyla, her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir ortaklığın oluşturulabildiği bir alan kastedilir. Bu alana tüm bireylerin erişmesi garanti altına alınmıştır. Özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur (Yükselbaba, 2008).

Habermas'ın kamusal alan tanımından çıkan özellikleri Yükselbaba (2008) şu şekilde sıralamaktadır: 1. Katılım herkese açıktır. “Herkesçe erişebilirlik” ilk temel şarttır. 2. Katılımda yer alan herkes eşit ve özgürdür. 3. Konuşmalar “alenidir”. 4. Yurttaşların katılımının önündeki engellerin kaldırılmış olması ve bu alana erişimin garanti altına alınmış olması gerekir. 5. Kamu alanı, devlet kurumlarının dışında yer alır. 6. Genel yarara ilişkin olması dışında bir gündem kısıtlaması yoktur. Ayrıca bir konunun genel yarara ilişkin olup olmadığı da bu tartışmalarda tayin edilebilir.

Habermas'ın kamusal alanla ilgili, yukarıda özetlenen, özellikle; “sivil alan”, “tartışan bireylerin statülerinin yok sayılması” ve “özgür tartışma ortamı” kavramlarından hareketle, türbeler kamusal alan olarak görülebilir mi sorusu tez kapsamında -türbenin bireysel ve öznel deneyimi ile de bir arada ele alınarak tartışılmaya çalışılmıştır.

Sennett'in, *Kamusal İnsanın Çöküşü* (2010) adlı kitabında ileri sürdüğü temel tezine göre, modern batılı kentlerde kamusal alan canlılığını kaybetmiş, narsisist bir kişilik gelişmiş, kamusal insan çökmüş ve kentlerin topluluklara parçalanması sonucunda mahrem bir toplum ortaya çıkmıştır. Ona göre kamusal hayat ile özel hayat arasındaki dengesizlik 18. yüzyıldan itibaren özel hayat lehine değişmeye başlamış ve artık kamusal hayat özel hayatın gerektirdiği oranda önem kazanmaya başlamıştır. Sennett, kamusal yaşama dair fikirleri dönüştüren üç temel etken olduğunu söyler: “Birincisi, 19. yüzyıl sanayi kapitalizminin kamusal yaşamda oluşturduğu değişim, ikincisi, yeni bir sekülerizm anlayışının oluşumu, üçüncüsü, sanayi öncesi dönemin kamusal yaşamından miras kalan ideoloji” (Sennett, 2010, s. 36).

Sennett, modernlikle birlikte özel hayatın önem kazanması sebebiyle kamusal alanların yaşanan mekânlar olmaktan çıktığı görüşündedir. Ona göre, “günümüz toplumlarında tüm kötülükler kişi-dışı, yabancılaşma ve soğuklukla ilişkilidir. Bu üçünün toplamı bir mahremiyet ideolojisidir. Bu ideoloji, politik kategorileri psikolojik kategorilere dönüştürür” (Sennett, 2010, s. 334).

Sennett'e göre mahrem toplum, iki temel fikir üzerinde yükselir: Narsisizm ve cemaat. Bu durum, 19. yüzyılda kişiliğin kamusal alana girmesiyle gelişmiştir.

Mahrem toplumun birinci özelliği olan narsisizm, kamusal alanda toplumsal ilişkilere girme imkânının kaybıyla oluşan bir karakter bozukluğudur.

Benliğin yüceldilmesi, benliğe kapanma, benliğin tatmin arayışı anlamına gelen narsisizm, sağlıklı bir benlik sevgisi değildir. Kendine kapanma doyum sağlamaz, benliğe zarar verir. “Kamusal olana güven duymayarak, mahremiyeti gerçeğliğin ölçütü haline getiren bir kültür, narsisizmi teşvik eder” (Sennett, 2010, s. 418). Bu yönelim, yetişkinlerin ifade gücünü azaltır. Burada kapanma mekâna kapanma değil, kendi benliğine kapanmadır.

Mahrem toplumun ikinci özelliği, topluluk (cemaat) olgusunun daha yaygın hale gelmesidir. Sennett’e göre topluluk, kolektif kişiliğin bireysel kişiliğin yerini alması ile yaygınlaşır. Sonuç olarak kamusal alanın dönüşümü veya kamusal insanın kayboluşunu hazırlayan temel faktör Sennett’in ifadesiyle, “eski rejimin çökmesi ve yeni bir kapitalist, seküler, kentli kültürün oluşmasıyla başlayan bir değişimdir” (Sennett, 2010, s. 32). Sennett'e göre insanlar bu değişimden korunmak için bir mahrem alan refleksi geliştirerek medenileşmemiş bir toplumun göstergesi haline gelmişler; başka bir ifadeyle cemaat dışı sosyalleşme olanaklarını kaybetmişlerdir (Sennett, 2010).

“Sennett’in mahrem toplum açıklamasında belirttiği gibi, türbe ziyaretçileri, kendi benliklerine kapanan kişiler midir; türbeleri mahrem alanlarının bir mekânı olarak mı görmekteirler? Bu süreç nasıl yaşanmaktadır?” soruları tez kapsamında ele alınan bir diğer konuya işaret etmektedir.

1.1.3. Kutsal Mekân

Kutsal kavramı/kelimesi, Türkçe’de şu farklı anlamları içermektedir: “1. Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsî, mukaddes. 2. Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsî, mukaddes. 3. Bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen. 4. Tanrıya adanmış olan, tanrısal olan” (TDK, 2005).

İnsanlık, tarih boyunca kutsalın tezahürü olarak birçok sembol, mitoloji ve tabiatüstü varlıklar ortaya koymuş ve onlara değişik yollarla saygısını göstermiştir. “Durkheim’e göre kutsal, kaynağını toplumdaki kolektif değerler sistemidir. Hiçbir taş, ağaç, kaya, mezar, türbe vb. kendiliğinden kutsal değildir. Onlara kutsallık kazandıran, mana diye tanımlanan ve yayılgı bir karaktere sahip olan görülmeyen güçtür” (Yeğin 2003’den aktaran Altan, 2007, s. 13).

Kutsallığı, mekân, zaman ve kozmoloji olarak üç boyutta tanımlayan Eliade’ye göre, “kutsal, insan bilincinin tarihinde bir aşama değil, bilincin yapısı içinde bir unsurdur” (Eliade, 2012, s. 11) ve “kutsal kendini her zaman doğal gerçeklerden tamamen farklı bir gerçek olarak göstermektedir” (Eliade, 1991, s. VIII). Burada kutsallığın doğaldan farklı ve özgün bir gerçekliğine vurgu vardır. Kutsalın tezahürünü ise hiyerofani olarak tanımlar. Hiyerofaniyi “kutsalın dünyevinin içinde hem ortaya çıkması hem de gizlenmesi” olarak ifade eder (Eliade, 2000a, s. 7). Bütün dini inanışların temel özelliği olarak, kutsal (*sacred*) olanla dindışı (*profane*) olanı kutuplaştırarak ayırtıran Durkheim gibi Eliade de, Latince öncelikle mekânı (ama

nesneleri de) vurgulayan *sacer* ve *profanus* sözcüklerini kullanmıştır (Hamilton ve Spicer 2005).

Kutsal fenomeni olağanüstü olarak algılanır ve diğer her şeyden ayrı bir yere konumlandırılır (Marshall, 2005). Kutsalın tezahürüyle bazı mekânlara olağanüstü anlamlar yüklenerek kutsallık atfedilmekte ve mekânlar bu yolla kutsallaşmaktadır. Sembolik nesnelere, formları ve ritüelleri içeren kutsal mekânlar, ziyaretçiler açısından üç türlü fonksiyon icra eder. Birincisi, insanların kutsalla ilişki kurmasını sağlarlar. Bu ilişki dünyevi ya da insani alan ile aşkın alan arasında köprü kuran semboller vasıtasıyla gerçekleşir. İkincisi, kutsal mekânlar kutsal gücün tezahür ettiği yerlerdir. Üçüncüsü, kutsal mekânlar dini bir dünya algısını somutlaştıran, hayata dini anlam kazandıran mekânlardır. Bu üç fonksiyon, insanlardaki kutsal duygusunun kutsal bir mekânla tatmin edilebileceğini ortaya koymaktadır (Brereton 2005'den aktaran Köse ve Ayten, 2010).

Dolayısıyla “her kutsal mekân kutsalın tezahürünü, çevredeki kozmik ortamdan bir toprak parçasını ayırma etkisine ve onu niteliksel olarak farklı kılma etkisine sahip bir kutsalın ortaya çıkışını gerektirmektedir” (Eliade, 1991, s. 6-7). Kutsal mekânı, diğer yerlerden ayırıp ona üstünlük katan durum, ortaya çıkan bu kutsal şeydir. Asıl üstün ve değerli olan, ortaya çıkan bu şeydeki kutsallıktır. Bu da mekâna nüfuz ederek onu kutsal bir mekân haline getirir.

Ancak, Durkheim'in kutsal ile dindışı olanı keskin ayırma eğilimini eleştiren İngiliz antropologlar, her toplumda böyle kutuplaşmış bir ayırım bulunmadığını (Evans-Pritchard, 1965) ve her dilde de bu kavramların ayrıştırılmadığını (Goody,

1961) dile getirmişlerdir. Daha sonra yapılan, kutsallığı ve mekânı konu edinen disiplinlerarası çalışmalarda, Durkhem'in ikili kutuplaştırmasına dayanan ayırım artık keskin çizgilerle değil, geçişken, zamana bağlı olarak değişen, müzakere edilen bir ayırım olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla her tür mekânın zaman zaman kutsal, zaman zaman sıradan-dindışı işlevler gördüğü savunulmakta, sıradan ve kutsal işlevlerin iç içeliği tartışılmaktadır (Dickhardt ve Dorofeeva-Lichtman 2003; Hamilton ve Spicer 2005).

İlahiyat açısından bakıldığında, ilahi dinlerde mutlak ve en kutsal Tanrı'dır. Tanrı'nın dışında kutsal olanlar kutsallıklarını Tanrı'ya olan nisbetlerinden alırlar. Bu, İslam dini için de böyledir. Bir sözün, bir zamanın, bir mekânın, bir davranışın, bir kişinin kutsallığı gibi. Böylece her kutsal olanın bir dinî niteliği vardır. Fakat her dinî olan kutsal olmak zorunda değildir (Yeğin 2003'den aktaran Özkan, 2009).

“Kutsal ister bazı nesnelere maddeleşmiş, isterse kozmik kutsal simgelerde ortaya çıkmış olsun, kutsalla ancak böyle mekânlarda doğrudan ilişkiye geçilebilmektedir” (Eliade 1992'den aktaran Tekin, 2012, s. 121). Kutsal mekân, dünya ötesi “aşkın gerçekler”le iletişime imkân sağlayan düzeydeki bir kopuş sonucunda meydana gelmektedir. İnsan diğer dünya ile ilahi varlıkların veya atalarının dünyası ile ancak böyle bir mekânda iletişim kurabilmektedir. Kutsallaşmış her mekân, öteki dünyaya, aşkın olana doğru bir açılımı temsil etmektedir (Eliade 2000b'den aktaran Tekin, 2012).

Ziyaret yerlerinden olan türbeler, ilahiyat araştırmacılarına göre, kendilerinde kutsal veya esrarengiz gücün tezahür ettiği mekânlardır. Halk arasında türbe ziyareti

pratiğini ilahiyatçı gözüyle inceleyen Kıyak (2012) insanların bu mekânlara gösterdikleri saygı ve ilginin bu mekânlara olan bir tapınma değil, kutsalın birer merkezi olmalarından dolayı kutsalı yaşama ve tecrübe etme düşüncesi olduğunu ileri sürmüştür. Kıyak'a göre, ziyaret inancının temelinde, kutsalın merkezi olan bu mekânlarla belli usul ve ritüellerle temasa geçildiğinde kişiye ihtiyaçları doğrultusunda fayda vereceği düşüncesi yatar. Velilerin sağlıklarında gösterdikleri kerametlerin öldükten sonra mezarlarında devam ettiğine inanılır. Bunun sonucunda insanlar bu mekânlardaki kutsala ulaşmak ve buralarda olduğuna inanılan bereketi temin etmek için bazı ritüeller içeren ziyaretler yaparlar (Kıyak, 2012).

Türbe-kutsallık ilişkisini vurgulayan İstanbul Boğaz'ına ait halk inancı, mekân kavramının farklı ölçeklerde, yalnız türbe ile sınırlı kalmadan daha geniş bir coğrafyayı tanımlayıcı ve hareketliliği barındırıcı şekilde kullanılması bakımından dikkat çekicidir:

Denizciler, İstanbul Boğazı'nın dört manevi bekçisi olduğuna inanırlarmış. İki yakaya ikişerli gruplar halinde yerleştirmişler bu manevi bekçileri. Marmara Denizi girişinde, Üsküdar'da Aziz Mahmut Hüdayi ve Beşiktaş'ta Yahya Efendi. Karadeniz girişinde, Beykoz'da Yuşa Hazretleri, Sarıyer'de Telli Baba. Boğaz'ın manevi bekçileri olduğu inancı, insan mekân ilişkisinde mekânın nasıl kutsallaştırıldığını gösteren önemli örneklerden birisidir (Köse ve Ayten, 2010, s. 11).

Bu bağlamda, kutsallık atfedilen kişinin mezarının bulunduğu yer ve çevresi, kutsal mekân haline gelmekte ve bir takım inanış biçimleriyle ilişkilenebilmektedir.

1.2. Türbe Kültürü

Bu tezde ele alındığı biçimiyle, “kutsalın tecrübesi” olarak tanımlanan din, tarihsel ve toplumsal şartlarda ortaya çıkan toplumsal bir olaydır. Bu sebeple din, çeşitli biçimler alarak, çeşitli kültürlerde, insanlık tarihi boyunca toplumsal hayatın önemli kurumlarından birisi olarak işlev görmüştür. Türk toplumlarında aktüel dini hayata ilişkin akademik çalışmalarda, özellikle halk arasında, geleneksel dini unsurların oldukça ağır bastığı görüşü sıkça dile getirilmektedir. Sözlü kültüre dayalı yerel adetler, mistik öğelerle İslami öğelerin iç içe girdiği bir tür halk dindarlığı güçlü bir şekilde egemendir ve halkın yaşam tarzı ve kültürü ile işlevsel bir biçimde bütünleşmiştir. Dolayısıyla halk dindarlığı konusunun, Türkiye’deki Müslümanların dini hayatını anlamada büyük bir yeri ve önemi bulunmaktadır (Arslan, 2003).

Seçkin din eğitimi alan insanların “kitabi, entelektüel dindarlıkları” yanında, halk kesiminde yaygın olan ve “halk dindarlığı” olarak da adlandırılan ikinci bir dindarlık tarzından söz edilmektedir. Türkiye’de halk inançları kendi içinde anlamlı bir tarz olarak yaşamakta ve halk katında bir takım fonksiyonlar da icra etmektedir (Mardin 1993’den aktaran Arslan, 2003). Dolayısıyla, günümüz Türkiye’inde dini yaşantıyı bütüncül olarak anlamak için birincisi yanında, yaygın olan ikinci tip dindarlığı da değerlendirmek gerekir.

Günay, türbeyi Türk halk dindarlığı bağlamında yorumlamıştır: “Türk halk dindarlığının özel bir formu olarak türbe, adak ve ziyaret dindarlığı ve kültürü, Türk toplulukları içerisinde, tarih boyunca ve günümüzde, çok yönlü ve fonksiyonlu bir dinî, mistik, sosyo-kültürel olgu ve gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır” (2003, s. 7).

Atasagun, “ziyaret”e ve “ziyaret yeri”ne nelerin dâhil olduğunu şöyle ifade etmektedir;

Halk dindarlığı çerçevesinde yapılan ziyaretlere temel olan konu; yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi çeşitli isimlerle anılan ve çoğunlukla kendilerine velî, evliya, eren, ermiş, âbid, zâhid, âlim, sofî, seyyid, şeyh, gâzi, mübarek, pîr, dede, baba, abdal yahut şehit gibi türlü isim ve sıfatlar verilerek mânevî güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere, belli hacet, dilek, istek ve muratlarla yapılan ziyaretler ve bu çerçevede oluşmuş bulunan inanç ve uygulamalardır. Ziyaret yeri kategorisine, sadece türbeler değil, kutsal bilinen birtakım taş, ağaç, kaynak, göl, kaya ve dağ gibi mekânlar ve şeyler de dâhil edilmektedir (Atasagun, 2006, s. 34).

Ziyaret amacıyla gidilen türbeler Orhun Kitabeleri’nde “bark” adı altında geçmektedir. Makam türbeleri, kendilerine büyük saygı duyulan kişiliklere atfolunan “manevî ikâmetgâh”lardır. Dolayısıyla oralarda gerçekten bir mezarın bulunmaması, “onların kutsal bilinip, ziyaret konusu olmaları için bir engel teşkil etmemekte”dir (Günay, 2003, s. 9). İnsanların kendilerine “yardım ve faydası dokunacağına inandıkları varlıklar” arasında, doğaüstü güçlerine inanılan “yatırlar” da bulunmaktadır. Bunlar, sağlıklarında Allah inancıyla, ibadet ve sevgiyle yaşayan, vatani, milleti uğruna şehit olmuş, “Allah’ın sevgili kulları” arasında kabul edilen kimseler olduğu gibi, “Allah katında hatırlarının kırılmayacağı inancı ile ilk dilek kapısı olarak değerlendirilen, kült haline gelmiş veliler” olarak da tanımlanmışlardır (Atasagun, 2006, s. 42).

Türbe ve diğer kutsal yerlerin ziyarete konu olmasında, insanlar arasında yaygınlaşmasında, “efsaneler”, “menkıbeler” ve “kerametler” önemli rol oynarlar.

Kutsal mezarlarda yatan veya yattığı farz ya da kendilerine ithaf olunan mübarek zatlardan ancak bir bölümü ile ilgili bir takım tarihi bilgiler bulunmakta; genellikle efsane ve

menkıbeler, tarihî tespitleri kat kat aşmakta ve onların şahsiyetlerini efsanevî ve menkıbevi bir görünüme büründürmekte; birçok durumlarda ise karşımıza “isimsiz mezarlar” çıkmakta ve ne tarihî ne efsanevî pek bir bilgiye rastlanmamakta; ancak halk arasında anıldıkları ve öylece kutsal bilindikleri terimler vasıtasıyla bazen asgarî çıkarımlara erişmek imkânı olmaktadır (Günay, 2003, s. 10).

Kutsal kabul edilen mekânlar arasında bulunan türbeler çok çeşitli sebeplerle ziyaret edilmektedirler. Bu ziyaretlerde bazı ritüellere genel olarak uyulsa da, ziyaretin hangi zamanlarda yapılacağı konusunda bir netlik olmadığı gözlenmektedir. Kutsal kabul edilen günler, geceler ve aylar, gündelik hayat içindeki kişisel ve toplumsal dönüm noktaları, ziyaret edilen zamanlar olabilmektedir. Ziyaret zamanları her türlü durum ve isteğe bağlı olarak belirlenmektedir (Atasagun, 2006).

Türk dünyasında, türbe, adak ve ziyaret dindarlığı bağlamında, ziyaret yerlerine gidişte hastalıklardan tedavi ve şifa amacı ilk sırayı almakta, bunu öteki dilek, istek, hacet ve ihtiyaçların karşılanması izlemekte fakat belli bir dilek ya da isteğe bağlı olmaksızın sadece “saygı sebebiyle” gidişlerin olduğu da anlaşılmaktadır (Günay, 2003). Tarih boyunca süregelen türbe ziyaretleri ekonomik, sağlık ve kültürel sebeplerle yapıyor görünse de, bu alanlardaki sorunlarını büyük ölçüde gidermiş birçok ülkeye göre ileri kabul edilen ülkelerde de bu tür ziyaretler günümüzde devam etmektedir (Atasagun, 2006).

1. 2. 1. Dünya Toplumlarında Türbe Kültürü

Bir kutsal ziyaret etmek çerçevesindeki inanç ve uygulamalara sadece ülkemizde ve Müslüman Türk toplumlarında/topluluklarında değil, diğer coğrafyalarda ve İslâmiyet öncesi dönemden itibaren de rastlanmaktadır. Sadece Türk dünyasına

mahsus olmayan bu ziyaretlerin, İslâmiyet öncesi dönemde Araplar arasında da yapıldığı bilinmektedir. Özellikle Kuzey Afrika’da ve oradan aldığı etkilerle siyah Afrika dünyasında “Murabitizm” veya “Mirabitizm” denilen ve çeşitli maksatlarla velilerin mezarlarının yahut öteki kutsal bilinen mekânların ziyaret edilmesi yaygındır (Atasagun, 2006).

Günümüz Balkanlar ve Asya Türk topluluklarında tasavvuf kaynaklı mistik özellikler gösteren halk inançları toplumun bütün katmanlarında taban bulmuştur. Evliya kültürü ve tasavvuf arasındaki bu ilişkinin yorumu yaygın bir şekilde bulunan türbelerde kendini göstermektedir. Müslüman toplumlar dışındaki örnekler arasında, Japonya’da ibadet kültürleri değerli ödüller veren, rüşvetçileri cezalandıran Kobo Daishi’nin etrafında geliştirilmiş, 88 mabette ziyaretlerin yapıldığı bir halk inancı odağı olmuştur. Modern Çin’in halk dininde Budist rahiplere ait mumyaların bulunduğu mekânlarda eski Budist hikâyeleriyle hacılar kutsanmaktadır. Eski Ahit’te de Kudüs, İsraili ziyaretçilerin türbeleri ziyaret ettiği yerler olarak dikkat çekmektedir (Tekin, 2012).

Öte yandan Hıristiyanlık, “Azizler Kültü”nü, daha ilk dönemlerinden itibaren dinî hayatın önemli bir parçası haline getirmiş bulunmaktadır (Atasagun, 2006). Bilhassa Roma Katolikliğinde ve Ortadoks Kilisesinde özellikle Mesih, azizler ve Meryem ile bağdaştırılan mekânlar ziyarete konu olmuştur. St. Peter ve St. Paul’ün öldüğü Roma; Bakire Meryem’in gömülü olduğuna ve hastaların iyileştiğine inanılan Fransa’daki Lourdes, İngiltere Walsingham’da yine Bakire Meryem’in evi olarak ziyaret edilen yerler bunlar arasında sayılabilir (Tekin, 2012). Türbe benzeri ziyaretgâhları, Amerika’dan Avrupa’ya yaygın bir bölgede, özellikle Katolik

kültürün hâkim olduğu ülkelerde görmek mümkündür. Hollanda'da bulunan 660 ziyaretgâhtan 250 kadarı aktiftir ve bizdeki türbe ritüellerine benzer ritüeller yapılmaktadır. Katolik İrlanda'daki kutsal kuyuda ve New Mexico'daki El Sanctuario tapınağının şifhanesinde ziyaretçileri iyileştirici güce yönelik ritüeller de benzer örneklerdir. Portekiz'in başkenti Lizbon'da Meryem Ana'nın üç çocuk tarafından görüldüğüne inanılan Fatima kasabası, Katoliklerin kutsal saydığı ve her yıl üç milyon kişinin ziyaret ettiği bir hac merkezidir. İtalya'nın Palermo kentinde bulunan Azize Rosalina isimli türbe bizdeki hayali veli türbelerine benzetilebilir. Mezarındaki kemiklerin bir keçiye ait olduğu ortaya çıkmasına rağmen hala yoğun olarak ziyaret edilmekte, şehri koruduğuna ve şifa dağıttığına olan inanç devam etmektedir (Köse ve Ayten, 2010).

1.2.2. Türk Toplumlarında Türbe Kültürü ve Tarihsel Süreci

Türk toplumunda türbe ziyaretiyle ilgili inanç ve ritüeller, İslâm öncesi döneme kadar uzanan birçok dinî, kültürel etkilerden ve insanların hayal güçlerinden unsurlar taşır. Toplumlar yeni bir dine, kültüre adapte olurken eski kültürel ve dini değerlerini tamamen değiştiremezler. Bu, tüm toplumlar için geçerlidir (Köse ve Ayten, 2010). Türkler de Müslüman olmadan önce, geleneksel Türk dininden başka Şamanizm, Budizm, Mazdeizm, Maniheizm, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi birtakım dinlerle de ilişkiye girmiş ve bazılarını da kabul etmişlerdir. Bu sebeple, geleneksel Türk din ve kültürlerine ait bazı inanışlar İslâmî motiflerle birleşip varlıklarını devam ettirmişlerdir. Günümüzde, Anadolu'da yaşatılan ziyaret geleneği geniş ölçüde, İslâm öncesi eski Şamanist uygulamalar ve özellikle Budizm, Zerdüştlük, Maniheizm ve Mazdeizm gibi dinlerin kalıntılarının zaman ve mekân içinde bağdaştırılması ve dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur (Atasagun, 2006).

İslâmiyeti kabul eden Türkler bazı inançlarını muhafaza etmişler, Batı'ya göçen boylar, aynı zamanda Anadolu'da buldukları bazı inançların da etkisinde kalmışlardır. Türklerin İslâm öncesi dini sistem içinde mevcut olan Atalar Kültü, İslâmiyet'le birlikte Türklerin kutsal mekân fikrini türbe, yatır, dede mezarı, evliya vb. şekillerde Anadolu'ya taşımaya sebep olmuştur. Bunu İslâmî birtakım motiflerle de zenginleştirerek bir kültür oluşturmuşlardır. Türk-İslâm kahramanlarının mezar ve makamı olarak ziyaret edilen bu yerlerin yanı sıra, kökünü önceki kültürlerden alan bazı kutsal mekânlara da rastlanmaktadır. Böyle olmakla beraber Anadolu insanı onları da efsane ve menkıbelerle ana kültürü içine dâhil etmiş, ona kendi kültürel ve dinî rengini vermiştir (Atasagun, 2006). Bunun bir göstergesi, Türkiye'de, özellikle İstanbul'da bulunan Hristiyan azizlerin mezarlarında gerçekleştirilen ritüellerle Müslümanlara ait türbelerdekilerin benzeşmesidir;

Türkiye'de yaşayan Ortadoks Hristiyanların "ayazma" ismini verdikleri, kutsal sayılan pınarlar bu konudaki önemli örneklerden biridir. Ayazma kelimesi "kutsal su" anlamına gelmektedir. Yunanca kutsal anlamına gelen *Hagia* kelimesi Türkçe'ye *Aya* şeklinde geçmiştir. Bu kelime ile Arapça su anlamına gelen *ma* kelimesi birleştirilerek "Ayazma" kelimesi türetilmiştir. Sadece İstanbul'da Bizans döneminden kalma 126 tane ayazma bulunmaktadır. Aslında kutsal su inancının kökleri Hristiyanlık öncesi döneme kadar uzanmaktadır. Ayazmaların çoğu bir kilisenin yanında veya içindedir. İstanbul Ayvansaray'daki Balıklı Ayazma ile Sarayburnu'ndaki Kumluca Ayazması meşhur örneklerdendir. Buralara Müslümanlar da gitmektedir. Ayazma suyu içilir veya oradan alınan suyla yıkanılır. Görüldüğü üzere ayazmalarda suyla yapılan ritüeller türbedekilerle benzeşmektedir. Hemen her türbede bir çeşme bulunmakta, ziyaretçiler bu suyu aynen ayazmalarda olduğu gibi kutsal saymaktadırlar (Köse ve Ayten, 2010, s. 15-16).

Türkler İslamiyet'i Anadolu'dan önce Orta Asya'da yaydılar ve tekke gibi dini kurumları daha önceki dini mabetlerin yanına yaptılar. Anadolu'da da tekkeler eski kilise, manastır veya aziz türbelerinin yanına kuruldu. Bu uygulama yerel halkın İslam'ı kabullenmesini kolaylaştırırken, diğer taraftan eski söylem ve ritüellerin tekkelere ve onun etrafında oluşmaya başlayan türbelere içselleştirilmesini sağladı. Hacı Bektaş'ın 13. Yüzyılda Sulucakarahöyük'te kurduğu tekke, Balkanlarda Dobruca'da bulunan Sarı Saltuk türbesi, Mecidözü yakınındaki Baba İlyas Türbesi ve Beykoz'daki Yuşa Türbesi hakkında daha önceki Hıristiyan mabetlerin yanına yapıldıklarına ilişkin hikâyeler vardır (Ayten ve Köse, 2010).

Dini ziyaret yerleri ile ilgili araştırmalar yapan Günay'a (2003) göre, ziyaret fenomeni ait olduğu toplumsal çevrede geçerli olan çeşitli sosyal, sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlerin etkileriyle belirlenen, çeşitlenen, artan ve azalan bir akışkanlıkla aynı dönemdeki öteki toplumsal olayları etkileyebilmektedir. Buna bağlı olarak her ziyaret yeri, içinde bulunduğu toplumsal çevrenin etkileriyle belirlenmekte, ziyaret yerinin önemi de buna göre değişmektedir. Günay'a göre, türbeler toplumsal değişimlerden etkilenen mekânlardır;

Öyle anlaşılmaktadır ki, tekke ve zaviyelerin yanı sıra bir ara türbelerin de kapatılması ve ziyaret fenomenine karşı olumsuz tavırlar ve tenkitler, çağdaş eğitim, vb. birçok faktörler ve meselâ modern akılcı ve müspet bilimsel düşünce ve zihniyet ve buna bağlı bir dünya görüşü ve hayat anlayışı, sağlık ve hastalıklardan tedavi ve korunma ile ilgili çağdaş anlayışlar ve tekniklerin, modern medeniyet, bilim ve teknoloji ile ilgili buluşların, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, halkın kültür ve refah seviyesinin yükselmesi ve yaşam biçiminin değişmesi ve daha birçok faktör ve bu çerçevede kendini gösteren sosyal, sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel değişimler ziyaret fenomeni üzerinde etkilerini göstermekte gecikmemiştir (Günay, 2003, s. 20).

Türkiye’de türbelerin kapatılmasıyla (1925) açılmasına (1950) kadar geçen süre içinde yayımlanmış bir makaledeki ifadelerden, o dönemde türbe ziyaretlerine olumsuz bakıldığı, türbe ziyaretlerinin çok net ve keskin biçimde eleştirildiği anlaşılmaktadır. Türbelere, kabirlere ve ziyaret yerlerine bağlılık gösterenlere “zavallı” denilmekte, kabirlerin üzerine türbe yapanların Allah tarafından lanetlendiği, türbe ziyaretinin Hıristiyanlıktan geçtiği ifade edilmekte, velilere bağlılık putlara tapmakla eş tutulmaktadır (Günaltay, 1996). Makale türbe ziyaretlerine yaklaşımın nasıl olduğunu da özetleyen şu paragrafla bitmektedir: “İslamiyet, putperestlik değildir. İnsanlığın refah ve mükemmelliğini kendisine gaye edinen bu dini, putperestlik adetleri, İran ve Hind hurafeleri, Bizans ve Yunan ananeleri ile karıştırarak acayip ve tuhaf şekillerin ortaya çıkmasına neden olanlara yüz binlerce lanetler olsun” (Günaltay, 1996, s. 191). Erken Cumhuriyet dönemindeki türbe yasağı, gerek din-dışı gerekse İslami çevrelerden bu şekilde yaklaşımlar içeren yayınlarla da desteklenmiştir.

Türkiye’de türbelere kadınların erkeklerden daha fazla rağbet etmesinin sebebi “kutsal mekân arayışı” olarak gerekçelendirilmiştir. Kadınların camiye gitme ve cami dışında bir kutsal mekânda bulunma hissini yaşaması erkeklere göre daha az ve sınırlıdır. Dolayısıyla kutsalın hissedilebilmesini erkekler camide yaşarken kadınlar bunu türbelerde aramaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında türbeler bir nevi kadınların camisidir denilebilir (Köse ve Ayten, 2010).

Türbe konusunu laiklik ve dindarlık ekseninde kadın bakış açısıyla inceleyen E. E. Akşit, “Ankara’da Türbeler ve Kadın İnanış Biçimleri” isimli yüksek lisans tezinde (1998); laik başkent Ankara’da yaşayan, kendi tanımlamalarıyla “Cumhuriyet

Çocukları” olan kadınlarla yapılan görüşmeler çerçevesinde temel dini mekânlar olan türbelere yapılan ziyaretlerin anlam ve işleyişini ortaya koymaktadır. Bu görüşmeler nasıl aynı zamanda hem laik hem de Müslüman olunabileceği yönünde veriler sunmaktadır.

Konuyu daha geliştirerek kaleme aldığı “Ankara’da Çok Dinli Geçmişin İzleri ve Ziyaretgâhlar” başlıklı makalesinde E. E. Akşit (2012), Ankara’daki türbeleri işlerken mekânsal kopukluğun işaret ettiği tarihsel bütünlüğün altını çizebileceğini söylemektedir. Mekânların şehirde birbiriyle çelişkili tarihi aidiyetleri unutturmak için olduğu gibi, hatırlatmak için de kullanılabileceğini ifade etmektedir. E. E. Akşit, türbe ziyaretlerinin yasaklanmasıyla bir kontrol alanına giren kadınların, dinin kenarına itilmesinin pek sürpriz olmadığını, camiler erkeklerin mekânı olmaya devam ederken kadınlarinsa türbeleri sahiplendiğini belirtmektedir. Ankara’nın yakın geçmişinin unutulup hatırlanma biçimlerini mekânsal algıların incelenmesinden hareketle sergileyen E. E. Akşit, Hacı Bayram dâhil beş türbe üzerinden yaptığı kadın ziyaret biçimlerini ortaya koymakta, hatırlamak ve unutmak üstüne çizilen keskin sınırlara rağmen hafızanın inadı olarak nitelediği bu mekânların hala yaşıyor olmasını anlatmaktadır.

Akşit’ten daha önce, 1984-1986 arası Türkiye’deki türbelerde kadın ziyaretçiler üzerinden araştırma yapmış olan antropolog Emelie Olson (1994), “Türkiye’de Dini Sembol Sistemleri ve Ritüellerin Kullanımı: Kadınların Evliya Türbelerindeki Aktiviteleri” başlıklı makalesinde, kadınların bazı türbe ve camilerdeki aktivitelerine dair gözlemlerine dayanarak, bu aktivitelerin sosyal etkileşimi önemli ölçüde sağladığını, yine bu aktivitelerin kişilere acılarını sözlü bir şekilde ifade etme

fırsatını sunduğu için de duygusal açıdan tedavi edici özellik taşıdığını iddia etmektedir. Olson, buna ilave olarak, kadınların dini metinlerde anlatılanlara dini ve estetik açılardan baktığını ifade etmektedir.

1.3. Geleneksel-Modern-Dini Pratikler ve Türbe Kültürü

Geleneksel toplum kavramı, genellikle endüstriyel, kentleşmiş ve kapitalist modern topluma karşı kutuplaştırılmış, ikililik içinde kullanılır. Ancak, Marshall'ın (2005) da belirttiği gibi yanlış bir yaklaşımla, modern olmayan döneme ait çok çeşitli toplumları bir arada harmanlayan “geleneksel toplum” terimi, sık sık yargılayıcı bir tonda kullanılır ve bu doğrultuda, bazen sıkı sıkı kaynaşmış aile değerleri ve “cemaatin altın çağı” gibi olumlu olduğu düşünülen kavramlarla “nostaljik” bir biçimde anılmasına rağmen, adlandırdığı toplumlara genellikle (geri, ilkel, bilimsel olmayan ve duygusal gibi) olumsuz olduğu düşünülen özellikler atfedilir. Üstelik “geleneksel” terimi, modern öncesi pek çok (bazen birbiriyle uzlaşmayan) özelliği barındırdığı için açıklayıcı olmaktan da uzaktır.

Pultar (2003) modern niteliğinin Rönesansla başladığını, modern ve modernite olgusunun Avrupa'daki Aydınlanmanın doğurduğu belirli bir tarihsel dönem ve özelliklerine işaret ettiğini ifade eder. Akılcılık, bireyin özgürlüğü, nesnellik bu dönemin özellikleridir ve ilerleme bu özelliklerle sağlanır (Klages'ten aktaran Pultar, 2003).

Modern toplumu önceki toplum türlerinden ayıran en büyük özelliğin sanayileşme olduğunu söyleyen Giddens'a göre; modern toplumu geleneksel toplumdan ayıran bir diğer önemli özellik daha gelişmiş ve yoğun olan siyasal düzenlemelerdir. Modernlik

öncesi “geleneksel” toplumları, (1) eşitsizliğin olmadığı, az sayıda insanın yaşadığı avcı ve toplayıcı toplumlar, (2) tarımın ve eşitsizliklerin hâkim olduğu şeflerin ya da kralların yönettiği tarım ve kır toplumları ve (3) tarım ve ticaretin olduğu fakat büyük ölçüde tarıma dayanan, sınıflar arası eşitsizliklerin olduğu imparatorluklar olarak ayrıştırır. Modern dünyadaki toplumları da birinci ve ikinci dünya toplumları, gelişmekte olan toplumlar ve yeni sanayileşen ve günümüze kadar gelen toplumlar olarak belirler. Giddens’in ifadesiyle, modernleşmeyle birlikte sanayileşmiş ulus devletler ortaya çıkmıştır ve toplumların büyük bölümü tarım yerine kentlerde gelişen sanayinin açtığı alanlarda çalışmaktadırlar. Toplum yaşamı önceye bakarak daha kişisellik dışıdır, gündelik karşılaşmalar tanıdığımız insanlar yerine yabancılarla gerçekleşmekte, büyük şirketler ya da hükümet kurumları gibi büyük ölçekli örgütler hemen herkesin yaşamını etkilemektedir. Toplumsal değişimler; fiziksel çevre, siyasi örgüt ve kültürel etkenlerle hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir (Giddens, 2008).

Modernleşme literatüründe yapılan birçok açıklama dikkate alındığında, geleneksel toplumlarda; artık yeryüzünde örneği kalmamış olan tarım öncesi avcı-toplayıcı topluluklar bir yana bırakılırsa, tarıma dayalı ekonomi, düşük okuma yazma oranı, teknolojik düzey geriliği, iş bölümünün olmadığı düşük hayat standardı, sosyal hayatta yüz yüze ilişkilerin yoğun olması, yönetimde inanç ve düşünüş biçimlerinde kanun ve kurallardan çok geleneklerin hâkim olması gibi özellikler öne çıkmaktadır. Modern toplumlarda ise; endüstrileşmiş dinamik bir kentli hayat, siyasi ve sosyal yapıda kurumsallaşma, yüksek okuma yazma oranı ve yaygın yüksek öğrenim, iş bölümünün artması, giderek artan bir oranda siyasete katılım, siyasi gücün daha geniş gruplara dağılması, demokratikleşmenin yanı sıra seküler düşünüş tarzlarının

siyasi ve sosyal yapıda hâkim olması gibi toplumsal özellikler öne çıkmaktadır (Akdoğan, 2007).

Türkiye’de modern-geleneksel gerilimi, Tanzimat dönemiyle başlayıp Cumhuriyet dönemi modernleşme projesiyle birlikte merkeze oturmuştur (Akşit, Şentürk, Küçükural ve Cengiz, 2012). Cumhuriyetin modernleşme projesinde din özel alana ait bir olgu olarak görüldüğünden dinin modernleşen gündelik hayatın dışında tutulması gerektiği sürekli dillendirilmiştir (Subaşı’ndan aktaran Akşit ve arkadaşları 2012). “Oysa aynı tarihsel çerçevede içinde ve günümüzde yaşanan şekilleriyle İslam, modernliğin karşısında olan bir şeyden ziyade modern toplum ile baş etmenin araçlarından biri haline gelmiştir ve tam da bu sebeple modern bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır” (Dirlik ve Göle’den aktaran Akşit ve arkadaşları, 2012, s. 78). Modern ile geleneksel arasında sınırların birbirine karıştığı bir alışverişten bahsedilmekte, “küçük gelenek”in, “büyük gelenek”i daha fazla etkilemeye başladığı ifade edilmektedir (Göle’den aktaran Akşit ve arkadaşları, 2012). Antropologların yaptıkları araştırmalarda inceledikleri din, “emredilen” din değil, “yaşanan” veya “uygulanan” dindir. Din araştırmaları yapan Robert Redfield’in yaklaşımı; bir dini, kutsal kitaplar ve okuyazarların teolojisini içeren “büyük gelenek”le, yerel bir düzeyde dile getirilen dini ifade ve yorumlar içeren “küçük gelenek” arasındaki ilişkiler bağlamında incelemektir. Teoloji ve antropoloji disiplinleri “resmi” olan karşısında bir “halk” İslam’ının bulunduğu konusunda birleşmektedirler ve dikkatlerini tasavvuf, veliler, türbe, kabir, ruhlar gibi “popüler” unsurlar üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar (Yel, 2005). Ancak Yel, İslam’ın hem evrensel hem de mahalli unsurlarının her bir toplumda aynı anda var oldukları gerçeğinin gözden kaçırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır (2005).

“Popüler din” tıpkı “popüler kültür” ile “yüksek kültür” ayrıştırmasında olduğu gibi (Gans, 2005 [1974]) “yüksek din” ile çeşitli bakımlardan ayrıştırır: genel kabul görmüş, organize edilmiş, “kitabî” dinlerle bir arada yaşayan, ancak farklı olarak kurumsallaştırılmamış inanç, ritüel ve pratikleri tanımlamada kullanılan bir terimdir. Popüler din, hem eski kültür ve dinlere ait inanışlardan hem de kitabî dinlere ait daha sistemli inanç ve sembollerden oluşması sebebiyle senkretik bir özelliğe sahiptir. Resmi, kitabî dine ait öğelerle, eski kültür ve dinlere (halk dinlerine) ait inanış ve uygulamalar bir arada, bağdaşmış olarak bulunurlar. Ancak kitabî dine ait sistemli inanç, uygulama ve semboller, halk arasında sadeleştirilmiş ve şekli bir takım pratikler olarak yer alır (Arslan, 2003).

Türkiye’de modernleşme süreciyle geleneksel değer ve pratiklerin toplum yaşamının dışına itildiği görüşü yaygın olarak kabul görmüştür. Fakat geleneğin, yeni biçimlenmelerle “modernleşerek” varlığını sürdürdüğünü gösteren pek çok örnek de söz konusudur. Beyşehir Gölü kıyısındaki Kıyakdede ziyaretgâhında yaşananlar, geleneksel ve modern arasındaki gerilimli ilişkiye bir örnek oluşturmaktadır. Köylülerin hayatında önemli ve merkezi bir yere sahip olan, Kıyakdede Tekkesi olarak bilinen bu mezar; köylülerin dilekte buldukları, dua ettikleri, Ramazan ve Kurban bayramlarında toplu ziyaretler yaptıkları bir alandır. Geç Roma dönemine ait mezar taşlarının bulunduğu mezarın bir gayrimüslime ait olduğu söylentileri olsa da İslami ibadet pratikleri devam etmektedir. Yakın zamanda bu etkinliği sorgulamaya başlayan köyün eğitilmiş ve şehir görmüş kuşakları, Kıyakdede Tekkesi’nin Hıristiyanlıkla bir şekilde bağlantısına dikkat çekip artık burada değil, köyün mezarlığında toplanmayı önermişlerdir (Atay, 2012). Fakat köyün büyük

çoğunluğunun “köyün geleneğini bozmaya hakkınız yok” itirazıyla karşılaşılır. Burada geleneklerin varlığını koruma ve sürdürme çabası vardır.

Fakat modernlik ile gelenek arasındaki ilişkide modernliğin, geleneği dönüştüren, yeniden üreten, modernleştiren bir etkisi de vardır. Yüzyılın başında, doğruları hiç çekinmeden herkesin yüzüne söyleyen köyün delisi Hacı Sofu'nun İmrenler köyünden kovulup Dığrak köyüne gittiği söylenir. Hakkında ermiş olduğuna dair menkıbeler anlatılan Hacı Sofu yıllar sonra 1970'lerde tekrar hatırlanır, mezarı bulunur, koruma altına alınır ve mezara toplu ziyaretler başlar. Adına bir dernek kurulur ve bir anma günü oluşturularak mezar bir ziyaretgâha dönüştürülür. Böylece modernleşme sürecinin dinamikleriyle bir yerel söylemin etkileşimi sonucunda yeni bir yatır-ziyaret geleneği oluşturulmuştur (Atay, 2012).

Konuyla ilgili literatürde, türbe ziyaretleri; “seçkinlerin kitabı İslam'ı” içinde değil, “sıradan insanların yaşanan, popüler İslamı” içinde ele alınmaktadır. Bu ikili ayrıştırmada türbe ziyaretleri, geleneksel toplum yapısına daha uygun bir davranış olarak görünse de, günümüz modern toplumunda da devam etmekte, türbeler hâlâ varlıklarını sürdürmektedir. Bu tez çalışması kapsamında türbelerin geleneksel ve modern kullanımları arasındaki benzerlik ve farklar, aynı pratik gibi görünmesine rağmen modern kullanımlarındaki farklı vurgulamalar ve farklı yapılarla olan eklemlenmeleri üzerinde durulmaktadır.

1.4. Tez Araştırmasına Konu Olan Türbeler

1.4.1. Aziz Mahmut Hüdayi ve Türbesi

Mahmud Hüdayi, “1541’de, şimdi Ankara’nın ilçesi olan Şereflikoçhisar’da doğdu. Aziz Mahmut Hüdayi’ nin asıl adı Mahmut’tur. “Aziz” saygı ve tazim amacıyla devrinden itibaren verilen sıfattır. “Hüdayi” ise şeyhi Üftade tarafından verilmiş bir lakab ve şiirlerinde kullandığı mahlasdır” (Yılmaz, 2011, s. 42). Hüdayi’nin Cüneyd Bağdadi neslinden geldiği, hatta “Seyyid” yani peygamber soyundan olduğu rivayet edilir. Çocukluğu, şimdi Eskişehir’e bağlı olan Sivrihisar’da geçti. İlköğrenimine burada başlayan Hüdayi daha sonra İstanbul’a gelerek Ayasofya Medresesinde tasavvuf eğitime devam etti, Halveti hocalarından ders aldı. Hocası Nazırzade ile Edirne Selimiye Medresesinde, Kahire ve Şam kadılıklarında ve son olarak da Bursa’da “kadı naibi” olarak resmi görevlerde bulundu (Yılmaz, 2011). 1576’da hocasından sonra Bursa kadılığına getirildi. Gördüğü bir rüyadan hareketle makamını ve sahip olduğu tüm mallarını bırakarak Bursa’daki Üftade Hazretleri’ne öğrenci oldu. Üftade Hazretleri, olgunlaşma sürecini tamamlayan Mahmut Hüdayi’yi İstanbul’a gönderdi. İstanbul’a gelen Hüdayi, Çamlıca’da bir çilehane ve Üsküdar’da bir dergâh kurdu ve kendini halkın eğitime adadı (Teksarı’dan aktaran Köse, 2010).

Aziz Mahmut Hüdayi, halktan sultanlara kadar ulaşan geniş bir kitleyi etkilemiş, devrinin padişahları III. Murat, I. Ahmet ve II. Osman’a mektuplar yazarak öğütler vermiştir (Köse, 2010). Sultan Ahmet Camisinin temel kazma işlemine padişah I. Ahmet’le birlikte katılmış, caminin açılışında ilk hutbeyi de o okumuştur (Yılmaz, 2011).

Gerek devrinde gerekse daha sonraki dönemlerde insanların ilgi ve sevgisini kazanan Hüdayi, “sahib-i zaman”, “mürşid-i kâmil” gibi unvanlarla anılmıştır. Ardında birçok eser ve vakıf bırakarak 1628’de vefat eden Aziz Mahmut Hüdayi’nin türbesi, Üsküdar Gülfem Hatun mahallesi Mektep sokakta kendi adıyla anılan caminin avlusunda bulunmaktadır ve İstanbul’da en çok ziyaret edilen türbelerden biridir (Köse, 2010).

1.4.2. Eyüp Sultan Ve Türbesi

Asıl adı Halid Bin Zeyd olan Eyyüb el-Ensari, Mekke’ye giderek ilk Müslüman olan “ashab”dandır. Uhud ve Hendek savaşlarında bulunmuş, “Peygamberin bayraktarı” unvanını almıştır. Hazreti Muhammed’in Medine’ye hicretinde Hz. Eyüp’ün evinde kaldığında da “Mihmandar-ı Resulullah” unvanını almıştır. Yedinci yüzyılda, Emeviler döneminde İstanbul kuşatmasına katılmış, hastalanarak vefat edince vasiyeti üzerine surlar dışındaki bugünkü yerine gömülmüştür (Sezer ve Özyalçınar, 2010).

Mezarı İstanbul’un fethi sırasında Fatih Sultan Mehmet’in hocası Akşemseddin tarafından bulunmuş ve 1458’de mezarın üzerine Fatih tarafından hemen bir türbe yaptırılmıştır. Türbenin yanındaki aynı isimli cami de İstanbul’da padişahların yaptırdığı ilk camidir. Eyyüb el-Ensari halk tarafından İstanbul’un manevi sultanı olarak görülmüş, bu mekân zaman içinde Eyüp Sultan olarak anılmaya başlanmıştır. Fatih Sultan Mehmet bu sebeple cami ile birlikte, medrese, imaret ve hamam yaptırmıştır. Zaman içinde padişahlar kılıç kuşanma törenini burada yapmaya başlayınca Eyüp Sultan Türbesi devlet protokolünde önemli bir yer edinmiştir.

Türbe, İstanbul'da özgün tasarımını günümüze kadar koruyabilmiş en eski Osmanlı mezar anıtıdır (Köse ve Ayten, 2010).

İstanbul'un fethinden günümüze kadar geçen süre içinde başta İstanbul halkı olmak üzere tüm Müslümanların önemli ziyaretgâhlarından biri olan Eyüp Sultan Türbesi beş bölümden oluşmaktadır. Mezarın dışarıdan da görülebilmesini sağlayan "Hacet Penceresi", önünde durularak dua edilen, niyaz veya ziyaret penceresi de denilen türbenin dış mekân bölümüdür. Eyüp Sultan'ın mezarının ve sandukasının bulunduğu kısma açılan kapı "Dua Kapısı" olarak adlandırılan bölümdür. "Sanduka" bölümü türbenin ortasındadır (Köse ve Ayten, 2010). Eyüp Sultan Türbesi'nde en çok dikkat çeken ve birçok hikâyesi olan bölümlerden biri de sandukanın ayakucu tarafındaki "Kısmet Kuyusu"dur. Bu kuyunun Bizans döneminden kalma bir ayazma olması ihtimali de vardır (Sezer ve Özyalçınar, 2010). Kuyu suyunun zezem suyu gibi olduğuna inanılmaktadır. Türbenin giriş kısmında "Hz. Muhammed'in Ayak İzi"nin bulunduğu inanan "Kadem-i Saadet" denilen bir dolap vardır. Altın varaklı olan ayak izi I. Mahmut tarafından Topkapı Sarayından getirtilmiştir ve türbenin en çok ziyaret edilen bölümlerinden birisidir (Köse ve Ayten, 2010).

1.4.3. Telli Baba ve Türbesi

İstanbul'un en eski ve ünlü yatırırlarından biri olarak bilinen Telli Baba'nın mezarı, hayallerinin gerçekleşmesini isteyen pek çok insanın ziyaret ettiği popüler bir mekândır. Halk arasında bu türbeye ilişkin en yaygın inanış; evlilik aşamasındaki gençlerin ve kısmetinin açılmasını isteyenlerin burayı ziyaret etmesi gerektiğidir (Ergin, 2012). Evlenmek isteyen gençler veya aileleri burayı ziyaret edip gelin teli adarlar. Dilekleri gerçekleşenler düğün öncesi türbeye tekrar gelip adadıkları teli

bırakırlar. Bu yüzden türbe, gelinlik ve damatlıklarıyla ziyarete gelen genç çiftlerle dolup taşmakta, türbe ise gelin telleriyle süslü ilginç bir görüntü sunmaktadır (Ergin, 2012).

Telli Baba'nın hayatı ya da varlığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Telli Baba hakkındaki bilgiler, Aziz Mahmut Hüdayi ve Eyüp Sultan'da olduğu gibi tarihi belgelere değil rivayetlerin derlenmesine dayanmakta, dolayısıyla Telli Baba, "hayali veli" kategorisinde değerlendirilmektedir. Telli Baba'nın kim olduğuna ilişkin farklı rivayetler vardır.

Bir rivayete göre, asıl adı Abdullah Efendi olan Telli Baba, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul Boğazı'nın girişini korusunlar ve gözlesinler diye yerleştirdiği askeri birliğin imamı iken şehit olmuştur. Yüzyıllar sonra veremli bir Rum kızının onu rüyasında görmesiyle, mezar ortaya çıkarılmıştır. Rüyadan sonra iyileşen genç kızın peşinden birçok insan bu türbeyi ziyaret etmeye başlamıştır (Köse ve Ayten, 2010).

Bir başka rivayete göre, bugün Telli Baba diye ziyaretgâh yerinde yatan aslında bir gelindir. Eskiden beri ermişler hep erkek olarak düşünüldüğünden "Telli Gelin" yerine "Telli Baba" adı yakıştırılmıştır. Sandalının devrilmesiyle bir gelin boğularak ölür, kıyıya vuran cesedi şimdiki türbenin bulunduğu yere gömülür ve üzerine de gelinlik telleri koyulur. Veremli bir kızın burayı rüyasında görüp iyileşmesiyle halk burayı ziyarete başlar. Mezarda yatan Hıristiyan bir gelin olmasına karşın din ayrımı yapmaksızın herkes mezarı ziyaret eder (Ergin, 2012).

Başka bir rivayete göre ise, Telli Baba boğulmak üzere olan bir genç kızı kurtaran tahlisiye memurudur. Gemilere kılavuzluk eden bu memur, kayık üzerinde bulunan bir genç kız ve delikanlının dalgalarla boğuştuğunu görür. Memur denize atlar ve devrilen kayıktaki genç kızı kurtarır, delikanlı boğulur. Yıllar sonra bir başkasıyla evlenen genç kız, şükran borcunu ödemek için tahlisiye memurunun bulunduğu yere geldiğinde öldüğünü öğrenir ve mezarı başında ağlamaya başlayarak telli duvağını bırakıp ayrılır (Köse ve Ayten, 2010).

Yine bir rivayete göre, Telli Baba olarak bilinen kişi, zengin bir Rum'un kızına âşık olan Müslüman bir delikanlıdır. Sevdiğine kavuşamayan âşık, beşeri aşktan ilahi aşka yükselmiş ve veli mertebesine ulaşmıştır (Köse ve Ayten, 2010).

İstanbul'un Sarıyer ilçesindeki türbe, şehir merkezinden uzakta olmasına rağmen Cuma günleri ve hafta sonları ziyaretçilerle dolmaktadır. Türbedeki en önemli ritüel, dileklerin kabul olması için mezarın üzerindeki gelin tellerinden bir miktar alınıp, dileklerin kabulünden sonra tekrar gelerek mezarın üzerine tel bırakılmasıdır. Türbeyle ilgili en yaygın inanç ise alınan tel ne kadar kısa olursa dileğin o kadar çabuk gerçekleşeceğidir.

1.4.4. Türbelere İlişkin Menkıbeler

Araştırma kapsamında, Aziz Mahmut Hüdayi ve Eyüp Sultan türbelerinde yapılan görüşmelerde ziyaretçiler okuyarak, dinleyerek, duyarak veya araştırarak türbede yatanlar hakkında bilgi sahibi olduklarını söylemişlerdir. Özellikle, türbede yatan

kişiler hakkındaki menkıbelerden⁴ etkilendiklerini, yaşanmışlıklarını örnek aldıklarını belirtmişlerdir. Araştırma bulguları ile bağlantı kurmak amacıyla bu hikâyelerden örnekler sunmak yararlı olacaktır.

Aziz Mahmut Hüdayi bir gece rüyasında çok değer verdiği hocasının Allah katında iyilerden olmadığını görür. Uyandığında üzülmüş ve etkilenmiş haldedir, kadılığı terk ederek Hz. Üftade'ye varır ona intisab eder (Yılmaz, 2011). Bu menkıbe kadılıktan ayrılmasına sebep olan menkıbe olarak anlatılmaktadır.

Hocası Üftade Hazretleri bir gün Hüdayi'den bir sırik ciğeri omzuna alarak Bursa sokaklarında satmasını ister. Hüdayi halkın “Kadı Efendi çıldırmış” dedikodularına aldırmandan görevini yerine getirir ve ciğerleri satar (Yılmaz, 2011). Bu olay bir kadı iken omzunda kanlı ciğerleri taşıyıp satarak nefsini nasıl terbiye ettiğine dair bir menkıbe olarak anlatılmaktadır. Ziyaretçilerden bazıları türbenin bahçesinde yaşayan kedilerin çokluğunu ciğerle ilgili bu anlatıyla ilişkilendirmekte, kedileri beslemeyi önemsemektedirler.

Hocası bir derste öğrencilerinden en güzel çiçeklerden yapılmış birer demet getirmelerini ister. Hüdayi elinde sapı kırılmış bir tane çiçekle gelir. Hocası “Oğlum arkadaşlarınız demet demet çiçek getirdiler, siz bize tek bir çiçeği mi layık gördünüz” diye sorduğunda Hüdayi; hangi çiçeği koparmak istediye Allah'ı zikrettiğini duyarak vazgeçtiğini, sapı koptuğu için artık Allah'ı zikredemeyen bu çiçeği getirebildiğini söyler. Bu davranışıyla hocasının büyük sevgisini kazanır

⁴ “Menkıbe” kelimesinin anlamı, TDK'nun Türkçe sözlüğünde; “din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye, olağanüstü olaylarla ilgili anlatı” olarak verilmiştir (2005).

(Yılmaz, 2011). Görüşme yaptığımız bir ziyaretçi bu menkıbeyi okuduktan sonra on iki yıldır hiç çiçek koparmadığını ifade etmiştir.

Türbede, padişahların geldiklerinde namaz kıldıkları bir hünkâr mahfili de bulunmaktadır. Hünkâr mahfilinin varlığı Hüdayi'nin döneminin padişahlarıyla ilişkilerini göstermesi bakımından önemlidir ve padişahlarla ilgili menkıbeler de sözkonusudur. Bu menkıbelerden birine göre; devrin padişahı I. Ahmet, rüyasında Nemçe kralının kendisini sırt üstü yere yatırdığını görür. Padişah bir mektupla kötüye yorulan bu rüyayı Aziz Mahmut Hüdayi'nin yorumlamasını ister. Hüdayi daha padişahın mektubu kendine iletilmeden tabiri yazıp mektubu elçiye verir. Elçi durumu anlatınca padişah çok şaşırır. Mektupta, insanda sırtın toprağın gücünü temsil ettiği, düşmana karşı zafer kazanılacağı anlatılmaktadır. Nitekim peş peşe zaferler kazanılır, bunun üzerine padişah ile Hüdayi arasında bir yakınlaşma başlar. I. Ahmet inşaatı biten Sultan Ahmet Camii'nin açılışını Hüdayi'nin yapmasını ister. O sabah Üsküdar'daki dergâhtan karşıya geçmeyi neredeyse imkânsız kılan dalgalı deniz, Hüdayi karşıya geçerken sakinleşir ve Hüdayi, Sultan Ahmet Camii'nin açılışını yapar (Köse ve Ayten, 2010). Halk arasında denizcilerin bildiği, sakinliği ile bilinen "Hüdayi yolu" denilen bir güzergâh olduğu söylenmektedir.

Sultan Ahmet'in, "Sizin bizlere bir vaad ve müjdeniz yok mudur?" sorusu üzerine Hüdayi ellerini açarak sevenlerine şu duayı yapar; "Ya Rabbi! Kıyamete kadar, bizim yolumuza katılan, bizi sevenler ve ömründe bir kere türbemize gelip, ruhumuza Fatiha okuyanlar bizimdir. Bize talebe olanlar denizde boğulmasınlar, ömürlerinin sonuna kadar fakirlik görmesinler. İmanlarını kurtararak gitsinler" (Köse ve Ayten, 2010, s. 152). Türbenin dış girişinde yazılı olan bu dua (bkz: EK 5.A,

Fotoğraf 1) ziyaretçilerin dikkatini çekmekte, insanların burayı ziyaret etmesinde bu duayı öğrenmelerinin de etkili olduğu görülmektedir.

Eyüp Sultan'la ilgili en önemli menkıbe, zamanla kaybolmuş olan mezar yerinin Fatih Sultan Mehmet'in Hocası Akşemseddin tarafından bulunmasıdır. İstanbul'un fethinden sonra Fatih hocasından mezar yerini bulmasını rica eder. Hoca gece rüyasında mezarın yerini görür Fatih'le birlikte giderler ve işaret ettiği yer kazılınca "Bu Halid Bin Zeyd'in mezarıdır" yazılı bir taş kapak çıkar. Mezar bulunmuştur (Sezer ve Özyalçın, 2010).

Bir başka menkıbeye göre; Bizanslılar, vasiyeti üzerine sur yakınlarına gömülen Eyüp Sultan'ın mezarından gece bir nur yükseldiğini görür ve şaşırırlar. Bizans İmparatoru Arap ordusuna özel bir elçi göndererek surların yakınındaki bu nurun ne olduğunu sordurur. Müslüman askerlerin olayı anlatması üzerine imparator oraya bir türbe yapılmasını ve mezarında dört kandil yakılmasını emreder. Bundan sonra Bizanslılar her sıkıntıya düştüklerinde Eyüp Sultan'ın ruhundan yardım ister, hatta mezarının ayakucundan çıkan suyu akıl hastalıklarının tedavisinde kullanırlar (Köse ve Ayten, 2010).

Eyüp Sultan Türbesi'ndeki dehlizle ilgili menkıbede Eyüp Sultan, II. Mahmut'un rüyasında ona su içinde kaldığını ve çaresine bakmasını söyler. Heyecanla uyanan padişah lalasını türbeye gönderir ve sandukanın ayakucundaki halıların ve türbe örtüsünün ıslandığı görülür. O da bugünkü dehlizin yapılmasını emreder (Gürel'den aktaran Köse ve Ayten, 2010).

Telli Baba ile ilgili bir menkıbeye göre, Telli Baba Osmanlı İmparatorluğu'nun efsanevi bomba imha uzmanıdır. 18. yy'da yaşamış, imparatorluk topraklarında ayrılıkçı hareketlerin yoğunlaştığı o dönemde birçok bombayı başarıyla etkisiz hale getirmiş, uzun yıllar bomba imha locasının başı olarak görev yapmıştır. Kendi düğününe yetişebilmek için acele ettiği Rumeli Kavağı'ndaki son görevinde yanlış teli kesmesi sonucu hayata veda etmiştir. Gerçekleştiremediği düğününün ziyaretçilere kısmet olduğuna inanılır (Ergin, 2012).

Telli Baba ile ilgili en yaygın menkıbe Kurtuluş Savaşıyla ilgilidir. Düşman askerlerinin Boğazı geçmeye çalıştıkları bir sırada Telli Baba karşı kıyıda, Beykoz'da türbesi bulunan Yuşa Hazretleri ile beraber Boğaz'a bir engel koyarak İstanbul'u korumuştur (Köse ve Ayten, 2010).

Yine bir menkıbeye göre, Telli Baba türbesinin yakınındaki bir askeri kışlada İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir gürültü kopar. Askerler dışarı fırladığında Telli Baba türbesinin yanmakta olduğunu görüp söndürmeye çalışırken deprem olur ve kışla yıkılır. Türbedeki yangını söndürmek için kışlayı terk eden askerler, depremin etkisiyle yıkılan kışlada olmadıklarından ölümden dönerler. Telli Baba askerleri ölümden kurtarmıştır (Köse ve Ayten, 2010).

1.5. Tezin Amacı

Halk dindarlığının vazgeçilmez unsurlarından biri olarak görülen türbeler, Türkiye'de yoğun bir şekilde ziyaret edilen mekânlardır. Zengin bir toplum çeşitliliği ile kültürlerin süzgecinden geçerek günümüze gelmiş olan türbeler ilgi duyulan yerler olma özelliklerini korumaktadırlar.

Son yıllarda yapılan bazı araştırmalar türbeye duyulan ilgiyi ortaya koymaktadır. 2000 tarihli “Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset” araştırmasının (Çarkoğlu ve Toprak) verilerine göre Türk halkının %52’sinin türbe ziyareti yaptığı belirlenirken, 2009 tarihli “Türkiye’de Dindarlık” (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu) araştırmasına göre ise, halkın %41’inin yılda en az bir kere türbe ziyareti yaptığı ortaya çıkmıştır.

Sosyal gerilimler eksen alınarak, inanç ve yaşam biçimleri üzerine yapılan “Türkiye’de Dindarlık” isimli araştırmada (Akşit ve arkadaşları, 2012) görüşülen kadınların %50’sinin, erkeklerin de %40’ının “türbe ve yatır ziyaretlerini sık sık ve arada bir yaparım” dedikleri ortaya konmuştur. Yine aynı araştırmaya göre; hem kendisini dindar olarak tanımlayan kişilerin “İslami” bir davranış olarak görmediklerinden dolayı türbe ziyaretlerine eleştirel yaklaştıkları, hem de kendini laik, Kemalist gibi kimliklerle özdeşleştirenlerin türbe ziyareti konusunda tepkisel tutum takındıkları belirtilmiştir. Akşit ve arkadaşlarına göre; “Tüm karşı çıkışlara karşın yatır ve türbe ziyaretlerinin sürmesi, kitabi İslam’a karşı yaşanan İslam geriliminin ibadetler boyutunda canlı kalmasına neden olmaktadır” (2012, s. 264).

Ne türbe ziyaretinin dinde yeri olmadığını düşünen kesimlerin varlığı ne de bazı dönemlerde türbeye getirilen resmi yasaklar⁵ türbelerin ve türbelerde yaşamaya devam eden inanış ve ritüellerin varlıklarını sürdürmesine engel olamamıştır.

Türbelere gösterilen bu ilginin toplumsal arka planı, araştırılmaya değer bir konudur. Tez araştırmasıyla, bu toplumsal arka plana ulaşmak amaçlanmıştır. Modernleşmeyle birlikte azalacağı ileri sürülen geleneksel değerlerin içinde sayılabilecek türbe

⁵ Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılmasına dair, 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilip 13 Aralık 1925 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 677 sayılı kanun.

ziyaretine toplumun ilgisi sürmektedir. Bu çalışmada kısa dönemde; bir dizi soru aracılığıyla, görüşülen ziyaretçilerin kişisel deneyimleri üzerinden türbe kültürünü anlamak ve bu konuda keşfedici bilgilere ulaşmak amaçlandı: Halk dindarlığının belirgin biçimde öne çıktığı yerler olduğu söylenen türbelere; Kimler neden gidiyorlar? Ziyaretten beklentileri nelerdir? Bu mekânları onların gözünde çekici kılan nedir? Anlam dünyalarında türbe mekânının yeri nedir? Görüşmelerin, türbenin mekânsal algısı öne çıkarılarak yapılması planlandı. Uzun dönemde amaçlanan ise; konuyla ilgili literatüre, araştırmada elde edilen veriler ışığında, katkıda bulunmaktır.

1.6. Tezin Önemi

Şimdiye kadar türbeler; süsleme sanatları, mimari özellikleri, tarihi süreçleri, dini yönleri gibi birçok bakımdan araştırmalara konu olmuştur. Türbelerin ancak son dönemlerde toplumsal bir gerçeklik olarak ele alınıp araştırılmaya başlandığı, sosyolojik türbe araştırmalarının gerek niceliksel gerekse niteliksel bakımdan yetersiz olduğu görülmektedir. Bu eksikliği gidermek amacıyla; sosyal ve insani bilimlerin diğer dallarında yapılan türbe araştırmalarının sosyoloji anabilim dalında da yapılması anlamlı görüldü.

Yapılan çalışmalar, Türkiye’de 2000 dolayında türbe olduğunu ortaya koymuştur (Günay’dan aktaran Köse, 2010). Bu türbelerin 400’ü İstanbul’dadır (<http://www.turbeler.org.tr/>) ve 50’ye yakın türbe ziyarete açıktır (<http://www.ezberim.biz/eren-ermis-evliya-kisiler/149967-istanbulda-bulunan-ziyarete-acik-turbelerin-listesi/>).

Türkiye'deki türbelerin yaklaşık beşte birinin İstanbul'da olması ve ziyaretçi yoğunlukları da dikkate alındığında bu konuyla ilgili sosyolojik bir araştırmanın İstanbul'da bulunan türbelere odaklanması önem kazanmaktadır. Bu tez çalışmasının amacını, konuyla ilgili akademik literatüre katkı sağlamak ve toplumu anlayıp anlamlandırmak isteyenlere türbe-insan-mekân ilişkisi çerçevesinde veri sunmak oluşturmaktadır.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

Türbeler, her tür nedenle gidilen “genel statüye sahip türbeler” ve belirli bir dilek veya probleme çare bulmak için gidilen “özel statüye sahip türbeler” olarak ikiye ayrılabilirler (Köse ve Ayten, 2010). Araştırma, İstanbul’da genel amaçlı olarak en çok ziyaret edilen Eyüp Sultan ve Aziz Mahmut Hüdayi türbeleri ile özel amaçlı olarak ziyaret edilen Telli Baba türbesi olmak üzere toplam üç türbede, çeşitliliği göz önünde bulundurarak seçilen ziyaretçilerle yürütülmüştür. Araştırmanın verileri niteliksel araştırma yöntemlerinden katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme teknikleri ile toplanmış, “gömülü teori” yaklaşımı ile çözümlenmiştir.

2.1. Katılımcı Gözlem

Katılımcı gözlem ile birlikte yürütülen saha araştırması; “araştırmacının, şimdiki zamanda ve çoğu kez araştırmacının kendi kültürü içindeki küçük ölçekli toplumsal ortamları doğrudan gözlemlediği ve onlara katıldığı bir nitel araştırma tarzıdır. Saha araştırmasında araştırmacının kendisi incelenen insanlarla doğrudan konuşur ve onları gözlemler” (Neuman, 2010, s. 541).

Sosyal olguları, süreçleri, davranışları anlama amacıyla yapılan niteliksel araştırmalarda araştırmacının etkisini öne çıkaran gözlem tekniği, alan

araştırmalarında araştırmacının gözlemlerini içeren notları, diğer tekniklerle elde edilen verileri zenginleştiren önemli bir veri kaynağıdır. Bu teknikle ilk elden veri derlemek mümkündür, diğer tekniklere görece kolay ve araştırmacının alana kolayca dâhil olacağı bir veri oluşturma yoludur. Gözlemlerle, diğer veri elde etme tekniklerinde araştırmacının önceden öngöremediği, anlık oluş ve değişimleri ya da farklı boyutları görebilmek olasıdır. “Doğal oluş hali”ni ve diğer tekniklerle oluşturulan verilerin bağlamsal değerlendirmesini yapabilmek için gözlem temel bir tekniktir (Kümbetoğlu, 2012).

Araştırma için belirlenen türbelerde, tipik bir etnografik saha araştırmasının gerektirdiği tam zamanlı katılımcı gözlemi yapılmamış olmakla birlikte, kısmi ve değişken zaman aralıklarında ziyaretçilerle görüşülmüş, ziyaret sürecini kişişel olarak deneyimleyerek gözlemler yapılmıştır. Gözlem yapılırken; türbelerdeki toplumsal süreci anlamak amacıyla, gözlenen kişişilere dönük empati geliştirilmeye, yalnızca görüşmeler sırasında söyledikleri değil, davranışları ve anlatımlarındaki küçük ayrıntılar da kaydedilerek “satır araları” okunmaya çalışılmıştır. Her üç türbenin dış giriş, dış mekân, iç giriş ve iç mekânlarında ziyaretçiler gözlemlenmeye çalışılmış, türbeye neden geldiklerine ve burada neler yaptıklarına dair kişişel “türbe hikâyeleri” dinlenerek not alınmıştır. Türbenin ziyaret edilen bütün bölümlerinde bulunulmuş, ziyaretçileri sorgulayıp yönlendirmeden, bir bakış açısı dayatmadan, oralarda devam eden süreç anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında türbe kültüründeki bildik davranış kalıplarının yanı sıra daha az bilinen söze dökülemeyen yönler de ortaya çıkarılmak istenmiştir. Yaklaşık dört ay boyunca süren gözlemler sonucunda elde edilen notlar, derinlemesine görüşme çerçevesindeki başlıklar temel

alınarak tasnif edilmiş, öne çıkan farklı notlar da bunlarla birlikte ele alınarak bulgulara dâhil edilmiştir.

2.2. Derinlemesine Görüşme

Araştırmada kullanılan diğer veri toplama tekniği derinlemesine görüşmedir. Saha araştırmalarında yönlendirici olmayan derinlemesine görüşmeler kullanılır ve bu görüşmeler sorular sormayı, dinlemeyi, ilgi göstermeyi ve söylenenleri kaydetmeyi gerektirir (Neuman, 2010). Derinlemesine görüşme tekniği; görüşmecilerin anlattıklarını dikkatli bir biçimde dinleyerek, “sosyal dünyadaki görünür birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır” (Kümbetoğlu, 2012, s. 72).

Sosyal bilim alanında araştırma yapılırken kullanılan bu teknik, araştırılan konuya odaklanmayı, o konu etrafında bireylerin görüş, düşünce ve değerlendirmelerini bir araya getirerek veri oluşturmayı amaçlayanlarca kullanılan bir tekniktir. Bu yöntemle; sosyal gerçekliğin kavranmasında görüşülen kişilerin anlam ve yorumlamaları öne çıkarılmakta, doğrudan gözlemlenemeyen, davranışlara yansımayaabilen algı ve değerlendirmeleri ortaya çıkarılabilmektedir (Akşit, 2010).

Niteliksel araştırmaların amacı; anlamak, gerçekliği olabildiğince dolaysız biçimde tanımlamak olduğundan araştırmalarda görüşülen kişilere, “niçin” sorusundan çok “ne” ve “nasıl” soruları sorulur (Kümbetoğlu, 2012). Buradan hareketle “ne” ve “nasıl” sorularının öne çıktığı derinlemesine görüşme çerçevesi belirlenerek

derinlemesine görüşme formu hazırlanmıştır (bkz: EK 1, Derinlemesine Görüşme Çerçevesi I). “Deşme sorular” aracılığıyla zenginleştirilen görüşme sorularının açık, anlaşılır ve tek tek sorulmasına dikkat edilmiştir. Deşme sorularla, cevapları daha derinleştirmek, elde edilecek veriyi zenginleştirmek amaçlanmıştır (Akşit, 2010). Görüşmelerde sorulan soruların, görüşmenin kendiliğinden gelişimine katkı sağlayacak esneklikte yarı yapılandırılmış, yönlendirilmemiş, açık uçlu olmasına özen gösterilmiştir.

Derinlemesine görüşmeler öncelikle türbe ziyaretçileriyle yapılarak araştırma verileri toplanmış, ancak farklı açılardan gözlem ve görüşlerinin zenginlik katacağı düşünülen türbe görevlileri ve türbe çevresinde esnaflık yapan kişiler de, görüşmelere dâhil edilmiştir. Esnaf ve türbe görevlileriyle yapılan görüşmelerde, türbe ziyaretçileriyle yapılan görüşmelerde kullanılan derinlemesine görüşme çerçevesinden farklı soruların da olduğu bir görüşme çerçevesi kullanılmıştır (bkz: EK 2, Derinlemesine Görüşme Çerçevesi II). Bu görüşme çerçevesi, ortak soruların yanı sıra bu kişilerin mesleki konumları ve türbe ziyaretçileriyle kurdukları ilişkiler göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Araştırma boyunca görüşülen kişilerin değinmiş oldukları ve öne çıkardıkları bir takım konulardan hareketle yeni sorular gündeme girmiş, derinlemesine görüşme çerçeveleri bu eklemelerle zenginleşerek gelişmeye devam etmiştir. Görüşmeler, görüşülen kişilerin izni alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir.

Görüşmelerde soruların özelliği ve sıralanışı kadar önemli diğer bir konu araştırmacının özellikleri ve görüşme sırasındaki tutum ve davranışlarıdır.

Bütünlük- doğruluk: Kişinin tutarlı ve dürüst olmasıdır.

Motivasyon: Kişisel olarak konu ile ilgili olması ve öğrenmeye hevesli olması.

Açıklık: Karşılaşılabilecek her türlü (olumlu-olumsuz) şeye açık olmak.

Empati: Duyguların, düşüncelerin iyi anlaşılmasını sağlar. Karşılıklı olabilmesi istenir.

Anlayış: Süreç içinde olabilecek olumlu-olumsuz durumların doğal gerçekliğinin açıklanmasındaki kapasiteyi içermektedir.

Nezaket: İlişkilerin kurulmasında ve gelişmesinde çok önemlidir.

Gerçeklik: Gerçekliğin aranması ana hedeftir, görüşmenin bel kemiğidir.

Saygı: Görüşülenin isteklerine ve özeline karşı duyarlı, bilinçli ve saygılı olmak gerekir. Her iki taraf için de önemlidir. Saygı, size karşı güven duyan/size kendisini emanet edene karşı önemli bir sorumluluktur (Akşit, 2010, s. 54-55).

Başarılı bir görüşme için araştırmacının göstermesi beklenen, yukarıdaki metinde ifadesini bulan bütünlük, motivasyon, açıklık, empati, anlayış, nezaket, gerçeklik ve saygı kriterlerine önemle ve özellikle dikkat edilmiş, özen gösterilmiştir.

Araştırma kapsamında daha çok ziyaretçilerle olmak üzere türbe görevlisi ve türbe çevresinde ikamet eden kişilerle yaklaşık dört aylık bir süre içinde derinlemesine görüşmeler yapılmıştır (bkz: EK 4, Zamanlama ve Çalışma Planı). 26-02-2013 tarihinde başlayan bu görüşmeler 18-06-2013 tarihinde tamamlanarak, Aziz Mahmut Hüdayi, Eyüp Sultan ve Telli Baba türbelerinin her birinde 10'ar kişiyle olmak üzere toplam 30 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. 19 derinlemesine görüşme gözlemcilerin katılımıyla yapılmıştır. 7 görüşmede tez danışmanı, 12 görüşmede ise sosyoloji bölümü ikinci sınıfında okuyan bir üniversite öğrencisi gözlemci olarak bulunmuştur.

Niteliksel araştırmalar, “araştırma evrenini, sosyal gerçekliği, genellemelere varmak amacı ile incelemediğinden” araştırmacı, temsil edici bir örneklemden çok, veri derleyebileceği örneklerle çalışır. Araştırma probleminin temel önemdeki öğeleri hakkında fikir sahibi olan, deneyimleri olan, yaşantılarından bu öğeler hakkında bilgi oluşturabileceği kişileri örnekleme dâhil etmek amacındadır (Akşit, 2010, s. 43).

Görüşme yapılan kişiler; farklı eğitim düzeylerinde, farklı sosyal konumlarda, farklı ekonomik düzeylerde olduğunu ve veri derleyebileceğimizi düşündüğümüz farklı yaşlarda, yetişkin kadın ve erkek ziyaretçilerden, görüşme teklifimizi hiçbir olumsuzluk ifade etmeden gönüllü olarak kabul edenlerden oluşmuştur. Türbeyle ilgili literatürde genellikle kadın ziyaretçilerin erkek ziyaretçilerden fazla olduğu ifade edilmekte, gözlemlerimiz de bunu doğrulamaktadır. Buna göre, araştırma yapılan türbelerdeki ziyaretçi profilleri dikkate alınarak cinsiyet konusunda dengeli bir dağılıma gidilmeye çalışılmıştır. Araştırma yapılan Aziz Mahmut Hüdayi, Eyüp Sultan ve Telli Baba türbelerindeki 10’ar görüşmenin 7’si kadın, 3’ü erkek görüşmecilerle gerçekleştirilmiştir. Toplamda derinlemesine görüşme yapılan 30 kişiden 21’kadın, 9’u da erkek görüşmecilerden oluşmaktadır. Derinlemesine görüşme yapılan 30 kişinin genel bazı özellikleri oluşturulan tabloda gösterilmiştir (bkz: EK 3, Derinlemesine Görüşme Yapılanların Kişisel Bilgileri). Kaydedilen görüşme tutanaklarının deşifre edilmesi işlemi, görüşme süreciyle eş zamanlı yürütülmüş, 25-06-2013 tarihinde tamamlanmıştır. Böylece, son aşama olan veri çözümlenmelerinin yapılmasına geçilmiş, her görüşmenin veri analizi bittikten sonra bütün analizlerden tek bir analiz elde edilmiş ve bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır.

2.3. Gömülü Teori

Bu tez çalışmasında, “Gömülü Teori” yaklaşımı kullanılmıştır. Gömülü Teoride amaç araştırma süreci boyunca, araştırmanın içinden çıkacak şekilde, bulgular ışığında teorik tartışmalara yönelmektir. Bu yaklaşımla yapılan araştırmalar, teorileri test etme amacıyla yapılan ya da ana amacı bir teori çerçevesinde varolan konulara dair tanımlayıcı anlatılar sunmak olan araştırmalardan farklıdır. Gömülü Teori

yaklaşımı, deneysel saha çalışmasının önemine vurgu yaparak “gerçek dünya”da yaşanan olaylara açıklamalar getirmeye çalışır. Bu açıdan, soyut tanımlama yöntemlerinden farklıdır (Descombe, 2007 [1998]).

İnsani etkileşime odaklanan araştırmalarda kullanılacak bir yöntem olan Gömülü Teori yaklaşımı özellikle araştırmacının pratik aktiviteler, rutin olaylar ve katılımcıların görüşlerini incelediği çalışmalarda çok kullanışlıdır. Bu yaklaşım, katılımcıların sosyal çevrelerinde sembolik aktiviteleri kullanarak durumları ve olayları anlamlandırma (anlam kazandırma) yollarına odaklanan bir sosyal araştırma türüdür. Gömülü Teori; niteliksel araştırma, keşfedici araştırma, insani etkileşim çalışmaları ve küçük ölçekli araştırmalarda kullanılır (Descombe, 2007 [1998]).

Araştırmacı veri toplarken veya yorumlarken verilerin içine gömülü olan teoriyi ortaya çıkartır ve araştırma boyunca yeni kavram ve kuramlara ulaşabilir. Gömülü teori, teori geliştirmeye karşılaştırmalı analiz şeklinde bakar. Gömülü teori, karşılaştırmalı analiz metodu yoluyla, genel kategorilerden yapılmış bir teori yapmaya çalışır. Dolayısıyla teori hiçbir zaman bitmiş bir ürün değildir: her zaman gelişme süreci içindedir. Gömülü teori oluşturmak, kimi zaman zannedildiği gibi teorik bir çerçeveden uzak durmak anlamına gelmez (Glaser ve Strauss, 1967; Descombe, 2007 [1998]). Tam tersine, araştırma öncesinde teorik çalışmalar yapılır, ancak bu teorik arkaplanı “askıya almak” ilkesiyle, araştırmanın teorik tartışması ertelenir. Gömülü Teori yaklaşımıyla, türbe konusunun, yukarıdaki kavram ve terimler çerçevesinde araştırılmasına başlanmış, ancak araştırma ilerledikçe, görüşmeler sırasında edinilen veriler yeni açılımlara yol açmış ve farklı kavramlarla

yol alma ihtimali de göz önünde bulundurularak esnek, verilerin barındırdığı teorilere açık bir duruş benimsenmiştir.

2.4. Görüşmeler Sürecindeki Avantajlar, Sınırlılıklar ve Etik Sorunlar

Görüşmelerin hem görüşmeciler hem araştırmacı açısından rahat, pürüzsüz, zorlamasız geçmesini sağlamak, böylece hem süreci daha hoş, hem sonuçları daha güvenilir kılmak amacıyla, görüşme programının esnek olması planlanmış, bu esneklik büyük bir avantaj sağlamıştır. Görüşmelerin bilinçli ve kararlı bir şekilde esnek olarak tasarlanması ve yürütülmesi, Yıldırım ve Şimşek'in de belirttiği gibi, görüşmelerin verimliliğini arttırmıştır:

Sorulan soruların sıralarının değiştirilebilmesi veya herhangi bir sıraya tabi tutulmadan sunulması cevaplayıcıya bir esneklik sağlar ve görüşmenin verimliliğini artıran bir katkısı olur.

Görüşmeci, görüşme esnasında cevaplayıcının verdiği anlık tepkileri ve yanıtları gözlemleme şansına sahiptir. Bu tepkiler araştırma için önemli bir ipucu, araştırmanın önceden kestirilememiş bazı yeni alanlarını keşif imkânı verebilir.

Anketlere verecek yanıtları olmayan ya da bir dizi soruya yanıt vermeyi çekici bulmayan, sözel olarak kendini ifade etmekte yazıyla ifadeye oranla daha başarılı kişilerden görüşme yoluyla daha kolay ve doğru bilgi edinilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.124-125).

Demografik sorularla başlayan ve genelden özele seyreden görüşme çerçevesi, her görüşülen kişide aynı soru sıralamasıyla uygulanamamış, soru sıralaması değişmiş, bu da görüşmeye bir esneklik sağlamıştır. Çünkü benzer yanları da olsa her görüşmede farklı bir yön öne çıkmış, cevap alınmak istenen soruların sıralaması

görüşmenin doğal akışında oluşmuş, anlatılanların seyrine göre bazı sorular sorulmamış veya yeni sorular eklenebilmiştir.

Görüşme sırasındaki mimik ve hareketlerden görüşülen kişinin anlatımına eşlik eden yardımcı, açıklayıcı, keşfedici düşüncelere varılabilmektedir. Kendisini konuşarak daha iyi ifade eden kişilerle yapılan görüşmeler daha akıcı, bilgiye daha kolay ulaşılan görüşmeler olmuştur. Bazı kişilerle onların isteği üzerine ses kayıt cihazı kapatıldıktan sonra da görüşmeye devam edilmiştir.

Görüşme tekniğini kullanmanın diğer tekniklerle kıyaslandığında birçok üstünlüğü olduğu gibi, bir takım sınırlılıkları da vardır:

En önemli sınırlılığı maliyetli bir yöntem olmasıdır. Anket gibi veri toplama yöntemleri ile kıyaslandığında sadece büyük değil küçük bir örnekleme bile kişilerle görüşmek için harcanacak yol masrafları, görüşme materyalleri, görüşme kayıtlarının yazıya geçirilmesi oldukça maliyetli olabilir.

Görüşme yönteminde araştırmacı zamanının çoğunu görüşülecek kişiyi tespit etmek, onlarla iletişim kurmak, randevu ayarlamak, belirlenen yere seyahat etmek, görüşmeyi yapmak, görüşmeyle ilgili kayıt tutmak ve onları yazıya geçirmekle harcar. Bu sebeple anket ya da diğer tekniklere kıyasla daha zaman alıcıdır.

En büyük sınırlılıklarından biri de görüşmeciden doğan hatalar olabilir. Görüşmeci, karşısındakinin yanıtlarını yanlış anlayabilir ya da kendi öznelliğini kullanarak yorumlayabilir. Görüşmeci, cevaplayıcının kişisel özelliklerinden (görünüş, cinsiyet, yaş, sosyal statü, tutum, tavır ya da aksan) olumlu ya da olumsuz etkilenebilir, bu durum da veri kaynağı için yanlılığa yol açabilir. Genellikle cevaplayıcı konu hakkında kayıtlı bir bilgi, yazılı bir kaynak üzerinden konuşmasını yapmaz. Bu sebeple de bu yolla elde edilen bilgiler büyük olasılıkla, cevaplayıcının öznel yargısını ve sadece hatırladıklarını kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.125-127).

Yıldırım ve Şimşek'in belirttiği bu sınırlılıkların her biri belli bir ölçüde yaşanmıştır. Görüşmelerin yapıldığı her üç türbede görüşme yapılacak kişilerin belirlenmesi noktasında bazı sıkıntılar yaşandığı, sahada görüşme yapılamadan sadece gözlemlerle yetinildiği günler olmuştur. Bazı ziyaretçiler görüşme taleplerimizi hemen kabul ederken, bazıları “duygu dünyalarını” açmak istemediklerini belirterek, bazıları “dua ettim gidiyorum neyi görüşeceğiz” diyerek, bazıları başka kaygılarla geri çevirmişlerdir. Olabilecek kaygıları azaltmak, kendimizi daha iyi tanıtmak için öğrenci kimliğimizi gösterme ihtiyacı hissettiğimiz bazı görüşmeler de söz konusu olmuştur.

Görüşmelerin zorlu tarafı olarak görülebilecek bu durumlar saygıyla karşılanmış, az da olsa bir isteksizlik hissettiğimiz ziyaretçiler, görüşmenin sağlıklı olabileceği kaygısıyla ikna edilmeye çalışılmamış, onlarla görüşülmemiştir. Görüşme yaptığımız kişilerin, görüşme teklifinin yapıldığı andan itibaren gönüllü ve istekli olan kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Yalnız, görüşme teklif edilen bazı kişiler “ben o kadar dindar değilim”, “ben o kadar bilmem”, “sorularınızı cevaplayamam” diyerek görüşme teklifine çekingen yaklaşmışlar, fakat tezin amacının açıklanmasıyla görüşmeyi kabul etmişlerdir. Görüşme teklifini kabul eden kişilerle yapılan görüşmelerin hepsi tamamlanmış, yarıda kesilen görüşme veya birkaç soru sorulduktan sonra vazgeçilen görüşmeci olmamıştır. Bunun yanında kabul edilmeyen görüşme teklifleri hemen hemen kabul edilen tekliflerin sayısına yaklaşmıştır. Görüşme yerinin belirlenmesi görüşülen kişiye bırakılmış böylece kendini daha rahat hissederek ifade etmesi sağlanmıştır.

Görüşme talebinin reddedilmesi dışında, görüşmede etkileşim ve ilişki kurma konusunda bazı engellerle de karşılaşmıştır. Akşit'in (2010) belirttiği gibi, görüşülen kişi süreci rasyonelleştirebilir, hep mantıksal cevaplar verebilir, duygularını katmadan gerçekten ne düşündüğünü söylemeyebilir, çok kibar olmaya çalışarak imajını zedeleyecek davranışlardan kaçınabilir, çekingen veya endişeli hali gerçeği yansıtmamasını engelleyebilir, görüşmecinin duymak istediklerini söylemek isteyebilirler. Bazı görüşmelerde bu tarz davranışlarla karşılaşmış, özenli bir dinleyici olarak görüşülen kişinin duygu, deneyim ve tutumlarının değerli olduğuna vurgu yapılarak dostça ve sağlıklı bir görüşme ortamı oluşturulmaya çaba sarfedilmiştir.

Etkileşim sıkıntıları yaşandığında, Akşit'in (2010) yanı sıra, Kümbetoğlu'nun (2012) da uyarıları doğrultusunda, görüşülen kişinin cevaplarına duyarlı olarak içten, dürüst bir üslupla yaklaşmanın, görüşülen kişiyi de benzer bir davranış kalıbına davet edeceği hatırlanmıştır. Görüşmeler sırasında yaşanan bir etkileşim ve ilişki kurma sorunu, araştırmacının başörtüsü kullanmasından kaynaklanmıştır. Görüşülen kişilerden bazıları, başta, belki kişisel değer ve inançlarından, belki toplumdaki kutuplaşmadan kaynaklı bir tereddüt yaşamışlar, türbe ile ilgili yöneltilen sorulara başörtüsüne dair görüşlerini ifade eden cevaplar vermişlerdir. Fakat görüşme ilerledikçe, zaman geçtikçe, görüşülen kişiler kendilerine yöneltilen sorulara içtenlikle cevap vermeye başlamışlardır. Gülümseyerek verilen, “canım”, “hayatım” hitaplarını içeren cevaplar bu gözlemi doğrular niteliktedir. Bazı görüşmeler zorlu başlayıp, araştırmacının ve görüşülen kişinin memnun olacağı şekilde son bulmuştur.

Görüşülen kişiler böyle bir çalışmaya katkıda buldukları için mutlu olduklarını belirtmiş, her görüşme karşılıklı iyi niyet ve temennilerle ve teşekkürlerle sona ermiştir.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Araştırma bulgularına, İstanbul'da genel amaçlı olarak en çok ziyaret edilen Eyüp Sultan ve Aziz Mahmut Hüdayi türbeleri ile özel amaçlı olarak ziyaret edilen Telli Baba türbesinde; türbe ziyaretçileri, türbe görevlileri ve türbe etrafındaki esnafla yapılan derinlemesine görüşmelerin verileri ve adı geçen türbelerde yapılan gözlemler yoluyla ulaşılmıştır.

Üç türbede yapılan bu araştırmanın verileriyle türbelerdeki ortak bazı özelliklere ulaşılabile de niteliksel araştırma gereği genelleme yapılmamış, türbe mekânı ve ziyaretçiler arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik açıklayıcı bulguların çözümlenmesi ile yetinilmiştir.

Gözlemler sonucunda elde edilen notlar, derinlemesine görüşme verileriyle birlikte bulgulara dâhil edilmiştir. Görüşme yapılan kişilerin görüşleri kendi ifadeleri ve söyleyiş özellikleriyle aynen verilmeye çalışılmış, cümlelerinin sonunda parantez içinde sırasıyla; görüşme sırası, yaşı, cinsiyeti ve görüşmenin yapıldığı türbenin ismi kısaltılarak verilmiştir.

3.1. Ziyaretçilere İlişkin Bulgular

3.1.1. Kişisel Bilgiler ve İnanç Dünyalarına İlişkin Tanımlamalar

Görüşme yapılan kişilerin cinsiyet dağılımı şöyledir: Derinlemesine görüşme yapılan 30 kişiden 21'i kadın 9'u erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Her üç türbede de 3 erkek, 7 kadın katılımcıyla görüşülmüştür. 9 erkek katılımcıdan 3'ü türbe görevlisi, 2'si türbe çevresindeki esnaftan oluşmaktadır.

Katılımcıların en genci 20, en yaşlısı 82 yaşındadır. 20- 40 yaş arası 13 katılımcı, 41-60 yaş arası 14 katılımcı, 60-82 yaş arası 3 katılımcıyla görüşülmüştür. 41-60 yaş aralığındaki katılımcı sayısı diğer yaş aralıklarındaki katılımcılara göre daha fazladır.

Katılımcıların öğrenim durumu; hiç okula gitmemiş: 2, ilkokul terk: 1, ilkokul mezunu: 6, ortaokul mezunu: 1, dışarıdan lise okumakta olan: 1, lise mezunu: 6, dışarıdan üniversite okumakta olan: 1, üniversite öğrencisi: 2, üniversite terk: 2, üniversite mezunu: 6, ön lisans:1, yüksek lisans: 1. Katılımcıların 11'i ilkokul mezunu ve altı, 19'u lise mezunu ve üstü eğitimlidir.

Katılımcıların iş ve meslek durumları; çalışmayan: 7, öğrenci: 2, memur: 5, esnaf: 2, işçi emeklisi: 3, memur emeklisi: 6, ticaret:1, serbest çalışan: 4, serbest çalışanlardan ikisi aynı zamanda dışarıdan lise ve üniversite okumaktadırlar. Çalışanlar; öğretmenlik, moda tasarımcılığı, restoran ve güzellik merkezi işletmeciliği, kamu ve özel kurumlarda çalışanlar olmak üzere çeşitlilik göstermektedirler.

Katılımcıların medeni durumları; evli: 19, bekâr: 7, boşanmış: 1, eşini kaybetmiş: 3.

İnanç konusunda kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna genellikle birbirine yakın cevaplar alınmıştır. İnançlı oldukları fakat ibadetler konusunda eksik oldukları en çok ifade edilen bir durum olmuştur.

- *“Yani ben çok çok eksiyim, bir beş vakitim var, Kuran’ımı okurum ama diğerini, nefsimi yenemediğim için diğer farzları yerine getiremiyorum, engel oluyor. Yoksa inancımız var” (DG 3, K, 52, AMHT).*

- *“İnanç deyince inanmak bakımından mı? Hakiki imana bağlı olan bir kimseyiz, Kuran’a sünnete bağlı bir kimseyiz” (DG 5, E, 80, AMHT).*

- *“İnançlı olduğumu ama çoğu zaman yetersiz hissettiğimi söyleyebilirim. Fakat inancımı kuvvetli bulup yaslandım mı da bazen eksikliğini hissedip onu kuvvetlendirme çalışmasına da giderim. Ama hayat boyu bunun çok kuvvetinden ziyade hep bunu desteklemek gerektiğini düşünürüm. İnancın insan için müthiş bir hayat kaynağı olduğunu düşünüyorum, bundan başka bir yaşama şekli de tasavvur edemiyorum” (DG6, K, 43, AMHT).*

- *“İnanç dünyam, Allah’ın bize emrettiği farzları ve diğer ibadetleri yapmaya çalışıyorum. Yüzde yüz yapıyor muyuz tam değil ama tam yerine getirmeye çalışıyoruz diyeyim, bizim iki önemli şeyimiz Kuran ve sünnete bağlı kalmaya çalışıyoruz. Küçük günahlar işliyoruzdur ama çoğunu yerine getirmeye çalışıyoruz” (DG 9, E, 31, AMHT).*

- *“İslam’ı yaşamaya çalışan bir insanım, tam yaşayamıyorum ama elimden geldiği kadar yaşamaya çalışmaktan zevk alan, keyif alan, mutluluk duyan birisiyim” (DG 12, K, 57, EST).*

- *“İnancım kuvvetlidir Allah’a şükür hamdolsun. Tam anlamıyla herkes yapamaz dört dörtlük ama elimden geldiğince ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum, Allah’ın bize emrettiklerini Peygamber Efendimizin ümmetinden isteklerini yerine getirmeye çalışıyorum. İnşallah Allah kabul ediyordur” (DG 15, K, 26, EST).*

- *“İnanç konusunda, imanlı biri olmaya çalışıyorum diyebilirim. Evet, Allah’ın rızasını kazanmaya çalışmaya çalışan, riya yapmadan, gösteriş yapmadan sadece Allah’ın rızasını kazanmaya çalışan bir kulum” (DG 20, E, 28, EST).*

Bazı katılımcılar inanç anlamında bilinçli olmak ve kendini terbiye etmek için türbeye gelerek vefa borcunu ödediklerini, türbede yatan zatları örnek aldıklarını,

hayatlarını anlamlandırdıklarını ifade etmişlerdir. Türbe ziyaretiyle inançları arasındaki bağlantıya atıf yapmışlardır.

- “ *Maalesef nefsimi terbiye eden birisi değilim. Bu beni bazen çok üzer ve her zaman da imrenirim ve hep şöyle dua ederim; hani ben de nefsimi terbiye edeyim, tamamen kalbim Allah aşkıyla dolsun, değil yani dünyevi şeylere yani muhakkak kapılıyorsunuz. Dört dörtlük Allah Teâlâ'ya yapmaya çalışıyorsunuz elinizden geldiğince ama dört dörtlük değil tabi. Benim de o yüzden yani hayatını bildiğim için o da beni çok etkiliyor. Benim için örnek birisi yani Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri her şeyden önemlisi*” (DG 2,K, 29, AMHT).

- “*Allah'ın emirlerine gönülden inanıyorum. Bir şey söylüyüm mi; Allah'a her dar anda, darlığın en dar anında, dünyada yaşadığım sadece neşesinin Allah için nefeste, oturman, yatman, kalkman, her şeyin onun için nefsinde varsa her şey kolay, zorluk yoktur*” (DG 4, K, 29, AMHT).

-“*Ben inanç meselesinin hayatımızı anlamlandırdığımı düşünüyorum, herhalde önemli şey bu. İnanç hayatımızı anlamlandırıyor. Ben daha önce bu tarz konularda çok bilinçli değildim, bilinçli yaşamak, yani attığın her adımda sana bu nefesi veren Allah'ı bilerek yaşamak*” (DG 10, K, 37, AMHT).

- “*Şimdi bakın buraya geliş sebebim ee, Halid bin Zeyd eba Eyyüb el Ensari Hazret'in İslam dinine, peygamberimize çok büyük faydaları olduğundan, dinimize çok büyük faydaları olduğundan, hizmetleri olduğundan dolayı. Bundan dolayı da biz ee Muhammed ümmetinin bir ferdi olarak, ona can-ı gönülden bir vefa borcumun olduğundan dolayı, sadece ve sadece Allah ve Rasulünün Halid bin Zeyd eba Eyyüb el Ensari Hazretleri'ne razı olduğundan dolayı, ee hayırlı, ee rızayı kazanmış, Allah'u Teala'nın da ayeti kerimelerinde Beyyine Suresi'nde ifade ettiği gibi, 'Onlar Allah'tan razı, Allah da onlardan razıdır.' Ayeti kerimesi mucibince, ona inanmış olarak ziyaretlerimi yapıyorum*” (DG 19, E, 48, EST).

- “*Tabiki de Müslümanız hani inançlıyız ama türbe olarak hani elimizden geldikçe, zaman buldukça yani ziyaret etmek... Burdan önce de şeye gittik ee...Vefa Hazretleri'ne. Vefa Hazretleri'ne gitmiştik*” (DG 21, K, 26, TBT).

Allah inancı, Kuran ve sünnete bağlılıklarına vurgu yaparak kendilerini tanımlayan katılımcılar olduğu gibi sadece inançlı olduklarını söyleyerek genel bir tanımlamada bulunan katılımcılar da olmuştur.

- *“İnanç deyince inanmak bakımından mı? Hakiki imana bağlı olan bir kimseyiz, Kuran'a sünnete bağlı bir kimseyiz” (DG 5, E, 80, AMHT).*

- *“İnançlı biriyim, inanırım” (DG 17, K, 49, EST).*

- *“İmanın ve İslam'ın şartlarına can-ı gönülden inanmış, bir ee İslam dini mensubuyum, Müslümanım inşallah. Sahih kaynaklara göre, ehli sünnet vel cemaat akidesine inanmış, akli Kuran ve sünnet çizgisinde yaşamaya çalışan, böyle inanmış bir kişiyim” (DG 19, E, 48, EST).*

- *“Ee, ben çok inançlıyım. Hani Kuran'ımı okurum, namazımı kılarım. Kızlarımı da öyle yetiştirdim, o üçünü de evlendirdim. Altı tane de torunum var. Torunlarım da Kuran okur, yani Allah'a çok şükür, Allah'a inançlıyız” (DG 22, K, 56, TBT).*

- *“Zaten inancımızı zaten şey yapmasak zaten biz buraya gelmeyiz. Tabi kurban olayım Allah'ıma. Allah, önce Allah'ıma kurban olduğum şey olacaksın. Geliriz yani buraya geldiğimiz zaman huzur buluruz, namazımızı kılarız. Önce Allah'ımıza, sonra buraya. Geldiğimiz zaman ziyaret ediyoruz yani huzur buluyoruz” (DG 23, K, 51, TBT).*

İnanç dünyalarında paylaşmayı ve iyiliksever olmayı öne çıkaran katılımcılar olduğu gibi Avrupa kültüründe yetiştiğini söyleyerek, inancını başkalarının etkisinde kalarak değil kendi anladığı biçimde özgürce yaşamaya vurgu yapan bir katılımcı da bulunmaktadır.

- *“Ben doğru bir insansam, Allah inancım varsa, attığım her adımda Allah'ı düşünerek hareket ediyorsam, yediğim her lokmada haramı helali düşünebiliyorsam, yaptığım yanlışların farkına varıp düzeltmek için insanca çabalıyorsam inanç bana göre budur. Yani iyilik yapmayı çok seviyorum, cebimdeki parayı başkalarıyla paylaşabiliyorum, iyi bir insan olduğuma inanıyorum, bazen harçlığımın bana kalmadığı zamanlar bile olur. Elimde olsa hep versem paylaşımcı olmak güzel, Müslümanlığın birinci kuralıdır; etrafın açken sen tok gezemezsin. Allah için bir şeyler yapabiliyorsan Müslümanlıktır yani” (DG 14, K, 48, EST).*

- “Yani inanç olarak dersen, çok toplantılara giden bir insanım ama çok katı bir inanca da karşı olan bir insanım. Kendini nasıl tanımlamak dersen, cuma namazlarını kılan, 7 yaşından beri orucu asla bırakmayan, öyle iyiliksever tiplerden biriyim” (DG 28, E, 57, TBT).

- “Ben Allah’a inanıyorum, bir olduğuna, göğün, yerin hâkimi olduğuna. Bir de onu özgür yaşamaya yani başkaları için değil de kendim için yaşamaya. Kimsenin bilmesine gerek yok benim içimdekini... Yoksa inançlıyım, inançsız değilim. Ne dedim, Tekirdağ’da pek yoktur. Biz aslında Avrupa kültüründe yetiştik. Ondan sona benim inancıma göre hani sere serpe dolaşayım [gülüyor] ama inancımı yaşayayım. O tür. Ama saygıdan da buralara geldiğim zaman uzun eteklerimi giyerim bak, yanımda taşırım” (DG 27, K, 53, TBT).

Kendilerini tanımlarken sorular içinde olmamasına rağmen mezhep farklılığına vurgu yapan iki katılımcı olmuştur. Gözlemler sürecinde görüştüğümüz bir kadın ziyaretçi de Alevi olduğunu özellikle belirterek, çok sevdiği yeni ev sahiplerinin aracılığıyla öğrendiği AMHT’ne sık sık gelip dua ettiğini söylemiştir.

- “İnsan doğduğu aile neyse o şekilde büyüyor ve yetişiyor. Çok da seçme şansı olduğuna inanmıyorum. Yani ben kendimi Müslüman olarak niteliyorum, ben Müslümanım, inançlı bir Müslümanım mezhep olarak ta farklılığımı kabul ediyorum; Sünni ve Hanefiyim. Bunlar zaman içinde de okuya okuya, çabalaya çabalaya netleştirdiğim şeyler. Mesela çok farklı bir kesimden bir Hanefiyle çok farklı bir sohbet olabilir bunun üzerine. Sosyal çevrenin etkisi olduğunu düşünüyorum ben” (DG 11, K, 55, EST).

- “Hayatın renklerine aldanyoruz, hayatın curcunasına aldanyoruz. Belli bir yaşa gelmeden insan öleceğini de düşünmüyor, ahreti de düşünmüyor. Aileden de tabi çok kaynaklanan bir şey, aile derken sorarsanız şunu da söyleyeyim; babamı altı yıl önce kaybettim çok güzel Kuran okurdu, Allah’a çok inanırdı, beş vakit namazını da kıları. Aynı zamanda ben Aleviyim ama Alevi oluşum buna engel değil. Aleviyim ama ben namazımı da kıyorum, Ramazan orucumu da tutuyorum, ibadetimi de yapıyorum, çok da mutluyum. Aslında biliyor musun insanların çoğu böyle şeyleri istiyor ama sanki gerçekte bunları yaşamaktan korkuyor, çevrem ne der diye” (DG 14, K, 48, EST).

3.1.2. Türbe Ziyaretinin Mekânla İlişkilendirilmesi

Türbe ziyaretlerinde mekânın kutsallığı mı yoksa türbede yatan şahsın kutsallığı mı belirleyicidir? Bu sorulara verilen cevaplarda genellikle türbe mekânının bir kutsallığı olmadığı, orada yatan şahsın önemli olduğu ve onun büyüklüğü sebebiyle türbe mekânının önem kazandığı dile getirilmiştir. Bu bulgu, kutsallığı, kaynağını toplumdan alan kolektif değerler olarak gören Durkheim'in ifadesiyle örtüşmektedir (Yeğin 2003'den aktaran Altan, 2007). Hiçbir taş, ağaç, kaya, mezar, türbe v.b kendiliğinden kutsal değildir, ziyaretçilerin türbede yatan kişiye atfettikleri kutsallık sebebiyle türbe mekânı kutsallaşmaktadır.

- *“Kesinlikle buradaki şahsiyetin büyüklüğüyle ilgili, yani burada bir cami herhangi bir yer olmayabilir, burası dağ başında bir ormanda da olabilir ama Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri'nin varlığı, şahsiyeti, hayatı, yaptıkları bizi çekiyor. Türbe deyince insanların gözünde farklı anlamlar oluşuyor. Türbe değil ruh ve manevi dünyayı biraz daha geliştirecek, kazandıracak, ileri götürececek şeyler olarak görmek bu şahsiyetleri. Sadece İstanbul'da değil, Bursa'da Türkiye'nin her yerinde manevi dünyamızı ayakta tutan İslam'a hizmet etmiş şahsiyetler var, onun için buralara gelmeye çalışıyorum. Kesinlikle mekân, şahsiyet önem arz ediyor, duaların kabul olduğu olmadığı yerler var ama ben büyük şahsiyetlerin olduğu yerlerde yapılan dualara çok inanıyorum. Orda yatanın hürmetine bizi bağışla deriz bu önemli bir şey ve İslamiyet'te de vardır zaten. Tabi ince bir çizgi; şirke düşmeden yapmalı”* (DG 9, 31, E, AMHT).

- *“Mekânın bulunduğu yerin bir önemi olduğunu zannetmiyorum. Önem orada yatan şahıstan geliyor yani bu türbe başka bir yerde olsaydı o zaman da orası öyle olurdu (DG 10, 37, K, AMHT).*

- *“Yani o zatın daha kutsal olduğuna mekân olayı değil de bu başka bir yerde de rahmetli olabilir anladın mı dediğimi? Ben buranın kutsallığına inanan biri değilim. Oraya anlam kazandıran içerideki zaten. Benim için o önemli yani bir insanlık hali şimdi (DG 28, 57, E, TBT).*

- *“Burası Peygamberimizin sancaktarının yattığı mekândır. Buraya Peygamberimizin sancaktarının mekânını görmeye geldik, burada yatan zatın çok yüce olduğunu bildiğim için geldim. Üstün kıymette bir Allah dostu, çünkü Peygamberimizi evinde misafir etmiş, Peygamberimiz zamanında yaşamış, böyle bir zatın ziyaretine geldim (DG 12, 57, K, EST).*
- *“Evet, maneviyatının güçlü olduğuna inanıyorum o yüzden mekân önemli değil, dağda da yatsa oraya da giderim, yani bu bina değil. Bilmiyorum beni ona çeken bir şey oldu (DG3, 52, K, AMHT).*

Türbe mekânını kutsal kabul edilen başka mekânlarla özdeşleştiren, kutsal mekân sıralamasına tabi tutanlar da olmuştur. Bu ifadeler EST ve çevresi hakkında kullanılmıştır.

- *“Buraya, bu avluya girdiğim vakit Mescidi Nebevi'nin bahçesine girmiş gibi hissediyorum kendimi, öyle bir hava estiriyor bana. Medine'de Peygamberimizin kabrinin olduğu yer, kendimi sanki orada hissediyorum (DG 12, 57, K, EST).*

TBT'nde DG 23 görüşmesini yaparken yanımıza gelen bir kadın ziyaretçi (57) konuyla ilgili şunları söylemiştir;

- *“Mesela bak ben her sene Eyüp Sultan'a giderim. Eyüp Sultan'a gitmediğim zaman içim sıkılıyo benim. Orası ikinci Mekke. Ben de öyleyim. Evet Küçük Mekke. Ben oraya gittiğim zaman herşeyi unutuyorum, herşeyi. Dünya bitiyö benim için. Orası çok güzel biyer (DG 23 içinde, 57, K, TBT).*
- *“Türbe ziyareti için ve kabristan ziyaretleri için geldim. Evet, özellikle Eyüp, Eyüp'ü seçiyorum. Eyüp sultan Hazretleri için ve Eyüp. Ya ilk önce şöyle; birinci, Müslümanlar adına birinci nurlu bölge olarak adlandırılan Kabe var. Ondan sonra Medine-i Münevvere geliyor. Ee, ondan sonra Mescid-i Aksa geliyor, ondan sonra da Eyüp Sultan ve kabri geliyor. O yüzden geliyorum (DG 20, 28, E, EST).*

Türbedeki şahsı dostu kabul edip onunla sohbet etmeye geldiğini söyleyenler olduğu gibi, özellikle AMH'yi medya yoluyla öğrenip hayatından etkilenerek ve örnek

almak isteyerek geldiklerini söyleyen, onu bir “Allah dostu” kabul edenler de olmuştur.

- *“Mutluluk ve duygusallık bir arada oluyor, bir yandan da duygusallaşıyorsunuz en iyi dostunuz yanınızda, onun yanında dertleşmek tabi dertleşiyorsunuz onunla, sadece dua etmiyorum açıkçası, ilk etap yaptığınız hayır ve dua, onlarla sohbet etmek bana çok iyi geliyor. Bunu sadece burda yapmıyorum hani evde de bu böyle, yolda yürürken de, yatağa girdiğimde de hani bir şey değişmiyor aslında ama burası da ayrı bir huzur ayrı bir güzellik, bir sürü gelen insanlar var onlar da hepsi aynı düşüncede olmasalar da, hepsinin ortak Aziz Mahmut sevgisi var, Allah sevgisi var, Peygamberin sevgisi var, hepsi tabi ki benim gibi düşünmüyordur ama ortak noktamız belli farklı da olsa düşüncelerimiz. Ben her zaman çok mutlu oluyorum. Çocukluğumdan beri de öyle, ilk öğrendiğimden beri geliyorum Aziz Mahmut Hüdayi’ye, orası benim dostumun evi, ben evini ziyaret ediyorum, duamı ediyorum, onunla sohbet ediyorum, ona teşekkürlerimi sunuyorum beni çağırdığı için” (DG 2, 29, K, AMHT).*

- *“Bir kitap okumuştum orda çok güzel bir hikâye anlatıyorlardı, sonra baktım dedim acaba bunu kim yazmış, baktım Aziz Mahmut Hüdayi yazılı, araştırdım nerde diye kendisi de bir sultanmış Üsküdar’da, okurken içimden böyle bir feyz, böyle bir aşk... Anlattığı hikâyeyi okudum biliyorsun kendisi de bir sultanmış hani ama kulluk yapmış sultanın birine. Öyle bir hikâyesi var onun ve Aziz Mahmut Hüdayi’nin hani kibrini falan yenmiş. Yani o yazısından çok etkilendim, yoksa öyle özel araştırma yapmadım” (DG 3, 52, K, AMHT).*

- *“Bir Allah dostunun yanına gittiğin zaman, bir Allah dostuna dua edildiğinde, türbeye insanlar girebilir, türbede insanlar manevi bir farklılık yaşayabilir, ama farklılıktan çok bir Allah dostu bir Allah katında yüksek bir makamı olan bir evliyaya dua etmek, Allah’ın rızalarında yerini almak da güzelliği var. Bunu bu mana da demek gerekiyor. Film izledikçe, cd’sini izledikçe, okumam yazmam yok, ama izledikçe ordaki konuşulan kelimelerin her birini teker teker dinleyerek, manalarını anlayarak öğrendim” (DG 4, 29, K, AMHT).*

- *“Yıllar önce Aziz Mahmut Hüdayi ile ilgili bir kaset dinlemiştim o beni çok etkilemişti, bu makama gelişini, o serüvenini, seyri sülukunu dinlemiştim, 15-16 yaşlarımdaydım lise iki gibi. “Hüdayi Yolu” aşaması benim için bir kalıp gibidir yani tıkanıp kaldığım zaman, o tıkanıklığım “Hüdayi Yolu”yla açılmasını istemişimdir Rabbimden çünkü bu çok önemli bir*

durum onun için. Diğer türbeleri de düşündüğümde en etkilendiğim, daha bilerek gittiğim yer bunu söyleyebilirim aynı kulluk içinde, aynı acziyet içinde fakat o sizden daha güzel yaşamış anlamında hani böyle bir yol göstericiliği altında, ışığı altında diyebilirim” (DG 6, 43, K, AMHT).

- “Aziz Mahmut Hüdayi'nin İstanbul'a gelmeden önce bir filmini seyretmiştim, beni çok etkileyen yerleri olmuştu. Hocası Üftade Hazretleri, kendisi kadılıktan buralara gelmiş. Bir TV kanalında ve etkilenmiştim, daha önceden bilgim vardı biraz da internetten araştırdım, kitap bulamadım açıkçası belki vardır ama bunla alakalı kitap da olur. Hayatı beni çok etkiledi, nefsimizin kırılmasıyla ilgili, ayaklar altına alınmasıyla ilgili, bu çok önemli gerçekten, filmi izledim, araştırdım, ilk sabah namazına gelmiştim, gerçekten de manevi havası beni çok etkiledi (DG 9, 31, E, AMHT).

Türbedeki şahsın yaşanmışlıklarını hayatında uyguladığını, onunla ilgili okuduğu bir hikâyenin onu sevmesi için yeterli olduğunu ve öğrencilerine de örnek almaları için anlattığını söyleyen öğretmen bir katılımcının ifadeleri şöyledir;

- “Hikâye beni çok etkiledi yani ne kadar güzel, benim bile bakışımı değiştirdi. Ben mesela rahatlıkla çiçek koparırım ederim yani öyle bir şuur yok, bilinç oluşmamıştı. Aziz Mahmut Hüdayi daha talebeyken hocası bunlara diyor ki, bugün sohbetimizi dışarıda yapalım, onun dizinin dibinde sohbeti yapıyorlar, sonra diyor ki hocaları; şimdi gidin bu güzel bahçedeki çiçeklerden bana toplayıp getirin diyor. Bütün öğrenciler koşuyor öbek öbek çiçekler toplayıp hocalarına sunuyorlar. Aziz Mahmut Hüdayi dolaşüyor dolaşıyor ama hiçbir çiçeği koparamıyor. Sonra yerde solmuş, boynu bükük bir çiçek buluyor ve hocasına utana sıkıla takdim ediyor. Hocası da “Aziz bize bunu mu layık gördün. O kadar güzel çiçeklerin içinde bula bula bunu mu buldun” diyor. O da diyor ki; efendim bütün çiçekleri zikrederken gördüm o yüzden onların tesbihlerine engel olmak istemedim, yoksa en güzel çiçekleri getirmek isterdim. Bunun üzerine hocası da diyor ki; “bu dersimizden tek istifade eden Aziz olmuş” diyor. Çok hoşuna gidiyor, benim de çok hoşuma gidiyor. Valla ben dedim ki; ben bir Aziz Mahmut gibi olamam ama onun yaptığı bir davranışı kendim benimseyebilirim, aynı şekilde düşünebilirim, aynı şekilde davranabilirim ve bunu öğrencilerime anlatabilirim. On iki yıldır anlatıyorum düşünün kaç kişi dinledi, öğrencilerim de anlattığımda çok etkileniyorlar, çok

hoşlarına gidiyor. Evet, on iki yıldan beri bu hikâyeyi anlatıyorum ve ben de çiçek koparmıyorum on iki yıldır. Öğrendiğimiz bir şeyi uygulamanın da önemi aynı zamanda, bunu da çocuklara örnek veriyorum. Öğrenmek bilgi sahibi olmak önemli ama uygulamadıktan sonra hiçbir kıymeti yok, hayatına geçireceksin (DG 10, 37, K, AMHT).

Türbe mekânını daha önce hiç ziyaret etmemesine rağmen, ziyarete geldiği yerin rüyasında gördüğü yerle aynı olduğunu ve şaşırdığını söyleyen bir katılımcı ile türbe ziyaretinden önce türbeyle ilgili rüya gördüğünü anlatan bir diğer katılımcının anlattıkları şöyledir:

-“Bana burayı kimse tavsiye etmedi. Ben bir rüyayı üst üste üç defa gördüm. Çok değerli bir dostum eşiyile tartışmış, ben o gece de aynı rüyayı görmüştüm. Arkadaş aradı gel çıkalım, dertleşelim biraz dedi. Çıktık yolda ona rüyayı anlattım, üç beş defadır görüyorum; tepede bir yerde çay içiyorum alt tarafı deniz ama sanki halı serilmiş gibi dedim Neyse sonra indik beni getirdiği yer Piyer Loti’ydi. Görünce şaşırdım rüyamdaki yer burasıydı. Arkadaşım beni aldı Piyer Loti’nin içinde olan Hasan Baba Türbesi’nin kapısına getirdi ve dedi ki seni buraya çağıran kişi budur dedi. Buranın alt tarafı da Eyüp Sultan’dır dedi ve yürüyerek oraya indik” (DG 14, 48, K, EST).

-“İçimde bir heyecan oluyor gelmeden önce. Hatta dün gece rüyamda gördüm. Gerçi akşam yarın gideceğim ama nasip de olmayabilirdi bana, kısmet de olmayabilirdi. Evet gördüm. Aynı gördüğüm gibi. Yuşa Hazretleri’nin kabristanı daha uzun, yukarıda. Efendimiz’in, Telli Baba’mızın da daha küçük olduğunu gördüm. İkisi de karşılıklı yatıyordu. Ben karşılıklı olduğunu bilmiyordum. Rüyamda ikisinin karşılıklı olduğunu... Onlara ziyaretlere gidiyorum böyle insanların geldiklerini görüyordum ziyaretlere” (DG 29, 48, K, TBT).

Türbedeki şahsın tarihi bir kimliği olduğuna vurgu yapan tarih öğretmeni bir katılımcı, türbe mekânının öğrenciliğinden beri geldiği onun için alışılmış bir mekân olduğunu belirtmiştir. İki yıl önce kaybettiği annesinin, daha 4 yaşındayken elinden tutup türbeye getirdiğini, türbeyi annesiyle tanıdığını, ölümünden sonra onu hatırlattığı için daha sık türbeye geldiğini anlatan 63 yaşındaki kadın ziyaretçi de

anılara vurgu yapmaktadır. Her iki ziyaretçi de Halbwachs'ın ileri sürdüğü mekân-bellek ilişkisindeki gibi (Aktaran Özaloğlu ve Gürel, 2011), türbe mekânındaki yaşanmışlıklar ve hatıralarla halen ziyaretlerini sürdürmektedirler. Bir diğer öğretmen katılımcı ise okuduğu bir tarih kitabından edindiği bilgilerle ziyarete geldiğini belirtmiştir.

- *“İstanbul’a ben geldim, kitap okuyan bir insanım, okuyorum karşıma çıkıyor böyle şeyler. Diyor ki; “İstanbul’a gelenler öncelikle Aziz Mahmut Hüdayi’yi ziyaret ederler.” Neden? “Çünkü onun duasına nail olmak isterler.” Bu Osmanlıyla ilgili bir tarih kitabıydı, meraklıyım tarihe, bu bilgiye o kitapta rastladım. Duada der ki; “Beni ziyaret edenler denizde boğulmasın, ateşte yanmasın, fakirlik görmesin, imansız göçmesin.” Çok güzel bir dua işte biz de o duaya ortak olabilmek için geliyorum, imkânım olduğu ölçüde başkalarına da anlatıyorum” (DG 10, 37, K, AMHT).*

- *“Öğrenciliğimden beri bu mekânlara ilgi duyuyorum, belki ilgi alanımla ilgili olduğu için hep müzeler, türbeler, tarihi mekânların hemen hemen tamamı, bütün bunlar ilgi alanımda. İnanç sistemi içersinde de bunların sadece rahatlatan ve anmaya yönelik bir alışkanlık olduğunu düşünüyorum. Çünkü her şeyin dinde yaradanla kullar arasında... Hiçbir mertebe ve ruhban sınıfını kabul etmediğim için... bunun sadece Allah’a ibadet ederken kendini daha konsantre hissettiğin mekânın verdiği huzur... ziyaret, anma... tarihte isim yapmış kimlikler, dini tarihte de isim sahibi olan kimlikler, çünkü inanç sistemini kabul ederken bu isimleri reddetmiyoruz. Tabi çok, aslında çok sık uğradığımız bir mekân, hem alışkanlıklarımızın olduğu bir mekân öğrenciliğimden beri. Tarihi bir kimliği var. Benim buraya olan alışkanlığım öğrenciliğimden kaynaklanıyor. Burada derslerle ödevlerle çok zaman geçirdim. Mesela bizdeki, Türklerdeki mezarlık kültürü bizi Vahhabilikten ayıran bir özelliktir. Vahhabilikte mezar kültürü yoktur. Türk kültüründe vardır ve Türklerde taa Orta Asya’dan gelen mezarlık bayramı bile vardır. Bir mezar taşı bir şey anlatır, zaten tarihçilere de mezar taşı derler bu oradan geliyor her halde. İstanbul’da bu eğitimi alan her öğrenci mutlaka buralarda gezer” (DG 11, 55, K, EST).*

23 Nisan günü yaptığımız bir görüşmede, aslında her yıl 23 Nisan'da Büyükkada'ya Aya Yorgi Kilisesi'ne gittiğini ancak bu yıl gidemeyip türbe ziyaretine geldiğini söyleyen bir katılımcı her iki yeri de Allah'ın evi olarak gördüğünü ifade etmiştir. Başka bir ziyaretçi de, "türbe, cami ve kilise de Allah'ın kapısıdır," diyerek benzer bir görüş belirtmiştir.

- "Bugün 23 Nisan nedeniyle aşağıda Feshane'de bir şenlik vardı, çocuk için. Ben de içimdeki çocuğu öldürmüyorum, ondan sonra burası da çekti beni o yüzden geldim. Aslında ben sabah Aya Yorgi'ye gidecektim, devamlı gidiyorum oraya. Bugün de, yani akşam, bi şeylik var, kırgınlık oldu, uyanamadım, yani sabah da geç uyandım. Oraya da erken gitmek lazım, yani 23 Nisanda oraya gidenin dilekleri kabul oluyomuş yılda bir kere. Ben devamlı giderim. Dedim hadi... Orada ben Kuran, Yasin okuyanları falan gördüm. Orası da Allah'ın evi, burası da... Orası olmadı bari dedim bi de bura yani (DG 17, 49, K, EST).

- "Kilise de Allah kapısıdır, cami de Allah kapısıdır, türbe de Allah kapısıdır. Senin kalbindeki neyse o kapı odur" (DG 14, 48, K, EST).

Türbeleri İstanbul'un değerli, en güzel ve tılsımlı mekânları olarak gören katılımcıların ifadeleri şöyledir;

- "Böyle mekânlarda yer etmiş insanlar, hayatımızda bunların farkına vararak yaşamalıyız diye düşünüyorum. İstanbul çok özel bir yer. İstanbul'da böyle yerlerin sayısı hiç az değil. Bunların gerçekten anlamlarını, tesirini yaşayarak, içimize hissettirerek, bunların farkında olarak, bu mekânların değerini bilerek yaşamak gerektiğine inanıyorum. İstanbul bu anlamda çok özel bir yer, kıymetini bilmeliyiz diye düşünüyorum" (DG 6, 43, K, AMHT).

- "Evet, bence burası İstanbul'un gezip görülecek en başlıca yerlerinden biri" (DG 13, 20, K, EST).

- "Burada yani zaten çok insanlar var bin yıllardan beri buraya bütün Osmanlı Padişahları da gelmiştir. Bir sürü yabancı krallar da gelmiştir. Hep ziyaret etmişlerdir Eyüp Sultan Hazretleri'ni. Çok burası gerçekten tılsımlı bi yerdir yani burayı inkâr etmemek gerekiyor. İstanbul'un en güzel yeri burası olduğu için buraya geliyorum, öyle söyleyebilirim" (DG 20, 28, E, EST).

Araştırma kapsamında, dini mekânları ziyaret etmek amacıyla özellikle İstanbul'daki türbelere şehir içi ve şehir dışından toplu ziyaretlerin yapıldığı gözlemlendi. AMHT'ndeki gözlemlerde, Van, Bursa, Adapazarı illerinden, İstanbul'un yakın semtlerinden otobüsler ve minübüslerle ziyarete geldiği kaydedilmiş, görüşmelerimizde, bu ziyaretlere EST'yle başladığı özellikle ifade edilmiştir. TBT'nde görüşülen türbe görevlisi ise, 15-20 yıl önce türbenin şehir dışından gelen otobüsler dolusu insanla dolup taşıdığını fakat artık böyle kalabalıkların gelmediğini vurgulamıştır.

Şehir dışından gelen misafirlere şehir gezdirilirken türbelere de uğrandığı bilgisine ulaşılmıştır. AMHT'ni bilmeyen şehir dışından gelmiş misafirlerini, “manevi havayı solusunlar” diye türbeye getirdiğini söyleyen bir katımcının yanı sıra, Kütahya'da üniversite okuyup İstanbul'da ikamet eden bir katılımcı da farklı şehirlerde ikamet eden biri kız biri erkek iki üniversite arkadaşıyla yapacağı bir haftalık İstanbul tatilinde onları Eyüp Sultan'a özellikle getirdiğini ifade etmiştir. Ankara'dan gelen ablası ve bekâr oğlunu TBT'ne ziyarete getiren bir erkek katılımcı da söz konusudur.

- “Evet, diyelim ki şehir dışından misafirim geldi, nereye getiricem hemen buraya getiririm. Akrabalarımın derim ki daha önce Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi'ne gittiniz mi? Hayır dediklerinde hemen alıp buraya getiriyorum, Duymayan yok zaten. Programımda mutlaka oluyor, burayı manevi anlamda hani, bu havayı solusun, Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri'nin duasına ortak olsunlar âmin desinler diye” (DG 10, 37, K, AMHT).

- “Arkadaşlarımla bir haftalığına gezmek için geldik ve bizde kalıyoruz. Buranın her yeri tarih kokuyor, taşlara baksanız anlarsınız yani. Piyer Loti var, oraya da çıkacağız inşallah. Yuşa var ama orası uzak, Beykoz'da gitmeyiz herhalde. Evet, bence burası İstanbul'un gezip görülecek en başlıca yerlerinden biri” (DG 13, 20, K, EST).

- “Yani şimdi bu Telli Baba... Evlenme çağına gelenler, insanlar, buraya gelip evlenmek için adak adıyorlar. Genç kızlar... Öyle mi? Bildiğim kadarıyla... Bir tel durumu var zaten. Evet,

yani şimdi ablam da tel aldı. Onun oğlu bekâr. Bu da yeğenim. Ablam Ankara'dan benim misafirim. Ablam şimdi bir tel duvak aldığına göre işte bu bekâr, yani bunu mu evlendirmeye niyetli” (DG 28, 57, E, TBT).

3.1.3. Türbe Ziyaretinin Kişisel ve Toplumsal Sebepleri

Türbe ziyaretlerinin kişisel ve toplumsal sebeplerinin neler olduğu sorusunu araştırırken görüştüğümüz kişilerden aldığımız cevaplar aynı zamanda türbe ziyaretlerinin hangi amaçlarla yapıldıklarının da cevabı olmuştur. Çeşitlilik gösteren bu cevaplarda öne çıkan konu ise, hangi sebeple gelinmiş olursa olsun, dilek ve isteklerin gerçekleşmesinin, “türbedeki şahsı aracı kılarak Allah'tan istenmesi” olarak belirtilmiştir. Dini anlamda, türbeden medet ummanın “şirke götüreceği” kaygıları ifade edilmiştir.

- “Aslında Rabbim her yerde. Herkesin duasını, herkesin kalbini bildiğini ve vereceğine inanıyorum ben. Birinin vasıta olacağını... işte bunun için geldim, birinin yol göstereceğine inandığım için. Ebubekir'i söylemişti ablam Efendimizden sonra, O dinimizi yaydığı için hani bir dilek, bir görüş bir içimi rahatlatmak için geldim. Sadece görüp kendimi rahatlatmak için geldim. Herkesin görüşüne saygım var. Adak diledim ama türbeye gidip te şu olursa şu adağım var diye dilemedim. Ama herkese saygılıyım, ama hiç yapmadığım için bilmiyorum, hani onun için buna yorum yapamam. Mesela ben dua ederek rahatlarım, o adak adayarak rahatlar. Herkesin görüşü farklıdır ama Rabbim de adak adamayı görmüş biliyor, bazı yerlerde seyrettiğim filmlerden dolayı, onlara dayanarak adak adanır mı? Ama ben hiç düşünmedim, belki olabilir olmayabilir, hani şey herkes için farklı ben duayı tercih ederim. Herkesin gücüne göre, bildiği bilgiye göre, hani buna şey yapamam diyemem yani. Mesela babam derki: Adak adayacağına, o gerçekleşsin, birini daha çok sevindir, birinin ihtiyacını gider der her zaman” (DG 1, 25, K, AMHT).

- “Ben daha önce dilek dilemek için gelirdim, işte evim olsun, şunum olsun, bunum olsun diye. İşte 25- 30 yıl öncesinden... Yani şöyle şu olursa şunu kesicem, bu olursa horoz

kesicem, daha sonra okuyunca, etraftan duyunca, bu fikrim değişti. İşte gittim Allah'ımdan tövbe de ettim. Hani sadece şimdi feyiz almak için geliyorum, Allah onların manevi gücünden nasip etsin diye geliyorum şimdi de. Huzur doluyorum, kendimi çok relaks hissediyorum, dilim varmıyor hani şunum olsun, bu olsun demeye asla. Yani gereksiz olduğunu düşünüyorum şimdi bir şey istemenin. Zaten insanın maneviyatı güçlüyse her şeyin üstesinden gelir diye düşünüyorum” (DG 3, 52, K, AMHT).

- “*Dilemeye gelmiyorum, ben aynı duayı evimde yapıyorum, ben sevdiğim insanı dostumu ziyarete geliyorum, onu da hoş görmüyorum. Benim annem babam bana der ki her zaman; Allah'tan istersin her şeyi, dileyeceksen türbeye gerek yok, sen her yerde dile Allah'tan istenir. Sen o zat için ziyaretini yap, onlar senin iyi dostun, onların şefaathakrı var ama her şeyi Allah'tan isteyeceksin, ben zaten yapıyorum duamı. Ama gelip dileğim kabul olur olmaz diye düşünürsem bu da şirke girer. Onu da Allah yarattı beni de Allah yarattı. Aziz Mahmut Hüdayi büyük evliyalardan, hayatını ben duyduğumda ve izlediğimde çok etkilenmiştim” (DG 2, 29, K, AMHT).*

- “*Ben manevi anlamda yanına geldiğimde dua ettiğim zaman huzur buluyorum, dileklerim olsun diye gelmiyorum, dileklerimi Allah getirir. Beni yaratan Mevla'dır. Veren de o, alan da o; odur her şeyin sahibi” (DG 4, 29, K, AMHT).*

- “*Türbe ve ziyaretler Allah rızası için onları vesile kılaraktan Cenabı Hakka bir Fatıha okumak yani onları vesile ederekten Cenabı Haktan isteyeceğiz çünkü onlar Cenabı Hakkın sevdiği kullardır, o hale gelmiş bir velidir. Tabi onlar bir vesiledir. Eyüp Sultan Hazretlerine de gitsek, Peygamberimize de gitsek direk onlara dua etmek yasak. Bizdeki Osmanlı usulü; türbelere gidildiği zamanlarda Allah'ın rızasını gözeterekten, Cenabı Hakkın sevgili kulları oldukları için onların vasıtasıyla dua edilir” (DG 5, 80, E, AMHT).*

- “*Yasin-i şerif okudum, ondan sonra sağlık, çocuklarıma... Önce Rabbime, Rabbimden yatan Telli Baba'nın yüzü suyu hürmetine diledim. Yatan mübareğe de sen Allah'a yakınsın, sen aracı ol dedim. Sen sevdiği kulsun dedim, senin yüzün suyun hürmetine çocukları için ismen hitap söylerim kızım Enise için, oğlum Nizamettin için, kendim için sağlık sıhhat için. Onlara iş, hayırlı kısmet. İkisi de bekâr. Biri iş arıyor, biri okul okuyor. Öyle içimden geldiği gibi. Ama Yaradanımdan. Mübarekler yardımcı olsun, elimizi boş çevirmesin. Onlar yaradanın elçisi oldukları için geliyorum. Onlarda huzur buluyorum. Dua ettikçe*

rahatlıyorum. Rabbim onların yüzü suyu hürmetine herkesin sıkıntılarını...” (DG 29, 48, K, TBT).

- *“Dini gereklilik olarak görmüyorum. Bir ziyaret yaparak en azından biraz yakınlaşmış hissediyorum kendimi. Allah’a daha yakınlaşmış hissediyorum. Ben sadece Allah’tan istiyorum” (DG 8, 23, K, AMHT).*

İlk olan türbe ziyaretini değer verdiği bir büyüğünün tavsiyesiyle ve “onun selamını getirmek” için yaptığını, aynı zamanda da “içindeki boşluğu gidermek” adına türbeyi bilip tanımak istediğini söyleyen, görüşme yapılan ilk kişinin ifadeleri şöyledir;

- *“Evet, inanç, İslam için. Aslında Allah dostlarını bilmiyordum, inanmadığım Allah dostları vardı ama. Ama bu cemaat ablası İlknur abla, hayatımda ilk defa, bir tane eşit davranıyo herkese, hak yolu diyor. Ona inanarak geldim, doğru yolu gösterdiğine inandığım için geldim. Yoksa Hz Ebubekir Efendimizin dışında Allah dostlarından başka bilmiyordum. “O” tavsiye etti, üzerimde yük vardı, dilek için değil, selamını getirdim. İlknur ablamın bi de babam da söylüyodu, ablamlar Üsküdar’a taşındığında, söylüyodu orda bir türbe var, anneni de götür gitmeni isterim demişti, babamdan bilirim ama ben en çok yük kalmasın, borçlu kalmasın, selamını getirmek için ama kendim de gelmek istedim, görmek istedim. Daha çok görmek ve bilmek istedim. Şu anda hayatımda bir boşluk var diyelim. Var ve bunu bulmam gerekiyor. Hep iyi olmak istiyorum babamın dediği gibi, herkesin iyi hatırlamasını istiyorum, iyi bir şeyler yapmak istiyorum. Her zaman öyle der; herkes seni iyi bilsin. İyi bir şey yaptığıma bilmiyorum ya hislerimi dinleyerek geldim. Normalde böyle şeylere karşı bir insanım” (DG 1, 25, K, AMHT).*

Türbelere fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarına çözüm bulmak için gelen ziyaretçiler de gözlenmiştir. Dört görüşmeci bu sıkıntılarını açık yüreklilikle anlatmış, özellikle ikisi türbe mekânının, orada dua etmenin kendilerine iyi geldiğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda doktora gidip tedavi gördüklerini de eklemişler, alkol bağımlısı olduğunu söyleyen bir görüşmeci ise tedavi görmeden sorununu çözdüğünü ama ileri bağımlıların mutlaka tedavi görmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Türbe mekânlarının aynı zamanda bir terapi merkezi işlevi gördüğü de ifade edilmiştir.

Bir başka ziyaretçi de yıllar önce memleketi Tokat'ta hasta annesini şifa verdiğiğine inanılan bir türbede inanişâ göre bir gece yatırdıklarını ve annesine iyi geldiğini anlatmıştır.

- “Bugün özellikle şunu söyleyeyim bizim geliş amaçlarımızdan biri açık yüreklilikle, türbe ziyareti değil İstanbul'a geliş sebebimiz. Bir sağlık sorunumuzdan dolayı geldik İstanbul'a ve bunun için de Aziz Mahmut Hüdayi hürmetine Rabbimizden istedik. Ama sadece gzmeye gelmiş olsaydık bile mutlaka Aziz Mahmut Hüdayi'yi ziyarete gelirdik” (DG 9, 31, E, AMHT).

- “Sadece dünyalık istemek için gelmemek lazım diye düşünüyorum. Ruhsal yönden sıkıntısı olan insanların da böyle manevi yerlere geldiğini görüyorum, manevi yönden rahatlamak için. Bu gerçekten aslında toplumumuz için önemli bir şey. Yani birçok kez şahit olduk türbeler sosyal terapiye de hizmet ediyor. Çünkü ruhsal yönden sıkıntı çeken kimseyi getiriyorsunuz, bilgisi yoksa şahsiyeti anlatıyorsunuz nasıl bir kişi olduğunu, dua ediyor ve çıktığı zaman belli bir noktada düzelme oluyor” (DG 9, 31, E, AMHT).

- “Ben şöyle söyleyeyim size; ben panik atak hastasıyım. Ölüm korkusuyla yaşayan bir insanım. Tedavi görüyorum ama maalesef buraya geldiğim kadar, burada ettiğim duaların ötesinde bulduğum huzuru, ne ilaçlarda ne de doktorlarda maalesef bulamıyorum. Şurada oturmak, dua etmek inanın bana o kadar iç huzuru veriyor ki anlatamam, kelimelerle tarif edemem ben bunu, çünkü ben biliyorum ki bu psikolojik. Ben Allah'a ne kadar yakınsam, Allah dostlarına ne kadar yakınsam kendimi o kadar huzurlu ve güvende hissediyorum. Sanki burası bana bir sağlık, bir güvenlik veriyormuş gibi hissettiriyor. Bilmiyorum belki psikolojik ama ben böyle inanıyorum” (DG 15, 26, K, EST).

- “Hastam var diyorum ya onun için geldim, dua etmek için beyime. Çocukların babalarına dua etmeye geldik, geliyolar” (DG 16, 73, K, EST).

- “Şöyle bir şey; ben çok alkol kullanan biriydim. Bazı maddeler de kullandım. Bunu açık açık söylüyorum. Tabi bu öğrencilere, tabi ki bir reçete olabilir benim de bu yaşadıklarım o

yüzden yapıyorsunuz sanırım; ben de açık sözlü olayım. Bazı maddeler de kullandım, uyuşturucu ee alkol de çok alkol de çok içtim; bunlar kesinlikle ve kesinlikle insanları mutsuz eden huzursuz eden şeylerdir. Huzur bulamadım. Bunlardan kurtulmak adına Allah bana böyle bir yol nasip etti. Ben, tabi ki ilk önce istek geliyo sonra da iman geliyo. Onlarla birlikte beraber, burlardayım. Burdayım yani, Eyüp'teyim. Çok bağımlılık yapar maddeler ama yani onları biliyorsunuz Amatem de var oraya gitmesi gerekiyor ama ben öyle bişeye ihtiyaç duymadım ben çünkü bu tek bi sebebi var, bu da iman. Ben istediğim zaman, Allah'a dua ettiğim zaman onu bırakabileceğimi bildiğim için gitme gereği hissetmedim ama kesinlikle gidilmesi gerekiyor. Kesinlikle devam edilmesi gerekiyor çünkü çok üst düzey bağımlılıklar var. Bu problemlili insanlar da var gerçekten tam bağımlı. Benimki, ben dualarla alt ettim, yani hiç de ihtiyaç da duymuyorum yani. Terapi, gerçekten terapi yeri burası yani. Ama iyi bi iman gerekiyor tabi, inanmak gerekiyor, yani inanmadıktan sonra hiçbir faydası olacağını düşünmüyorum ben” (DG 20, 28, E, EST).

- “Evet, benim babaannemden de annemden de gördüm. Çocukluğumda elimden tutar giderlerdi. Mesela orada Tokat'ta da Dilsiz Baba vardı. Keçeci Baba derlerdi. Konuşamayan çocukları oraya bağlarlardı, zincirlerlerdi. O zincirlerini çözüp gelirlerdi. Tabi ki. Orada bir gece yatırıldılar ve ona... Annem mesela felç geçirmişti. Zile tarafından o taraflardan bir şey var, dediler ki türbe ziyaretine götürün kimi dilleniyo. Mesela annem rahmetli oldu, yatırdık o türbeye. O kadar doktorlara götürdüğümüz halde falan bir sıçradı kadın. Annemi takip ettim böyle yatırdım annemi uyuması gerekiyor dediler. Tokat Zile arasına gittik. Annem zaten o yol yorgunluğunun verdiği bir şey ile böyle gözü daldı ve sıçrayarak annemin kalktığını gördüm bir anda. Gittim okşadım “anne ne oldu?” dediğim zaman da, “Bir dede geldi, haydi git kızım dedi” dedi, “omzumu okşadığımı gördüm” dedi. O zaman arabamıza tekrar annemi koyduk geri getirdik; yani bunlar birer şifadır” (DG 29, 48, K, TBT).

Görüşme yaptığımız kişiler arasında dilekleri kabul olduğu için teşekkürle geldiğini söyleyen, hatta yıllar önce bir akrabasının aracılığıyla evlenmesine vesile olduğunu düşündüğü türbeyi yıllar sonra ilk defa ziyarete gelen ziyaretçiler de olmuştur.

- “Teşekkür, şükre geldim. Oldu, geldim işte. Evet, bu öyle bir şey. Mesela Kıbrıs'taydı benim oğlum. Ben Gerede'deydim, eşim İstanbul'da, öbür oğlum mimarlıkta okuyordu dondurdu.

Ondan sonra dedim ki Kıbrıs'taki oğlum gelsin ki hukuk okuyordu. Dedim hepimiz bir toplanalım, aile çok dağıldı dedim. Burada duam oydu geçen yıl. Evet, bu sene hepimiz bir aradayız. İstanbul Ticaret hukuka geldi oğlum. Dualarım müstecap oldu, kabul oldu dedim teşekkürle geldim. Allah'a teşekkür ediyorum bu arada tabi ziyaretimi de yapıyorum” (DG 27, 53, K, TBT).

- “ Benim buraya gelişim, ben de bekârdım işte bekârlığımda arkadaşlarım, anneleri filan geliyordu Telli baba'ya. Ben eşimi aslında istiyordum, severek ama ailem vermiyordu. Onun annesi Allah razı olsun rahmetli oldu mu olmadı mı bilmiyorum, benim adıma gelmiş dua etmiş. Ben o zaman bekâr işte Tokat'ın Erbaa ilçesinde küçük bir kasabasında yaşayan bir kızdım, orda çalışıyordum. Ailem beni eşime vermediği için yani arada ufak problemler vardı. Benim adıma, İstanbul'a geldiği zaman hem kendi adına hem benim adıma dua etmiş buradan tel almış Telli Baba'dan. Arkadaşım getirdi bana dedi ki böyle böyle senin niyetine dua etti annem dedi bunu sakla dedi bana. Ondan sonra dedikten sonra uzun sürmedi biz eşimle nişanlandık, evlendik, iki tane çocuğum oldu. Çok da mutluyum Allah herkese de versin öyle kismetler. Ama Telli Baba'yı da ziyaret etmek istiyordum yani” (DG 29, 48, K, TBT).

Türbe ziyaretinde, türbedeki şahısların hayatını öğrenerek gelen, onlarla ilgili menkıbeleri anlatarak, onlar gibi olmayı, hayatlarını örnek almayı istediklerini dile getiren ziyaretçilerle de görüşülmüştür.

- “Benim için ilim sahibi başta, en önemlisi gerçekten ilim sahibi ve o kadar örnek alınacak yönü var ki, yürekte inanması bunun için emek harcaması ve bu mütevazılığını kendisi kazanması büyük kibri varken ve biliriz ki Allah'ın en sevmediği kulları kibirli kullarıdır. Kendisi böyleyken kibrini yenebiliyor ve onun yerine Allah aşkı doluyor kibri varken, bunu nasıl örnek almayayım ki. Aklım bile almıyor bu nasıl olur, nasıl yapılabilir ki; duam ben de yapabileyim, ben de senin aşkınla dolayım, son nefesime kadar öyle yaşayayım istiyorum yani, bunlar beni mutlu ediyor. O yüzden de hani özel yani, dostlarım arasındaki en özel kişi Aziz Mahmut Hüdayi'dir. Düşünün o koskoca bir kadı, şimdi ki cumhurbaşkanı, başbakanı gibiymiş nefesini terbiye ediyor, nefesine zulmediyor, kalbini tamamen Allah aşkıyla dolduruyor, kalp gözünü açıyor, bu herkese nasip olmaz, bunun için gerçekten çok çaba

harcıyor. Tabi buna vesile olan Üftade Hazretleri. Ona da şeyim bu yüzden, ona da gittim” (DG 2, 29, K, AMH).

- “Hüdayi Hazretleri’ni çok seviyorum, her şeyden önce Allah dostu olduğu için. Allah için kendini feda ettiğindeki hayatını seviyorum. Bıkmadan ömrüm geçtikçe Hüdayi Hazretleri olsun, Hasan Basri Hazretleri olsun, diğer evliyalar olsun cd’lerini seyretmekten bıkmam. Normal hayattaki filmlerin yerine onları tercih ederim. Bir sabah namaza kalkmış, hocasının suyunu ısıtmaya kalkmış, ama geç kalmış ısıtamamış, eyvah demiş suyu eline almış yüce Allah’ın emriyle su sıcacık olmuş. Gönül ateşinde ısıtmış, öylelikle suyu ısınmış, o bir mertebe, ondan hariç bir mertebe daha var. Hocası ona dedi: İlk Hüdayi yoluna başladığında bir tane kurban kes demiş ona, tavuk kes demiş ama kimsenin görmediği bir yerde kes demiş, o da almış o tavuğu hiç kimsenin görmediği bir yer yok, Allah her şeyi görüyo, cevabı bu şekilde gönül hocasına vermiş. Ondan hariç bir konu daha var: Ciğer alarak, insanlar onun kadı olduğunu bildiği halde, ciğerci geldi diyerek omzuna koyarak ciğeri sattı” (DG 4, 29, K, AMHT).

- “Tabi Aziz Mahmut Hüdayi Üftade Hazretlerinin bendelerinden bir zatmış, zamanında kadı imiş kadılığı bırakıyor ciğer satıyor tanyınca hazreti, ciğer sattırıyor nefsinin tezkiye kalbini tasfiye etmek için, ettikten sonra zenginliği bırakıyor. Bu şeye adım atıyor ondan sonra da sekiz tane Osmanlı padişahı kuşatıyor. Evet, Sultan Hamit Han mesela bunun eline su döken zatlardan birisi, abdest aldirmek için. Bir keramet istiyor Sultan Hamit, abdest aldırdıktan sonra havlu tutuyor, bundan büyük başka keramet olur mu diyor; Aziz Mahmut Hüdayi, bir padişah abdest suyu döküyor, havlu tutuyor. Yani büyük zatlardan birisidir” (DG 5, 80, E, AMHT).

- “Hiçbir şekilde dünyalık istemedim. Söylediğim gibi sadece yaşama tarzlarındaki güzellik, iyi kul olmaya imrenmişimdir. Hani o seyri süluku tamamlama serüveni, o zaman akışı, dünyayı bir kenara bırakma tekâmülü ya da kabiliyeti diyeyim ya da dünya-ahiret dengesini iyi ayarlayabilmek, yani kulluklarına imrenmişimdir. O tekâmüle varmalarındaki olgunluğu kazanma hani bende de olsun anlamında o şekilde bir duam vardır. O da zaten insanı her istediğine götürür diye düşünüyorum” (DG 6, 43, K, AMHT).

- “Allah ve Rasulü razı olduğundan, dinimize çok hizmetleri olduğundan dolayı büyük bir saygı ve hürmet duyuyorum. Dünyevi hiçbir duada bulunmuyorum. Sadece ihlas ve

samimiyetin ee bizlere de nasip olmasını, onlar gibi yaşamının bizlere de nasip olmasını diliyorum. Yarabbi sen onlardan razı oldun. Peygamberimiz onlardan razı oldu. Çok hizmet ettiler. Aynı onların ee yolunda gidenlerden eyle bizleri. Böyle örnek şahsiyetleri ve şahsiyetleri takip edenleri toplumumuza memleketimize milletimize nasip eyle diyerekten ondan sonra dua ediyorum” (DG 19, 48, E, EST).

- “Ne kadar doğru bilmiyorum. Doğru olduğunu zannediyorum; Telli Baba'nın üç tane kızı varmış, üç kızını evlendiremeden üçü de vefat etmiş, ölmüş. Telli Baba hiç ağlamamış, yani bu zat hiç ağlamamış, bildiğim kadarıyla ama, tam olarak bilmiyorum, yine siz araştırın. Ağlamadığı için ermiş. Ermiş, evliya olmuş. Demiş ki o da, “Bana bütün gelin kızlar gelin olduğu zaman gelinlikleriyle gelsin.” Bu Telli Baba'nın amacı o, gelinlikleriyle gelenler ondan geliyolar. Telli Baba'yı ziyaret etmeye” (DG 22, 56, K, TBT).

Türbedeki kişilerin büyüklüğüne ve ruhunun orada olduğuna inandığını ve buradan aldığına inandığı enerjiyi çevresindeki moralsiz insanlara ileterek onların rahatlamasına yardımcı olduğunu söyleyen görüşmecinin ifadeleri şöyledir;

- “Orda yaşamış kişilerin büyüklüğüne inanıyorum ve yani büyük şeylerin her zaman yaşadığına da inanıyorum, maneviyatının büyüklüğüne de inanıyorum, ruhunun orada kaldığına inanıyorum. Yani onların bir ruhu olduğunu çözüyorum. O yüzden eee orada yani yaşanmışlıklar beni çekiyo. Giderim fırsat buldukça. Yani bir ruh olduğunu biliyorum orda bir yaşanmışlık var. Beni çeker, giderim. Ben buranın bi manevi atmosferi olduğunu düşünüyorum. Onun bana iyi geldiğini de düşünüyorum. Yani yaşama enerjisi kattıyo. Ben İsmek'e iki tane İsmek kursuna gidiyorum, baya bi bunaltıyorum, sıkılıyorum yani. Biraz da şey oluyo, enerji depolama gibi birşey. Bunu ben uzmanlardan da duydum, var. Çünkü herşey yani gördüğün herşey hepsinin bir ruhu var yani. O taş canlı mesela, cansız gözüküyor ama canlı hepsi öyle yani. Herşeyin ruhunun olduğuna inanıyorum, o yüzden. Evet, ben de böyle morali bozuk insanlara yardımcı oluyorum. Buradan bana, benden ona...Onlara karşı mesela hayata bağlamaya çalışıyorum onları” (DG 17, 49, K, EST).

Sadece dua etmek, Allah'a yakın olmak, ölümü hatırlamak, türbenin Allah'a hızla yakınlaştıran bir kanal olduğunu düşünmek, orada edilen duanın kabul olacağına

inanmak, türbedeki şahsa ait duayı orada yapmak ve huzur bulmak gibi sebeplerle türbeye geldiğini söyleyen görüşmeciler de olmuştur.

- *“Sadece dua etmek için geliyorum. İnsan sıkıldığı her an ağzında dua olduğunda selamet olur, darlık olmaz, dua eden bir insana sıkıntı vurmaz” (DG 4, 29, K, AMHT).*

- *“Ziyareti bir dini gereklilik olarak görmüyorum. Bir ziyaret yaparak en azından biraz yakınlaşmış hissediyorum kendimi. Allah’a daha yakınlaşmış hissediyorum, sadece Allah’tan istiyorum” (DG 8, 23, K, AMHT).*

- *“Şöyle söyleyeyim, özellikle bu türbeye gelmemin sebebi yakın olması, bunun dışında zaten siz de okumuşsunuzdur türbenin girişinde Aziz Mahmut Hüdayi’nin bir duası yazılıdır; “bizi ziyarete gelen suda boğulmasın” diye bu da etkili oluyor tabi” (DG 8, 23, K, AMHT).*

- *“Türbe ziyaretleri dinimizde de var zaten. Dünya hayatının geçiciliğini hissetmek, bunun için bir kendine gelmek, ölümü her an hatırlayınız diyor ya onun içinde aslında türbe ziyaretleri önemli. Burada yaptığım duada şey gibi hissediyorum; sanki bir kanal gibi böyle rahat ulaşabiliyormuş gibi Yüce Allah’a, yani Aziz Mahmut Hüdayi’nin kanalıyla Allah’ımıza hızlı bir bağlantı yapıyormuşum gibi hissediyorum” (DG 10, 37, K, AMHT).*

- *“Ne bileyim benim için bir inanç meselesi bu. Burada dua ettiğimde, biraz saçma olacak ama kesin kabul olacak gibi geliyor. Aslında öyle bir şey yok ama. Kendimi daha rahat ve huzurlu hissettiğim için bana öyle geliyor belki. Buraya biraz da huzur bulmak için geliyorum. Onun türbesinde, ayakları dibinde olmak için geliyorum çünkü huzur buluyorum. Küçüklüğümden beri bu böyle.” (DG 15, 26, K, EST).*

Türbeye, çeşitli sıkıntı ve hüznelerini Allah’la paylaşarak rahatlamak için geldiklerini söyleyen görüşmeciler de olmuştur.

- *“İnsanlar itiraf edemese de sıkıntıları olduğu için geliyorlar. Buraya gelmem için bir sıkıntının olması gerekmiyor ama. Allah rızası için geliyorum ama benim de itiraf edemediğim sıkıntılarım var. Mesela aşağıda ettiğim dualarda Ebu Şeybetullah Hazretleri’ne, yanında bir mübarek daha var, ağladım orada, çok ağladım; Allah’ım, her şey yoluna girmişken niye ters gidiyor? İyi olacağını biliyorum ama sanki orada Cenabı Allah’la diyalogdaymış gibi hissetmek çok güzel” (DG 14, 48, K, EST).*

- “Beni oraya çeken mesela en sıkıntılı olduğumda veya hüznün... İnsanoğlu bazen böyle dalar gider, yani annem vefat etti babam vefat etti bazen böyle şey yapıyorum bir anda sıkıntı geliyor veya bir şey olduğu zaman ve ya çok hüznlendiğim zaman giderim. İlla ki dilek dileme amaçlı değil. Giderim, Hacı Bayram bana en yakın olduğu için Hacı Bayram Veli Efendi'ye giderim, orada duamı ederim, içimi dökerim en azından, sıkıntım varsa ona arz ederim ondan sonra Rabbime dua ederim, sen işimi kolaylaştır Hacı Bayram Veli Efendi'mizin yüzü suyu hürmetine derim. Namaz kılarım, cumamı kılarım. İçimden geliyorsa bazen kendimi tutamadığım zamanlar ağlarım, hüznlenirim ve rahatlamış olarıktan evime huzurlu bir şekilde dönerim” (DG 29, 48, K, TBT).

Türbelerde kutsal olduğuna inanılan suya iki görüşmeci atıfta bulunmuş, bunlardan birisi, şu anda kapalı olan su kuyusundan 27 yıl önce kendisi ve çocuklarının şifa niyetine su içtiğini ve faydasını gördüğünü belirtmiştir.

- “Suyla ilgili olarak, ben daha önce geliyordum, buradan su alıyordum belki kalpten inandığım için, çok sevdiğim için suyun da ben faydasını görüyordum. Ben çocuklarıma da içiriyordum. Eskiden orda kuyu vardı, kuyudan çekerlerdi suyu” (DG 3, 52, K, AMHT).

- “İnsanların dilek ve istekleri, günlük yaşamda onları mutlu edecek veya bazen imkânsız gördüğü şeyler, onlarla ilgili dilek ve temennileri oluyor. Bunu yapmayan insan da yok, şekilleri farklı olabilir, uyguladıkları sistem farklı olabilir. Bu bir şekilde her kültürde, her dinde, her inanişta var. Mesela suyla ilgili bir sürü şey vardır, tarih kitaplarını karıştırın. Eyüp Sultanın bir deri hastalığına yakalandığı ve buradaki suyu kullanarak tedavi olduğu bilgisine kaynak olarak din ve tarih kitaplarında rastlanabiliyor” (DG 11, 55, K, EST).

Son üç görüşmemizi gerçekleştirdiğimiz 18 Haziran günü Gezi olayları olarak bilinen toplumsal olaylar yeni başlamıştı. Gezi'ye katıldığını söyleyip, birlik beraberlik ve toplumsal huzur için dua etmeye geldiğini söyleyen bir görüşmeci de olmuştur.

- “Hem de şu karışıklık için, memleketime huzur versin diye de geldim ben. Tabi, Gezi'yi de takip ettim. Mesela biz ikimiz en caşcaflı zamanında da oradaydık. Gezi'deki öğrenciler ayrı

bir gruptu. Onlar oradaki parkın halka kalmasını istiyorlardı. Bir de ayrı gruplar vardı onlar uç gruplardı. Onların ikisini ayırt ettim. Ben yurdunda huzur istiyorum. Refah için ve zaten hani ekonomik olarak refah içindeyiz hamd olsun, şükrolsun ama...Her türlü huzur, toplumsal huzur içinde birlik beraberlik içinde olalım, birbirimizi kırmadan, dökmeden hani kamu malına zarar vermeden birlikte yaşayalım istiyorum onu dua ettim, inşallah kabul eder, içim rahat edemedi. Biz orada birebir yaşadık” (DG 27, 53, K, TBT).

Dört kişilik bir grup halinde sabah namazı ve EST ziyaretiyle başlayıp, öğleden sonra TBT ziyaretiyle devam eden toplu türbe ziyareti yapan gruplara da rastlanmıştır. Gruptan bir kişiyle yaptığımız görüşmede, namaz sonrası EST civarında popüler bir belediye başkanının verdiği kahvaltı organizasyonuna katıldıklarını ifade etmişlerdir.

- “Eyüp Sultan ve burası. Yuşa Hazretleri de aslında konuşuldu ama arkadaşım ile biz gece 4’ te kalktık Eyüp’e gittiğimiz için oldukça bi uykusuzuz. Tabi 4’te gittik biz Eyüp Sultan’a çünkü Yasin dinlemek istedik. Namaza gittik, sabah namazına. Hmm... mesela orda da çıkıyoruz, kahvaltımızı yapıyoruz, Sarıgül’ün vermiş olduğu bir hayır için yapılan bişey bu, isteyen halk geliyo orda. Ya ben bir yıldır görüyorum, daha önceleri evveli varmış. Ordan çıkanlar grup halinde gidiyolar, kahvaltılarını yapıyolar. Önemli olan kahvaltı değil, çay bile içemiyosunuz ama ordaki o insanlarla manevi duyguyu yaşıyorsunuz. Kalabalıkta bir yudum bişey almanız bile çok çok insana haz veriyor. Etkinlik yapıyo Sarıgül. Evet bölge bölge yapıyor, onun yapmış olduğu bir etkinlik ama yani ee sadece bunun içine katkı olduğu için diyorum, onun da yapmış olduğu. Çünkü kendi anlattığına göre de mesela "ben eskiden böyle bir imkana sahip olursam böyle bişey yapmak istemiştin ve bunu Allah bana nasip etti, şükürler olsun" dedi diye diyorum” (DG 25, 40, K, TBT).

Osmanlıca kursunda öğrenci olduğunu söyleyen bir katılımcı da öğretmen ve arkadaşlarıyla mezar taşlarını okumak için geldiklerini belirtmiştir.

- “Evet, ders için geldik. Osmanlıca öğrencileriyiz biz. Ümraniye İsmek’ten hocamızla birlikte geldik. Mezar taşlarını ve kitabelerini okumak için” (DG 12, 57, K, EST).

Evlilik, sünnet ve askerlikle ilgili olarak da türbeye gidildiği anlaşılmaktadır. Annesinin TBT'nde ettiği dua sonrasında bir rüya görüp kendisine hamile kaldığını anlatan bir katılımcı kendisinin de üç kızı olduğunu ve evlendiklerinde onları da buraya getirdiğini söylemiş, Telli Baba dâhil bütün yatırların gönlündeki yerinin aynı olduğunu ifade etmiştir. Bir başka katılımcı da şu anda asker olan oğlunu sünnetten öne türbeye getirdiğini askerden geldiğinde de gelip “tel atacağını” ifade etmiştir.

- “Benim Telli Baba'ya gelme sebebim, annem 14 yaşındayken buraya geliyor, Telli Baba'ya diyor ki: “Allah'ım bana bir evlat ver.”14 yaşındayken, babaannemin baskılarıyla, çocuğu olmuyor diye böyle dua ediyor. Onu da komşuları buraya getiriyor. Ondan sonra bi gece burada dua ediyor. Allah'ım diyor bana bir evlat ver, yani, Telli Baba'ya da geldim, onun aracılığıyla, diyor. O gece hamile kalıyor bana. O gece bir rüya görüyor. Rüyasında çok güzel bir kız, saçları uzun beline kadar. Ondan sonra Telli Baba etrafında geziyor, eline ibrik almış, abdest alıyor. “O gece de sana hamile kaldım kızım” diyor. Ben işte gelin olduğum zaman annem beni buraya ziyaret etmeden gerdek evine göndermedi. Annem böyle dediği için böyle. Bütün yatırlar benim için aynıdır. Benim kalbimdeki yeri aynıdır” (DG 22, 56, K, EST).

- “Ben oğlumu sünnet olmadan önce getirdim ben çocuğumu buraya. Allah'ım dedim, kurban olduğum Allah, hayırlı evlat etsin. Türkiyemize, milletimize kurban olduğum Allah hayırlı evlat etsin dedim. Getirdik, dualarımızı yaptık. Mesela bak benim oğlum asker inşallah oğlum dedim gelirse hayırlıslan burnu kanamadan gelirse telimi alırım dedim atarım dedim” (DG 23, 51, K, TBT).

3.1.4. Türbe Ziyaretinin Sıklığı

İstemesine rağmen daha önce hiç türbe ziyareti yapmamış bir ziyaretçi kendi isteğiyle ilk türbe ziyaretini yaparken tesadüfen orada bulunan araştırmacı ve araştırmacının danışmanı ile karşılaşmış ve araştırmada görüşülen ilk kişi olmuştur.

- “Çoğu zaman gitmek istedim ama gerçekleştiremedim bir türlü” (DG 1, 25, K, AMHT).

Türbe ziyaretlerini düzenli ve belirli zaman aralıklarında yaptığını söyleyen katılımcıların ifadeleri şöyledir;

- “Mesela iki üç günde bir, dört günde bir, ara ara geliyorum” (DG 4, 29, K, AMHT).
- “Pazartesi boş, eğer işim yoksa müsaitsem geliyorum. İki haftada bir gibi” (DG 8, 23, K, AMHT).
- “Hemen hemen ayda iki kere geliyoruz” (DG 15, 26, K, EST).
- “Her gün geliyorum ben bir aydır. Her gün” (DG 20, 28, E, EST).

Bazı ziyaretçiler, türbe ziyaretlerini; rastgele, ziyaret etme isteği oluştuğunda, ihtiyaç duyduğunda, türbe mekânını özlediklerinde yaptıklarını söylemişlerdir.

- “Rastgele, senede bir, yani Üsküdar’a geldiğimde bir gidiş gelişimiz oluyor” (DG 3, 52, K, AMHT).
- “Yok öyle ayda bir, altı ayda bir gibi bir düzenli aram olmadı ama gidilmesi gerektiğine inanıyorum. Ben belki pratikte gerçekleştiriyorum bunu ama gidilmesi gerektiğini, zaman zaman insanın kendi iç dünyasına dönmesi gerektiğine inanıyorum” (DG 6, 43, K, AMHT).
- “Belki girdik çıktık ama böyle bir şey için gelmedik. Bugün özellikle şunu söyleyeyim bizim geliş amaçlarımızdan biri açık yüreklilikle, türbe ziyareti değil İstanbul’a geliş sebebimiz. Bir sağlık sorunumuzdan dolayı geldik İstanbul’a ve bunun için de Aziz Mahmut Hüdayi hürmetine Rabbimizden istedik. Ama sadece gezmeye gelmiş olsaydık bile mutlaka Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri’ni ziyarete gelirdik” (DG 9, 31, E, AMHT).
- “Yaz mevsimindeyse ve havalar güzelse hafta sonları sürekli gelirim, canım sıkıldığı zaman ben Üsküdar’dayım, gelişimde çok rahat zaten 20-25 dakikada buradayım” (DG 10, 37, K, AMHT).
- “Özliyorum ben burayı mekân olarak, çünkü bu mekân benim ilk gençlik yıllarımın üniversite yılarımın geçtiği mekân. Arkadaşlarımla, Hocalarımla güzel zamanlar geçirdiğim bir mekân. Biraz gelmeyince özliyorum” (DG 11, 55, K, EST).
- “Belli olmuyor, gönül hep gelmek ister ama yılda birkaç kez gelirim” (DG 12, 57, K, EST).
- “Her istediğimde gelmeye çalışırım belli bir süre yok. Gece de gelmişimdir sabah namazına da gelmişimdir” (DG 14, 48, K, EST).
- “Biz sık sık geliriz buraya. Mesela, yok belli bi aramız, ihtiyaç duyduğumuzda. Mesela, ben

geçen gün , oturuyorum koltukta, biri bana dedi ki Tellibaba'ya gel dedi. İçimden bi ses geldi yani. Kardeşime dedim ki hadi kalk dedim gidiyoruz dedim. Nere dedi gidiyoruz abla dedi. Dedim Tellibabaya dedim gidiyoruz dedim. Ben buraya geldim, huzur buldum” (DG 23, 51, K, TBT).

Bazı katılımcılar, yolu türbenin yakınına düşerse ziyarette bulunduğunu, türbe yakınından veya benzeri yerlerden geçerken Fatiha okuyarak geçtiklerini ifade etmişlerdir.

- *“Şimdi ben genelde ee mesela Karaköy tarafına düştüğüm zaman bir işim, ee mutlaka oradaki ashabi ziyaret ederim, ee bir vefa borcundan İslam'a yapmış oldukları hizmetten dolayı ve bu yakınlarla düştüğüm zaman da ziyaret ziyaretimi yapar öyle geçerim veyahutta köprüden Haliç'ten geçtiğim zaman da geçerken en azından bir Fatiha'yı bir vefa borcu olarak unutmam Fatiha'yı gönderirim” (DG 19,48, E, EST).*

- *“Gelip geçtikçe, her gün ben evden çıkınca okurum. Bir caminin önünden geçerken okur geçerim, önümde kim varsa ahrete intikal etmiş büyükler varsa mutlaka okur geçersin” (DG 5, 80, E, AMHT).*

Tek başına gelemeyip birisinin getirmesi durumunda gelebildiğini söyleyen hasta ve yaşlı ziyaretçiler de söz konusudur.

- *“Getiren olunca ziyarete geliyorum ama getirmeyen olunca, hiç. Böyle gelebiliyorum” (DG 16, 73, K, EST).*

Türbe ziyaretlerini üç aylarda özellikle Ramazan ayında sıklaştırdığını söyleyen bir görüşmeci bir yılda üç kez EST ve bir kez de TBT olmak üzere dört kez türbe ziyareti yaptığını belirtmiştir.

- *“Eyüp Sultan'a gittim İstanbul'da, buraya geldim, daha da giderim Ramazan'da. Bir de üç aylar içinde olduğu için gidiyorum daha sıklaştırırım. Ramazan'da daha çok. Bak şimdi ben bir yıl içinde üç kez Eyüp Sultan'a gidebildim. Nasip ama. Bir de buraya geldim” (DG 27, 53, K, TBT).*

Bir başka ziyaretçi de eksikliğini hissettiğinde türbe ziyareti yaptığını söylemiştir.

- *“Eksikliğini hissediyorum. İkimden geldiği gibi mesela böyle evde işim olmadığı zamanlar, evlatlarıma iş istemek için şöyle böyle değil. Hayır gideyim orda... manevi mesela... gideyim, duamı edeyim, yani vatanımıza milletimize dua edeyim, hep kendime değil yani” (DG 29, 48, K, TBT).*

3.1.5. Ziyaret Sıklığını Etkileyen Kişisel ve Toplumsal Faktörler

İlk görüşmecii araştırma yaptığımız türbelerde değil ama memleketi olan Samsun’da türbe benzeri bir ziyaret yerinin cemre düştüğünde topluca ziyaret edildiğini belirtmiştir. Ziyaret zamanı ve ziyaret şekli toplumsal olarak belirlenmiş bir ziyarete örnektir.

- *“ Mesela cemre düştüğünde bizim orada türbe değil de türbe gibi, herkes çocuğunu alır pikniğe gider. Orda yedi taşımız var onun üstünden atlanır, kaç yıllık bir ağacımız var taşlar onun altında. Yanında da piknik alanları var, hem de eğlenirler” (DG 1, 25, K, AMHT).*

Görüşme yapılan bazı ziyaretçiler, türbe ziyaretçilerinin bilinçsiz olmalarına, türbedekilerden dilekte bulunmalarına üzüldüklerini, ama halkı bilinçlendirici yayınlar sayesinde, ziyaretlerin artık “türbeden medet umma” değil “Allah’a dua etme ve ondan isteme” şeklinde yapıldığını ifade etmişlerdir. Bazı ziyaretçiler de öz eleştiri yapmışlar ve daha önceki ziyaretlerinde kendilerine göre yanlış kabul ettikleri davranışları zaman içerisinde değiştirdiklerini söylemişlerdir.

- *“İnsanların bilinçsiz olarak gelmesi, buraları büyük, her şeyimi kabul edecek Allah gibi görmesi, bunları de evliyaların sağladığını düşünmesi tabii üzücü bence. Ama onları sevmesi, onları sayması, onlar için dua etmesi, ziyaret etmesi manevi huzur apayrı. Yani her şey Allah’tan istenir, Allah’tan dilenir” (DG 2, 29, K, AMHT).*

- “Ben daha önce dilek dilemek için gelirdim, işte evim olsun, şunum olsun, bunum olsun diye. İşte 25- 30 yıl öncesinden... yani şöyle şu olursa şunu kesicem bu olursa horoz kesicem, daha sonra okuyunca, etraftan duyunca bu fikrim değişti. İşte gittim Allah’ımdan tövbe de ettim. Hani sadece şimdi feyiz almak için geliyorum, Allah onların manevi gücünden nasip etsin diye geliyorum şimdi de. Huzur doluyorum, kendimi çok relaks hissediyorum, dilim varmıyor hani şunum olsun bu olsun demeye asla. Yani gereksiz olduğunu düşünüyorum şimdi bir şey istemenin. Zaten insanın maneviyatı güçlüyse her şeyin üstesinden gelir diye düşünüyorum Tabi hâşâ yani gidip de ben yerdeki yatan ölüden neyi dileyim. Ayy çok saçma kurban olduğum Allah’tan maneviyat isterim. Allah dururken... Allah’tan isterim, veren Allah. Şimdi tuhafıma gidiyor; Allah’ım bana şurdan ev ver demek ay tövbe Yarabbim. Tabi onun ruhuna dua okuyorum, Allah’ım onun yüzü suyu hürmetine bize de o iman zevkenden ver diyorum” (DG 3, 52, K, AMHT).

- “Medya genişledikçe, insanlar aydınlandıkça ziyaretler azaldı. Ben size şöyle anlatayım; medyada çok yer aldı ya işte gidip oradan medet ummayın, bir şey beklemeyin, sadece ziyaret amaçlı gidin. Bence şimdi ziyaret amaçlı geliniyor, arada bir şey bekleyenlerde geliyor. Tabi iyi oldu, insanlar bir kendine geldi. Buraya gelip de yalvarmak, medet ummak ben bile yaptım bunları zamanında neden? Çünkü ben cahil, yanımdaki insan cahil beni de sürüklüyorlardı. Ama zaman geçtikçe işte gazeteler, kitaplar, televizyon dedikçe aydınlanıyorsun. Sonra diyorsun ki ben ne yapıyorum? Zaten Allah her yerde ve hep vardı. Yeter ki sen iyi bir kul ol istemesini bil” (DG 14, 48, K, EST).

- “Mesela ben Yeraltı Camii’ndeki ashabı bir gün ziyaret ederken üniversite talebeleri gelmişti. Ben de isimlerini yazıyordum bir kağıda üç tane sahabenin. Dedi, “amca bize de kalemini verebilir misin?” Daha önceki restorasyondan önce herkes bir dilek yazmıştı o tahtalara işte duvarlara. “Napacaksınız kızım?” dedim. Biz dedi imtihana girecez. Buraya dilek yazacaz. Onlara dilim döndüğünce anlatmışım isteklerin dileklerin Allah-u Teala’dan isteneceğini. Burada sadece ee dinimize faydalı kişiler olduğundan dolayı bir Fatiha, bir dua etmenin iyi olacağını, Allah’tan istemeleri gerektiğini onlara söylemişim” (DG 19, 48, E, EST).

- “Tabi ki şimdi şöyle bir şey var, ee, bazı din alimleri türbeleri ziyaret etmemesi, etmemesi gerektiğini söylüyorlar, insanların kafası karışıyo tabii ki doğal olarak. “Ölülerden medet

ummayın, ölülerden medet ummayın” diye düşünce var halkımızda. E tabii ki de yani şöyle bir şey söyleyebilirim; Allah rızasını kazanmış bazı kulların bazı duaları kesinlikle kabul olur. Siz burada bu insandan medet ummuyosunuz onun Allah rızası için Allah’ın, benim adıma da dua edebilir misiniz, yani bunlar kesinlikle duyuyolar bizleri yani ben buna inanıyorum tabii” (DG 20, 28, E, EST).

- “Ama benim inanışına göre sadece ve sadece Allah-u Teala’dan istemenin uygun olduğu ve Allah-u Teala’nın sevdiği bir kul olduğundan dolayı bir hürmet, bir saygı, bir kendisine ondan sonra vazife edinerekten bu ziyaretleri yaptıklarına inanıyorum. Ama burada da işte zannediyorum ki burada yatan veyahut da türbelerde yatan zatların velilerin ashabların onların vesilesiyle de o muratlarına isteklerine ereceklerini düşünüyorlar. Sakıncalı tarafları da var tabii ki. Ama insanımız biraz böyle saf bir gönülle istediğinden dolayı, Allah-u Teala’nın affetmesini diliyorum inşallah. Aşırı bir böyle katı bir inanışla sadece ve sadece o zatlardan isteme olarktan direkt bir inanışta istediklerine inanmıyorum ama vesile kılıyorlar. İşte bunun vesilesiyle o ziyaretlerin orada işte yanlış durumlar bunlar bence yanlış. Direkt Allah’tan istemeleri lazım” (DG 29, 48, E, EST).

Görüşülen kimi kişiler, bazı toplumsal, kişisel ve mevsimsel şartların durumuna paralel olarak türbe ziyaretlerinin de arttığını veya azaldığını dile getirmişlerdir.

- “Şartların ağır olduğu zamanlarda bir yoğunlaşma oluyor. Kişisel hayattaki kırılma noktaları, mesela işsizlik. Türkiye’de erkek egemenliğinin en önemli göstergesidir iş, işsiz bir erkeğin durumu kötüdür ve bu konuda kadından çok erkeklerin geldiğini tespit etmişimdir” (DG 11, 55, K, EST).

- “Dediğim gibi ben çocukluğumdan beri ziyaret ederim ama maalesef insanımız sadece Ramazan ayında... ya da büyük bir sıkıntıya düştüklerinde buraya gelmek akıllarına geliyor. Bir ev almak, araba almak, bir işe girmek istediklerinde buraya gelmelerine üzülüyorum. Sadece öyle zamanlarda ziyaret edilecek yerler değil buralar” (DG 15, 26, K, EST).

- “Tabii tabii, mesela kışın okulların kapanması ihtimalinde açılması ihtimalinde ziyaretçi yoğunluğu olur. İşte sünnet zamanlarında olur, ondan sonra okullar tatile girdimi işte millet yazlıklarına çekiliyor ziyaretçi düşüşü olur, kışın zaten baya düşer. Bir de burasının şöyle bir özelliği var bu Rumeli Kavağı istikameti sayfiye yeri lokantalar plajlar olduğu için buranın

daha çok yarıya yakın ziyaretçisi değil. Nasıl derler yoldan geçerken uğrayan ziyaretçi tipi “işte burada Telli Baba Türbesi varmış” “Telli Baba burada geçerken uğrayalım” diye hazırlıksız gelip, geçerken uğrayan hemen hemen yarı. Ama daha önce 15- 20 sene önce gelenlerin %80’i buraya Telli Baba Türbesini ziyaret etmek için hazırlıklı gelirdi insanlar” (DG 30, 44, E, TBT).

- “Şimdi 95'lere kadar söyleyeyim size o zamanlar da çok yoğundu. Bu günü de 2013'te 95'lere kadar karşılaştırırsak, amiyane tabirle 50 katı daha düşük. O tarihte günde bir pazar günü 45-50 tane gelin geliyordu şimdi taş çatlasın 5 tane 10 tane mi ne gelmiyor Pazar günleri. O zamanlar buraya ulaşım da zordu, Eminönü'nden tek vesaitle geliyordu daha da eziyetle geliniyordu çocuk çocuk herkes geliyordu, ailecek geliyorlardı insanlar. Tabi zamanla insan da değişiyor, çevre de değişiyor, insanların alışkanlıkları da değişiyor” (DG 30, 44, E, TBT).

Bütün insanların hangi inanca ve inanç düzeyine sahip olursa olsun bir maneviyat ihtiyacı olduğunu söyleyen bir katılımcı, kanıtlanmamış olduğunu ifade ederek, insanların türbe ziyaretlerindeki dilek ve isteklerinde bazı kişilikleri aracı kılarak rahatladıklarını belirtmiştir.

- “Ben şeye inanırım; bütün insanların dinleri inançları ne olursa olsun bir maneviyat ihtiyacı vardır. Ateistim diyenin bile inanmadığına inanmayanlardanım. Uçakta bir hava boşluğuna rastladığımda hiç inanmayana rastlamadım yani. Bir trafik kazası geçirirken, kötü bir havada vapurdayken, deprem zelzele halindeyken bir ateistin benden iyi dua ettiğini gördüm yani, ben ona inanmıyorum bir kere. Bu istek ve dilek işi aslında türbeden değildir; o zaten yanlış. Yüce Allah'tan istersiniz onu, kul olarak ondan talep edersiniz, o türbe ziyareti belki sizi rahatlatan bir şeydir. Şöyle, Yüce Allah'ın kabul ettiğine dair işaretleri, tarihte veya dinde bulduğunuz kulların yüzü suyu hürmetine belki duaların daha çabuk kabul edilebileceğine dair yaygın bir inanç var. Bu ne kadar doğru bilmiyorum, kanıtlanmış bir şey de değil aslında bu” (DG 11, 55, K, EST).

3.1.6. Ziyaretçilerin Türbe Mekânına Yüklediği Anlam

Görüşme yapılan kişilerin türbe mekânına yüklediği anlamlar, ziyaret sebepleri gibi çeşitlilik göstermektedir. Türbeyi anlamak ve tanımak için ilk defa gelen ve huzur bulduğunu söyleyen bir katılımcı olduğu gibi, başka bir katılımcı da İstanbul'da yalnız yaşadığını ancak dost olarak nitelendirdiği AMH'yi ziyareti sayesinde kendini yalnız hissetmediğini hatta hayatını anlamlandırıldığını, sahip olduğu güzelliklerin onun dostluğu sayesinde olduğunu söylemiştir.

- *“Doğruluğunu anlama, bir de görmek istedim. Ben ilk defa televizyonda seyrettim, türbelere gidilir, orda yatan kişileri ben ilk defa gördüm ve huzur vardı yani içimde. Hem sözümlü yerine getirdiğime dair, hem bir şeyler öğrendiğime dair, hem de ön yargılarımdan kurtulduğuma dair bir huzur oluştu yani. Orda yatan bir yaşındaki çocuklar olduğunu bile öğrendim ama bilmediğim için hem bir kızgınlığım vardı, hem de geldiğim için bir huzur vardı yani” (DG 1, 25, K, AMHT).*

- *“Benim düşünce tarzım çok farklı, söyledim başta Allah'ım ve Peygamberim, sonra annem babam ve bu saydığım zatlar benim en büyük dostum olmuştur. Ben yalnız yaşayan biriyim, öyle herkesle de her şeyi konuşan biri değilim, onlarla sohbet ediyorum, o da bana çok iyi geliyor, huzur veriyor, güvende hissediyorum ve onların sesini duymasam da sorularımın hepsini cevapladığımı hissediyorum, hayata daha güçlü daha mantıklı bir şekilde devam edebiliyorum. İnsanlara karşı daha hoşgörülü oluyorum, daha sabırlı oluyorum, iyi niyetli oluyorum. Kötülüklerle karşılaşsam bile hani yine aynı şekilde yoluma devam edebiliyorum ben de onlar gibi olmuyorum. Yani hayatımda neye sahipsem, güzellik onların sayesinde diyebilirim” (DG 2, 29, K, AMHT).*

Bazı ziyaretçiler, ikramların güvenliği konusunda bazen tereddüt yaşansa da türbelerin, çeşitli ikram, paylaşım ve ilişkiler yoluyla sosyalleştikleri bir mekân olduğunu söylemişlerdir.

- “Sıkıntılarını paylaşıyorlar, birbirlerine dua ediyorlar, çıkışta şeker lokum dağıtıyorlar, duaları kabul olsun diye ziyaretçilere ikramlarda bulunuyorlar, sadaka niyetine” (DG 10, 37, K, AMHT).

- “Tabi tabi ayrıca da müthiş bir sosyalleşme biçimi. Bundan bir önceki gelişimde 42 yaşında bir hanımla sohbet ettim ben, benden bir tesbih dizisi boyunca Yasini Şerif okumamı istedi evlat sahibi olamıyormuş. Tabi canı gönülden kabul ettim yani. 101’e tamamlıyor galiba ayrı ayrı insanlara okutarak, ben de bir tane okudum. Şimdi onun dileği için insan 101 tane insan bir şey yapmış oluyor, 101 tane insanla selamlaşmış oluyor, 101 tane insandan ricada bulunmuş oluyor, 101 tane insan bunu kabul ederken Allah rızası için ona yardımcı olmaya çalışıyor. Bakın 101 kişi yani az buz değil, bu bir sosyalleşmedir” (DG 11, 55, K, EST).

- “Bu şeker dağıtma da aynı şey. Gelmiş burada Yüce Allah’tan istediği bir şekilde kabul görmüş, isteği gerçekleşmiş. Ondan sonra o buradaki insanlardan bir şeker almış öncesinden o da bir dilek tutup dua etmiş. O duası kabul olduktan sonra insanların dileklerine vesile olsun diye getirmiş dağıtmış. Ve kendin bir dilek diliyorsun, sonra dileğim oldu deyip sen bunu verirken başka insanlar da sana Allah kabul etsin diyorlar. Yani karşıdaki insandan pozitif bir temenni alıp pozitif bir temenni alıyorsun. Kabuldü değildi meselesi de değil aslında. Hiç tanımadığınız insanlar hiç tanımadıkları insanlar için olumlu bir dua ediyorlar. Bunun içinde beyler de var, namazdan çıkanlara tutuyorsunuz, dileğiniz neyse kabul olsun diyor size hiç tanımadığınız bir adam, tanımadığınız bir kız çocuğu, tanımadığınız bir kadın, bir yaşlı her kesimden insan. Kendiliğinden gelişen bir sosyalleşme. Psikolojide de vardır; siz bir şeyi olumlu olarak çağırır veya inanırsanız o olur derler yani” (DG11, 55, K, EST).

- “Ben kaç defa gördüm orta yaşlı kadınların “gün” gruplarıyla buraya ziyarete geldiklerini hatta “gün”lerini bile burada yaptıkları oluyor. İnsanlar burada sosyalleşebiliyor, arkanızı dönüp bir bakın anlarsınız. Az önce tanımadığım bir teyze bana zezem suyu verdi” (DG 13, 20, K, EST).

- “Ama burada insanlar birbirine selam vermeli, üzgün bir insanın yanına gidip hoş bir sohbetle girip onun sıkıntısını paylaşabilmeli. Daha önce şeker dağıttığımı söylemişim, birçok kişi geri çevirdi içinde bir şey var mı acaba diye. Bence alınmalı yani” (DG 14, 48, K, EST).

- “Aslında o şeker eee, batıl inanç diyorlar ama ben de hoşluk olsun, dostluk, sevgi olsun

dağıtılsın yani ne olacak. Herşey düşünceyle olduğu için. Ben öyle bakıyorum olaya. Aldığım zaman da mutlu oluyorum ben öyle yani... Hoşluk olsun, muhabbet olsun, dostluk olsun” (DG 17, 49, K, EST).

Bir görüşmeci de birbirlerinden etkilenen ziyaretçilerin “maneviyatının sosyalleşebileceğini” ifade etmiştir.

- *“Genel olarak insanların sosyalleştiği bir yer mi derken biraz mekanik bir ifade oldu. Herkese açık olduğu için sosyalleşme söz konusu olabilir. İnsanın iç dünyasının sosyalleşmesi diyelim. Dua ediyorsa diğerleri de dua ediyorsa sanki dua merkezi gibi, herkesin dua ettiği yer gibi, hatta dua eden kişi diğer kişinin dua edişini, el açış şeklini, yüz ifadesini görerek duasını değiştirebilir, yani hani kendi tarzını bile değiştirebilir. Bir diğerinin dua ediş şeklinden bile etkilenebilir diye düşünüyorum. Yani insanın maneviyatının sosyalleşmesi, isteme fiilinin orada açık ayan beyan yapıldığı bir alan gibi de söyleyebiliriz” (DG 6, 43, K, AMHT).*

Türbeleri camilerden farklı gördüklerini söyleyen bazı katılımcılar, türbelerdeki manevi şahsiyetlerin örnekliğinin türbe ortamında kendilerini daha farklı etkilediğini söylemişlerdir.

- *“Şimdi her şeyi sade ve özünde yapmak çok önemli. Türbeye, manevi şahsiyetlerin mezarlarına yapılan ziyaretin camide yapılan ibadetten ayrılması gerekir. Orası cami ve bir farzı yerine getirmekle alakalı bir yer, Allah’ın huzuruna çıkıyorsun ama türbelerde Allah’ın emrettiği gibi yaşamış, önderlik yapmış, birçok şahsiyeti ardından götürmüş manevi şahsiyetler var. O yüzden türbelerin manevi ortamının camilerden farklı olduğunu düşünüyorum. Ben camiye girerken mutlaka manevi bir ortam yaşıyorum ama gerçekten manevi şahsiyetlerin yanına girdiğimde daha farklı şeyler yaşıyorum. Neden onlar insan ve örnek, yani nasıl yaşamışlar mesela Aziz Mahmut Hüdayi’yi örnek vermek gerekirse; Bursa kadısıyken dünyalık bir makamı bırakıyor, ahretlik bir makama talip oluyor. Nedir? Nefsini ayaklar altına alma. Bu bizim için müthiş bir örnektir” (DG 9, 31, E, AMHT).*

- *“Ziyaret yani cami gibi görmemek lazım. Ziyaret buralar. Ziyaret, gelip ziyaret ediyosun,*

huzur buluyosun” (DG 23, 51, K, TBT).

Türbe mekânının kutsal olduğuna inanan katılımcılar bu kutsallığın türbede yatan Allah dostlarından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Türbe mekânını kutsal yapan içindeki kişidir düşüncesi dile getirilmiştir.

- *“Kim yatıyorsa onun etrafı kutsaldır. Ravza-ı Mutahharada Peygamberimiz yatıyorsa orası kutsaldır. Dünyada pahası en ağır olan yer Ravza-ı Mutahhara'nın etrafıdır. Trilyon verilse dünyada eşi bulunmaz. Ne denir: “Şerefül mekân bil mekin” Yani ev alma komşu al diyor. O da neden? O komşu o zat işte, 400- 500 buraya binlerce kişi gelip gidiyor, ama bizlere kim geliyor üç beş tane dost komşu ama bunlara Allah rızası için hiçbir şey gözetmeden binlerce kişi gelip ziyaret yapıyor. Neden? Bunların yüzü hürmetine Ya Rab memleketimizi, affet diyor” (DG 5, 80, E, AMHT).*

- *“Şimdi örnek şahsiyetlerin, Allah'ın ve Resul'ün razı olduğu kişilerin bulunmuş oldukları yerlerin de, onların vesilesiyle bir kutsiyetinin olduğuna inanıyorum. Hani derler tarihimiz, yani yerin altındakiler, o mekânı, şehri biraz daha mübarek kılar, daha değerli kılar, buna inanıyorum. Mesela İstanbul'umuza ecdadımızın yapmış olduğu büyük eserler camiler ve hayır eserleri olmasaydı, İstanbul'umuz bu kadar değerli olacağını zannetmiyorum. Yani böyle bir inanışım var. Allahu Teala'nın da yani oraya razı olduğu kulları olduğundan dolayı bir kutsiyet bir bereket bir önem arz ettiğini düşünüyorum, öyle bir inanışım da var yani. Peygamber ve izinden gidenlerin de aynı şekilde Allah tarafından oralara bir bereket bir güzellik Allahu Teala'nın vereceğine yaratacağına katacağına inanıyorum” (DG 19, 48, E, EST).*

- *“Bu alanın kutsiyetine inanıyorum. Zaten bu alanın kutsiyetinin başında da Eyüp Sultan hazretleri geliyo ve ayriyeten de kabirlikte de yatan çok büyük insanlar var, onun çok büyük etkisi var. Zaten dünyanın her yerinden Eyüp Sultan Hazretleri'ni görmeye geliyolar, görüyorsunuz buradaki bütün turistleri. Müslümanlar da çok geliyo, Malezyalı, Endonezyalı, İranlı, Iraklı, hepsi buradalar yani” (DG 20, 28, E, EST).*

Görüşme yapılan bir kişi de türbe mekânının kutsallığının türbelere göre değiştiğini, Eyüp Sultan ve Yuşa türbelerinde duyduğu hazzı Telli Baba ve diğer türbelerde duymadığını belirterek daha fazla haz aldığı türbeleri daha kutsal olarak nitelemiştir.

- *“Yerine göre değişir. Yerine göre kutsiyet bana göre değişir. Şimdi şöyle bişey var; benim Eyüp Sultan’daki duyduğum hazzı duyuyo muyum, duymuyorum. Mesela bu Mahmut Hüdayi Hazretleri’ndekini duydum mu, duymuyorum şimdi. Maneviyat olarak ben... tabi ki farklıdır ama, ben böyle hissederim, arkadaşım farklı hissedebilir. Hepsi aynı değildir bana göre. Mesela ben bi Yahya Efendi’ye gidiyorum, bi Yuşa Hazretleri’ne mesela. Yuşa Hazretleri’nden de çok etkileniyorum. Üç metre bi boy, bir mezarlık yani baktığın zaman akıl sır erdiremiyorsunuz zaten. Bundan etkilenmemek, orda bakıyorsunuz okuyosun, etkilenmemek mümkün değil. Yani bir insan Yuşa Hazretleri boşa olmamış, Eyüp Sultan Hazretleri boşa olmamış, bunlar hep bedel ödemiş. Maneviyat olarak araştırdım. Ben bişey olduğu zaman hemen isyan ediyorum. Asla bir kere bile Eyüp Sultan Hazretleri bir rahatsızlık geçirdiği dönemlerde bir kere bile mesela. Bunlardan insan hepsinden bir tecrübe alarak hayata daha farklı tutunuyo bana göre. Ben öyle yapıyorum” (DG 25, 40,K, TBT).*

Kimi görüşmeciler ise türbe mekânına hiçbir kutsallık atfetmemiş, mekânın değil içinde yatanın kutsallığını vurgulamıştır.

- *“Bir kere her türbeye kutsaldır diyemeyiz. Eyüp Sultan özelinde ise tarihi bir mekândır bir, tarihte ve dinde yeri olan bir insandır. Kutsallık tanımıyla neyi... Benim için kutsal olanlar Allah, Peygamberi ve Kuran’dır, diğer kutsallıklar çok geri” (DG 11, 55, K, EST).*

- *“Bura bir topraktır, taştır, bir binadır yani bura, bir mekân olarak geçicidir, yatanın kutsallığı vardır” (DG 12, 57, K, EST).*

Türbe mekânının görüştüğümüz kişilerce bir “kamusal alan” olarak kabul edilip edilmediği, “her tür insanın türbeye rahatlıkla girebilmesiyle” ilişkilendirilmiştir. Yaptığımız gözlemlerde ve aşağıda belirtilen görüşlerde türbelerin sivil, özgür, çoğulcu ve renkli bir görüntü verdiği gözlenmiştir. Türbe mekânında gözlenen bu özellikler, Habermas’ın “kamusal alan”la ilgili özetlenebilecek sivil alan, özgür

tartışma ortamı, bireylerin statülerinin yok sayılması gibi özellikleriyle de (Küçükcan, 2007) paralellik göstermektedir. Türbeler herkesin rahatlıkla girdikleri yerler olduğundan kamusal alan olarak da nitelendirilmiştir.

- “Benim gözlemediğim kadarıyla, insanların bazıları camiye girmeye biraz çekiniyorlar açık konuşmak gerekirse ama türbelere manevi şahsiyetlere gitmeye çekinmiyorlar, buradan çok rahatlıkla isteyebiliyorlar. Söylediğim gibi ama bunun çok ince bir çizgisi var şirkle ilgili; bu da insanların bilgisiyle ilgili. Camiye gitmeye çekinen insan türbeye gelmeye çekinmeyebiliyor. Zaten türbeye gelen insanların hepsi yüzde yüz İslam’ı yaşayan insanlar olarak gözükmüyor. Yani her tür insan gelebiliyor, hem de daha rahat gelebiliyor gözlemlerime göre” (DG 9, 31, E, AMHT).

- “Kesinlikle öyle, buraya mesela Hıristiyan da geliyor, başka dinden de geliyorlar. Oraya başörtüsü, etek filan koymuş bu herkese açığız demektir” (DG 10, 37, K, AMHT).

- “Mesela Ramazanda burada erkekler kadınları çok istemezler. Kadınlar dinlemiyorlar ama dinlemedikleri için buradalar, erkeklere kalsa... Kamusal mekân denebilir ama” (DG 11, 55, K, EST).

- “Kapıda kimlik sorulmuyor, bir kontrol de yok; dileyen girer. Tabi belki de o sebeple bu kadar çok ziyaretçi oluyor” (DG 12, 57, K, EST).

- “Farkındaysanız içerisi turist kaynıyor şu anda. Dinimize saygı duyup geliyorlar, nasıl ki biz onların kilisesine merak edip bakıyoruz onun gibi bir şey yani. İster duasını eder, ister fotoğrafını çeker gider yani. Zaten kapıda da yazmıyor “dua etmek şarttır” veya “kafanı örtmek şarttır” diye. Dinde zorlama yoktur” (DG 13, 20, K, EST).

- “Geliyorlar zaten. Ben bugün Ebu Şeybetullah türbesine gitmiştim Süryaniler gelmişti, Araplar vardı, İngilizler vardı, Ermeniler vardı. Orada bulunanların bir kısmı Ermenilere şaşırdı. Karıkoca çocuklarıyla gelmişler. Ama şaşırmamak lazım. Onlar merak ediyorlar, geliyorlar” (DG 14, 48, K, EST).

- “Zaten her gelen girebiliyor. Çingenesi de gelse girebiliyor, doktoru da gelse giriyor, mühendisi de gelse giriyor. Onda bir kısıtlama diye bir şey yok” (DG 28, 57, K, TBT).

- “Bi ben değildir, insanlarla konuşulduğu zaman böyle bişey yani manevi bi güç sizi çekiyor. Ee açığı da geliyor, kapalı da geliyor, Hristiyanı da geliyor, Yahudisi de geliyor. Ya orda bi farklılık var” (DG 25, 40, K, TBT).

- “Şimdi buraya her türlü insan gelir. Muharrem ayında Aleviler çok gelir. Hidrellez’de Sünniler çok gelir. Gayrimüslimler ve özellikle Rumlar çok gelir. Ermeniler de çok gelir. Zaten buradan ötesi Ermeni mahallesidir. Yenimahalle, Pazarbaşı Ermeni yerleşim yerleridir. Geçen 65 yaşında bir kadın geldi Yunan. Doğma büyüme Büyükdere’ymiş. Adak adanmış oradan beri buraya gelmiş, Türkçe de biliyor. Buradan gidenlerden. Eskiden daha çok gelirmiş Gayrimüslimler. Hatta önceden yaşlılar anlatırlardı. Rumların oturduğu mahalleden bir Rum kızı rüyasında Telli Baba’yı görür, “Gel beni ziyaret et” der. Kız sürekli mezarı ziyaret eder ve mezar önem kazanır. Rumların arasında da böyle söylentiler vardır. Buraya adalardan gelirler. Museviler de gelir. Daha çok Rumlar gelir. Hepsiyi sohbet ediyoruz, tanışıyoruz. Hatta şeyden geliyorlar. Brezilya’da Müslüman olan bir bölge var oradan Müslüman Brezilyalıları geliyor. İstanbul’a ziyarete geldiklerinde 2-3 otobüs buraya mutlaka ziyarete gelirler” (DG 30, 44, E, TBT).

Türbelerin, başka durumlarda bir araya gelmesi kolay olmayacak insanları da, türbedeki paylaşımlar sayesinde kaynaştırılan bir özelliği olduğuna inanan katılımcılar olmuştur.

- “Ki gelenlerin ben inanıyorum ki ee gayrimüslimi de geliyor, Müslümanı da geliyor, Hristiyanı da geliyor ben eminim yani. Çünkü neden? İnsan sohbet anında, konuşuyorsun birşey oluyor. Kaynaştırma olarak mesela bişey bu. Oruçbaba’ya niye gidiliyor? Olmasa dahi yüzlerce, kıyamet günü gibi orda itişiyosun bir lokma o ona ekme veriyor, bir lokma sen onun ekmeğini alıyorsun. Bu nedir? Paylaşım. Bunu sen evinde ilk gün yaşayabiliyor musun? Yani onun aşırısına karşıyım. Öpmesine, gitmesine, o kadarına karşıyım yani” (DG 25, 40, K, TBT).

Bazı görüşmeciler türbede kimseyle paylaşımında bulunmadıklarını belirtmişlerdir. Manevi dünyalarını ve sıkıntılarını sadece Allah’la paylaştıklarını söyleyen ve türbede yalnız olmayı tercih eden katılımcılar Sennett’in görüşlerinde ifadesini bulan bir mahrem alan refleksi geliştirmektedirler (Sennett, 2010). Türbeyi mahrem

alanları olarak görüp, toplumsal ilişkiye girmeyerek kendilerine kapanan ziyaretçilerin ifadeleri şöyledir:

- *“Manevi dünyamı herkesle paylaşmam, ailem zaten geldiğimi bilir, başkalarına söyleme gereği duymuyorum” (DG 8, 23, K, AMHT).*
- *“Yoo buraya yıllardır gelir giderim bu arkadaşım hariç sıkıntımı kimseyle paylaştığımı hatırlamam” (DG 14, 48, K, EST).*
- *“Huzur içinde girdik biz buraya ben Allah’ımla paylaşıyorum” (DG 27, 53, K, TBT).*

TBT’nin hemen yanındaki bir dükkânda 32 yıldır çalışan bir esnafla yapılan görüşmede, halk arasında popüler insanların gittiği bir türbe olarak bilinmesine rağmen, sanatçıların TBT’ne olan ilgisinin önceki yıllara göre azaldığını, artık gelmediklerini belirtmiştir.

- *“Şimdi buraya daha önce mesela ben sana şöyle bir örnek vereyim, 80’li 85’li yıllara kadar bu gün günümüzün işte kimi aklınıza gelecek kalburüstü bütün sanatçıları gelirdi. Şimdi bu yeni kuşak sanatçılara bakıyorsun bir tanesi buraya gelmiyor türbeye veya hiçbir eleman duymuyoruz müferrit bir iki tanesi hariç. İşte şimdi yeni kuşak sanatçılar maddi olarak çok büyük imkânlarla sahip ve maddi olarak her türlü imkânlar elinde. İşte bunu da bir done olarak ben sunuyorum. O zaman eski kuşağın, 80’li 70’li yılların sanatçılarının imkânları belliydi, Türkiye’nin imkânları da belliydi. Sürekli buraya gelirdi. Hatta bir örnek vereyim Zeki Müren sürekli buraya gelirmiş 70’li yıllarda. İşte mesela Bülent Ersoy 85 86’lara kadar daimi gelirdi. [Orada biri: Emel Sayın da gelirdi.] Onlar da gelirdi ama dediğim gibi yeni kuşak sanatçılar... İşte bu da değişimin farklı bir boyutu. Dediğim gibi toplumlar zenginleşince bu tür yerlerden medet ummaları da farklılaşıyor” (DG 30, 44, E, TBT).*

3.1.7. Ziyaretçilerin Türbe Ziyaretine Yüklediği Anlam

Türbedeki duaların Allah’a yapıldığı, türbede yatandan istenmediği, türbeden “medet umulmadığı”, türbede yatanın “yüzü suyu hürmetine” Allah’tan istendiği, görüşülen

pek çok kimse tarafından özellikle belirtilmiştir. Dualarına “yüzü suyu hürmetine istemek”, “vesile kılmak”, “nezdinde istemek”, “elçi kılmak” gibi ibarelerin eşlik ettiği gözlenmektedir. Bu konuda, önceki alıntılarda da görüldüğü gibi, “halkın bilinçlendirilmesinin önemi” de vurgulanmıştır.

- “Allah’tan istenir dilekler. Veren Allah’tur, onların hürmetine istenir sadece. O zatlar hürmetine istenir yoksa verici rabbimdir” (DG 12, 57, K, EST).

- “Burda ne yapmak lazım, burada faraza ne yaparsan, bi dua yapacaksın. Gelhysin böyle buraya, dua edeceksin. Allah, ondan da istemezsin o bir şey vermez orda yatan yatır, kim, Peygamberimiz bile bir şey vermez. O da bir şey vermez. Veren Cenab-ı Allah’tır. Her şey Cenab-ı Allah, onların yüzü suyu hürmetine Allah’tan isticesun. Allah’tan başka hiçbir şey yapamaz, veremez. Ama onların yüzü suyu hürmetine, Cenab-ı Allah onların dualarını kabul etmiş. Onların yüzü suyu hürmetine Allah’tan isticesin. Veren Allah, alan da o” (DG 24, 82, E, TBT).

- “Allah’ı fakirlikte de zenginlikte de unutmuyosanız Yaradanı. Çok mutlu olduğunuz zaman da gidersiniz, çok huzursuz olduğunuz zaman da. Onun zamanı, saati yoktur. Allah kısmet etti bugün geldik. Kısmetle ilgili, niyetle ilgili. Programladık, ihtiyaç duyduğumuz için değil yani Allah’a çok şükür hepimizin de durumu iyi. Böyle bir medet arayan insanlar değiliz” (DG 25, 40, K, TBT).

- “Ben zaten dilerken de bunu diledim, dedim ki "Allah’ım senden istiyorum ben, diğer kulun aracıdır". Şimdi ben Allah’ın dışında başkasından bişey isteyemem ama her zaman bir iş yaparsınız bir aracı olur. Yani gittiğiniz zaman mesela Eyüp Sultan Hazretleri’nde de öyle kapıya duvara yapışmıyoruz tabi ki. Ama bir dilek, istek Allah’tan istiyosun ve bunu vesile kılyosun ve karşı tarafa diyosun ki "Allah’ım benim yüzüm gözüm hürmetine olmasa da Eyüp Sultan Hazretleri’nin yüzü gözü hürmetine istiyorum bunu senden. Anlatabiliyo muyum? Benim kendi şahsi niyetim bu oluyo, heralde biçoğunun da böyledir. Önce Allahtan, Rabbimizden istiyoruz. İnsandan zaten bişey isteyemezsin; sadece O farklıdır; Allah ona farklı bir boyut vermiştir, benim özelliğim de değildir. O kadar çile çekenlerin mutlaka Allah tarafından mükâfatlandırıldığı, birçok şeyleri var okuduğumuz zaman. Onları elçi kılarak bişeyler istiyoruz. Önce Allah’tan istenir tabi ki” (DG 25, 40, K, TBT).

- “Allah rızası için okuyup işte Rabbime dua ettik. Yaa dua edilip, kendin için orda yatan için zaten onun, yatanın kendine faydası olup olmayacağını Rabbimden başkası bilmez. Ondan ne isteyeceğiz ki biz? Her şey Rabbimden istenecek ki Rabbim verecek bize. Benim düşüncem böyle. Kuran okudum. Kuran’dan sonra da arkasındaki duasını ettim, o kadar. Orda yatanın, zatın da ruhuna ayriyeten söyledim, o kadar. Değişik bir şey yok yani. Hem kendim için, hem onun için. Etrafım için, herkes için, Allah rızası için. Tüm Muhammed ümmeti için” (DG 26, 50, K, TBT).

- “Allah şah damarından da yakın ya bize her yerde aynı, her yerde. Biz sade, ben burada, en son Kudüs’e gittim, Kudüs’te de bir arkadaşım çok güzel bir dua ediyordu onu ettim burada işte. Evet. Ama Allah’ım diyorum başta. Yani yoksa Telli Baba’dan değil, Telli Baba’nın nezdinde Allah’tan diliyoruz. Ben şey diyorum biliyor musun? Başta Peygamber Efendimiz olmak üzere deyip, salâvat getirip ondan sonra şey diyorum Allah’ım işte Telli Baba Hazretleri elçi olsun, elçilik etsin anlamında, elçi olmasını diliyorum. Bu yani kültürümüzün içinde, bizim kültürümüzün içine yerleşmiş. Tabi eskiden şeydi, türbeden istenirdi. Onu sonradan böyle levhalara yazdılar ya, Allah’tan isteyin diye. Hocalarımızın söylediklerine göre, televizyondan da hani şeyy... hocalarımızı izliyoruz. Onlar da türbe ziyaretlerinin anlamını anlatıyorlar ya, halk onunla birlikte değişime uğradı, bilinçlendi. Evet, şimdi Allah’tan istiyorlar ve belki de türbe sahibini elçi kılarak. Ben öyle yapıyorum” (DG 27, 53, K, TBT).

Türbe ziyaretçilerinin, sadece kendileri için değil, çevreleri ve ülkeleri için de dualar ettiği gözlenmiştir.

- “Tabi tabii düşmanlara fırsat vermesin diyorum. Bayrağımız yere inmesin diyorum. Kötü düşünenlere bizim hakkımızda onlara fırsat verme diyorum. Türbelerimizde Allah’ın Rabbimin en sevdiği kulları, onların makamları farklı” (DG 29, 48, K, TBT).

TBT’nde diğer türbelerde olmayan bir ritüel uygulanmaktadır. Dilek dileyen ziyaretçi dileğinin gerçekleşmesi için mezarın üzerindeki gelin tellerinden kesip almakta, dileği gerçekleştikten sonra da gelip mezarın üzerine tel bırakmaktadır. Tel

ne kadar kısa alınırsa dileğin o kadar kısa sürede gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Görüşme ve gözlemlerimiz boyunca ziyaretçilerin bu ritüeli hem kendileri hem yakınları için yaptıkları gözlenmiştir. Ritüel gerçekleştirilirken aynı zamanda bunu Allah'tan dilediklerini de belirtmişlerdir. Mekânların bazen kutsal, bazen sıradan/dindışı işlevler gördüğünü, bazen de sıradan ve kutsal işlevlerin iç içe geçtiğini öne süren görüşlerle (Dickhardt ve Dorofeeva-Lichtman 2003; Hamilton ve Spicer 2005) örtüşen bu ritüelde sıradan- dünyevi dileklerin gerçekleşmesi, kutsal kabul edilen mekân veya kişi aracılığıyla sağlanmaktadır.

Kızlarıyla ziyarete gelen bir görüşmecinin kızlarını tel almamaları konusunda uyardığı ve bunun “hurafe” olduğunu söylemesi dikkat çekmiştir. TBT’nde görüşme yaptığımız türbe görevlisi de tel konusuna karşı olduğunu, kalkması için mücadele ettiğini fakat başaramadığını belirtmiştir.

- *“Adağın olursa tel bırakırsın. Daima yani bırakmazsın, adağın olmazsa yani bırakmazsın tabi ki. Duanı yaparsın, gidersin. Mesela ben o adağım oldu ben ya telimi aldım geldim attım. Yine olursa yine alırım yine atarım. Hiç eksik olmaz ordan [türbede] tel. Hiç eksik olmaz” (DG 23, 51, K, TBT).*

- *“Bunu öğrenmiş oldum evet ufak kes. Bunu bu niyetle değil ben zaten dilerken de bunu diledim dedim ki "Allah'ım senden istiyorum ben, diğer kulun aracıdır” (DG 25, 40, K, TBT).*

- *“Ya işte böyle şeyler hurafe olduğu için. Yani öyle düşünüyorum ben. Benim düşüncem öyle, çocuklarıma da onu yansıtmak istiyorum. Yapmasınlar öyle” (DG 26, 50, K, TBT).*

- *“Tel aldım, bıraktım, oradan kestim, dileğin olunca tekrar gel dediler. Öylesine yani. Öyle kurbanlar, develer şey yapmam ama kızım işine girdiği zaman adak adarım, keserim dedim” (DG 29, 48, K, TBT).*

- *“Tel meselesini, bu adamdan, ben geldim buraya bu adam tel satıyo, ben bu tele karşı çıktım. Bu tele karşı çıktım, dinimizde dedim bu tel meselesi, böyle bir şey yoktur. Bunlar yanlış böyle şeyler. Ee, ama bu telin hakkında ben söyledim. Bu teli satan adam benlen kavga etti. Eski tabi benden daha eski, benden daha eskidir yıllardır tel satıyo, dilek teli dilek teli*

satıyo. Geldim böyle buraya bana sordular, yav telin hakkında ben bir şey bilemem ben, telin hakkında soraylar bana, ya telin hakkında şey ediyosan gel bir dua yap. Ona 3 lira veriyisin, kesiyisin ataysın öyle oraya, o sana bir şey getirmez. Yazık günah. Verecek olduğun parayı, herkes onu bilir şimdi, ben verecek olduğum parayı haburaya mı versem iyi olur oraya mı versem daha iyi olur, dimi canım he? Öyledir yani. Nereye versem daha iyi olabilir. İşte bazen tartışıyler. 66'da buraya geldim, bu tel işi o zamandan beri var” (DG 24, 82, E, TBT).

Görüşülen bir kişi türbeleri mezarlıklar gibi görüp, türbe ziyaretini de mezarlık ziyareti gibi düşünüp yapmak gerektiğini ifade etmiştir. Osmanlıdan beri türbelerin sünnet anlayışı içinde değerlendirildiğini söylemiştir.

- “Bizde Osmanlıdan bu tarafa türbeler Allah’ın şeyini gözeterekten yapılmış sünneti müekkedelerdendir. Mezarlık nasıl türbe de öyle düşünelim. Ne bileyim annenin babanın mezarına nasıl gidiyorsan türbe de odur öyle düşünelim. Türbede okumaya başlarken ne yapıyorsun? Önce Peygamberimize, sonra içindeki zata, sonra anne babamıza diye gönderip okuyup gidiyoruz” (DG 5, 80, E, AMHT).

Türbe mekânına merakını gidermek için giden, türbelerdeki manevi şahsiyetleri buldukları şehri ayakta tutan “manevi padişahlar” olarak gören katılımcılar olmuştur. Bazıları da türbeleri manevi duyguları yoğunlaştıran, nefislerini körelten ölümü hatırlatan, medet umulan değil ibret alınan, rahat ibadet edilen, huzur duyulan, kendi durumuyla ilgili memnuniyetsizliklerin dile getirildiği, Allah’la direk iletişime geçilen yerler olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Kutsal mekânların öteki dünyaya, “aşkın olan”a doğru bir açılım sağladığını ifade eden Eliade’nin görüşündeki gibi (Aktaran Tekin, 2012) türbeler ziyaretçiler tarafından “öteki dünya ve Allah”la iletişimi sağlayan yerler olarak görülmektedir.

- “Dilek için değil, merakımı gidermek için, ne yapmışlar ne etmişler, bizim için ne yapmışlar diye. Tatile girmeden önce bazı şeyleri öğrenicem demiştim, bu benim ilkim, gerçekleştiriyorum” (DG 1, 25, K, AMHT).

- “Onların mezarının başında olmak hani duygularımı yoğunlaştırıyor, kendimi daha belki Allah’a yakın hissediyorum orda, kendimi güvende hissediyorum belki yani böyle bir hisse kapılıyorum. Geliyim böyle, Kuran okuyum onların. Bu benim için şeyle ilgili hani, huzurla ilgili, manevi zenginlik için nefsimi köreltiyorum, buraya gelince nefsim köreliyor sanki çıkışta daha iyiye gidiyorum” (DG 3, 52, K, AMHT).

- “Türbeler bizim ahrette diyelim arkamızı dayadığımız bir velilerdir. Maneviyatımızdaki padişahlar da onlardır, bir memleketi koruyan onlardır. Bugün Yuşa Aleyhisselam mesela bir tepede Yuşa tepesinde, bu yanda Selamsız Baba var, öbür yanda Kartal Baba var. Bunlar zamanında düşmana karşı şey yapmışlar manen, bunlar maneviyatta koruyuculardır. Ebu Eyüp El Ensari Hazretleri için şöyle denir;

‘Yetişmez mi bu şehrin halkına nimeti bari
Mihmandarı Rasulullah Eba Eyüp El Ensari.’

Yani bu şehrin halkına bir Eyüp Ensari yeter diyor. Şehrin halkı ne kadar, on beş milyon mu onlara yeter diyor, o kadar kıymetli demek ki. Yani bu büyüklerimizin olması memleketimizin ayakta durması demek” (DG 5, 80, E, AMHT).

- “Oraya gidildiği zaman biraz da ölümü hatırlamak gerekiyor, sadece yatan zat için gidilmiyor. Şöyle düşünmek gerekiyor belki de; bu zat ölmüş ama arkasından dua edenler var, ziyaret edenler var. Acaba herkes öldüğünde arkasından dua edecek birileri var mı? “ (DG 8, 23, K, AMHT).

- “Ben burada yatan kişiyi ziyarete geliyorum. Bu kişiyi tarih kitaplarından tanyıp biliyorum, önemli bir zattır diyorum bir de şuna dikkat ediyorum benim çevremdeki insanlardan aldığım onları çok rahatlatan, dileklerinin kabul olduğu, rahat ibadet edebildikleri bir mekân. Bir huzur var ama bir artı var burada. İman zaten elle tutulur bir şey değildir ki nasıl tanımlarsınız ki” (DG 11, 55, K, EST).

- “Yani çok bunaldıklarında insanlar türbelerden medet umar haldeler. Televizyonlarda falan gördüğümüze göre öyle takip ediyoruz. Evet, medet umulacak bir yer değildir, ibret alınacak bir yerdir. Türbedeki zat kimse mademki güzel bir hayat yaşamış, bu mevkilere ulaşmış, neler yapmış, biz de bunlardan ibret alıp kendi hayatımıza katabilmeliyiz ders almak, ibret almak gayesiyle. Medet ummak sapkınlık bence, adak adamakta öyle. Allah’tan başka hiç kimseye adak adanmaz ” (DG 12, 57, K, EST).

- “Ya şöyle, huzur bulmak için geliyorum. Yaptığım günahların, işlediğim günahların memnuniyetsizliğini dile getirmek için buradayım. O yüzden dua etmek istiyorum” (DG 20, 28, E, EST).

- “Burada yaptıklarım her yerde yaptığım dualar ama insan buraya gelince farklılaşıyor, kendimi Allah’la direk iletişime geçiyorum gibi hissediyorum” (DG 25, 40, K, TBT).

Bazı katılımcılar sadece sıkıntılı zamanlarında değil her zaman geldiklerini ifade etmişlerdir.

- “İlle de sıkıntı değil, ben mesela sıkıntım olduğu için gelmiyorum buraya” (DG 10, 37, K, AMHT).

- “Ferah zamanda da geliyoruz daha ferah ferah geliyoruz, Allah sıkıntıda da nasip etmesin yani geliriz tabi de, ferahta da geliyoruz. Ferahlıkta geldik” (DG 23, 51, K, TBT).

- “Valla fark etmiyor. Her zaman, sıkıntılı olalım, olmayalım, her zaman” (DG 28, 57, E, TBT).

- “Yani ben hayatımın her döneminde türbe ziyareti yapabilirim illa sıkıntılı bir dönem olması gerekmiyor” (DG 29, 48, TBT).

Türbelerde yapılan ikramlar dikkat çekmektedir. YGS’den önceki gün AMH türbesinde yalnız sınava girecek öğrencilerin değil, sınava girecek öğrenci ve annelerinin yaptıkları ikramların da yoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir. Genelde ev yapımı pasta böreklerle, türbe kapısında durarak ve türbeye giren çıkan herkese ulaşmaya çalışılarak yapılan bu ikramlara “yarın sınavımız var da...” sözleri eşlik ederek bir dua beklentisi de ifade edilmektedir. Bir ziyaretçi türbede yapılan ikramları sadaka olarak kabul ederken, AMHT’nde yeni kaybettiği babasının en çok sevdiği lokumu türbe kapısında ziyaretçilere ikram eden, EST’de daha önce türbede ettiği duayla kızının hamile kaldığını ve teşekkür için annesi, kız kardeşi ve kızıyla birlikte şeker dağıtan iki ziyaretçi yapılan görüşmelerde lokum ve şeker ikramlarını şöyle yorumlamışlardır;

- “Sıkıntılarını paylaşıyorlar, birbirlerine dua ediyorlar, çıkışta şeker lokum dağıtıyorlar, duaları kabul olsun diye ziyaretçilere ikramlarda bulunuyorlar, sadaka niyetine” (DG 10, 37, K, AMHT).

- “Şöyle bir şey babacığımı ben yeni kaybettim, 21 Eylülde, hacda kaybettik, gittikten dört gün sonra. Babam çok sever lokumu, Aziz Mahmut Hüdayi de sever, ben hem onu ziyaret etmek istedim hem de babamı yeni yitirdim, Peygamberimiz için de, Aziz Mahmut Hüdayi için de hepsi için yani düşünerek geldim. Onlar da yiyormuş gibi düşündüğüm için lokumu, benimki biraz çocuksu, yani bir ritüel, gelenek, görenek, bir adet gibi değil de, hani o an babamın en çok sevdiği şeylerden biriydi o yüzden. Ama bu okunmuştur, dağıtayım diye benim öyle bir düşüncem yok yani” (DG 2, 29, K, AMHT).

- “Gelmiş burda Yüce Allah’tan istediği bir şekilde kabul görmüş, isteği gerçekleşmiş. Ondan sonra o buradaki insanlardan bir şeker almış öncesinden o da bir dilek tutup dua etmiş. O duası kabul olduktan sonra insanların dileklerine vesile olsun diye getirmiş dağıtmış. Ve kendin bir dilek diliyorsun, sonra dileğim oldu deyip sen bunu verirken başka insanlar da sana Allah kabul etsin diyorlar” (DG 11, 55, K, EST).

3.1.8. Türbe Ziyaretinden Beklentiler

Görüşülen kişiler, tekrar ziyarete gelme düşüncesi oluştu mu sorusuna ilk kez türbe ziyaret eden ilk görüşülen kişi türbeyle ilgili fikrinin artık değiştiğini ve gidebileceğini, diğerleri de yaygın olarak tekrar gelmek istediklerini, ziyarete gelme isteğinin zaten hep var olduğunu, inanırsan nasip olduğunu, gelmeyince özlediklerini, dilekleri gerçekleşirse geleceklerini vurgulayarak cevaplamışlardır.

- “Evet, fikirlerim değişti artık gidebilirim, aslında çok türbemiz var Kayseri’de sürekli değilim ama gitmek istediğim birkaç yeri var Kayseri’nin. Önünden geçip okuduğum yerler var ama açık olsaydı kapı girerdim. Ama açık değildi o günlerde, merak ettiğim yerler var mesela” (DG 1, 25, K, AMHT).

- “Bu soruyu sormanıza gerek yok, benim buraya ziyaret isteğim her zaman var, insan dostuna gelmek istemez mi her zaman ister. Elimden geldiğince gelmeye çalışıyorum” (DG 2, 29, K, AMHT).
- “Her geldiğini bir daha gelmeyecekmiş gibi görerek gelmen gerekiyor. Dışarıda her adım attığında ölecek gibi yaşayacak, ölecek gibi var olacağını bilmen gerekiyor” (DG 4, 29, K, AMHT).
- “Yani itikad ediyorsan itikada göre Cenabı Hak nasip ediyor” (DG 5, 80, E, AMHT).
- “Gelme isteği oluşmuş ki bu kadar zamandır gelmişim, gelirim yani” (DG 11, 55, K, EST).
- “Tabii ki, her gelişte tekrar gelmek isterim, ben huzur buluyorum, huzur bulduğum için özliyorum burayı. Çocukken herkes koşmak oynamak ister ben buraya geldiğimde içeri girip dua etmeyi çok isterdim mesela, hoşuma giderdi” (DG 15, 26, K, EST).
- “Buranın manevi şeyi eee etkileşim halinde oluyosun ama belirli bir süre sonra insanı gözünün önünde tütüyo. Yani içinden bir ses git diyor sana yani. Çünkü insanın içinde inancı var, bu şey. Ya bir sevgiliye bağlanır ya bi çocuğunu çok sever. İlla ki şeyi çok sever yani insanı” (DG 17, 49, K, EST).
- “Ziyaret etme tabii ki bu yakınlarla veya böyle değerli kişilerin, öncü kişilerin yakınlarına geldiğim zaman ziyaretimi yapıyorum. Ama tabii tekrar gelebilirim ondan memnun olacağımı hissediyorum. Öyle bir duygu da oluyor” (DG 19, 48, E, EST).
- “Mesela bak benim oğlum asker, inşallah oğlum dedim gelirse hayırlıslan burnu kanamadan gelirse telimi alırım dedim atarım dedim” (DG 23, 51, K, TBT).
- “Yani bir daha ziyaret amaçlı, Peygamberimize çok yakın olduğu için, Allah dostu olduğu için tekrar bir daha ziyaret etmek isterim” (DG 26, 50, K, TBT).
- “Evet. Dediklerine göre tekrar tel mi bırakmak gerekiyormuş, tekrar ziyaret etmek gerekiyormuş, şeker dağıtman gerekiyormuş, tekrardan mutlaka gelmen gerekiyormuş. Dileğim kabul olursa tekrar geleceğim” (DG 29’un kızı, 25, K, TBT).

Görüşülen kişiler ziyaretten sonra neler hissettiklerini anlatırken manevi bir tatmin, manevi kazanç, ahrete yönelme, huzur, manevi haz, ölümü hatırlama, rahatlama, moral kazanma gibi duygularla türbeden ayrıldıklarını belirtmişlerdir.

Anlatılanlardan, ziyaret sırasında ve sonrasında en çok hissedilen duygunun “huzur” olduğu anlaşılmıştır.

- “Manen rahatlamak için geliyor zaten buraya. Sıkılmıştır diyor ki gideyim hazrete bir dua eydim. İnşallah Cenabı Allah beni ruhen açar diyor bir Fatiha okuyor açıldım elhamdulillah diyor. İtikad etmek meselesi burada, itikad edip buraya bağlanıp da gelirse bu şekilde olur” (DG 5, 80, E, AMHT).

- “Diğer uğradığım, konakladığım yerlerden tabi ki daha anlamlı bir yerdir. Orada kendimi iyi hissediyorum. Beklenti derken onu hissetmeye çalışıyorum, yani orada hissetmem gerekeni almaya çalışıyorum. Oradan herhangi bir yerden geçer gibi geçmek istemiyorum, herhangi bir yer değildir zaten. Etkilendiğimi hissediyorum, ne kadar sürdüğünü kestiremiyorum ama bir doygunluk, bir mutmainlik kesinlikle hissediyorum” (DG 6, 43, K, AMHT).

- “Şimdi kesinlikle manevi yönden bir kazancımız oluyor, yalnız; dünyadayız dünyalık sıkıntılarımız var mutlaka ama dünyalık sıkıntıları çok fazla düşünmemeyi, ölümlü bir hayat yaşadığımız için yaşayıp gideceğiz, sınavdayız. Onun için ahrete yönelme konusunda bir eğilim oluyor ziyaretten sonra. Dediğim gibi onların yaşantısına bakıyorsun, örnek alıyorsun, manevi bir tat alıyorsun” (DG 9, 31, E, AMHT).

- “Bende huzur etkisi oluyor çünkü diğer saydıklarınızı zaten oturmuşum. Bilinç ve kavrayışınız arttıkça kendinizde belki bir ilerleme hissedersiniz. Bunun türbe ziyaretiyle ilgili olduğunu sanmıyorum, onun tekâmülle ilgili olduğunu düşünüyorum” (DG 11, 55, K, EST).

- “Daha huzurlu ayrılıyorum. Buralardan haz duyuyorum” (DG12, 57, K, EST).

- “Kendimi anlatmıştım; paylaşımcı, iyi kalpli, Allah’a karşı saygılı ve görevlerini yapmaya çalışan bir insan olduğum için burası bana daha çok huzur katıyor, ölümü hatırlatıyor. Farkında olmasak da psikolojik olarak her türbe ziyareti bize ölümü hatırlatır. Mesela düşünüyorum; bu mübarek zatlar ne kadar güzel ölmüş, yerlerini ne kadar güzel bulmuşlar, bu kadar saygı görüyorlar biz ne olucaz Yarabbi. Biz neyiz, ne olacağız? Bu zor bir sorudur. İnsan bunu kendine sorabiliyorsa bu çok önemli. Nasıl ki mezarlıklara gittiğimizde ölümü göz önüne getiriyorsak, Cenabı Allah mezarlıkları niye yaratmış? İnsanlar yanından geçsin ki, niye Cuma günleri ziyaret edin demiş? Ölümü hatırlayın demiş, ölümü hatırlayın ki daha güzel yaşayabilesiniz” (DG 14, 48, K, EST).

- *“Daha huzurlu oluyorum, iç huzurum daha yüksek oluyor, eve gittiğimde dualarıma devam ediyorum. Bu birkaç gün sürüyor, sonra buraya tekrar geldiğimde devam ediyor” (DG 15, 26, K, EST).*
- *“Yani Allah bilir, ferahlıyorum yani. Allah’tan yani, Allah’ın bir şeysi. Ferahlık hissediyoruz” (DG 16, 73, K, EST).*
- *“Tabii ki manevi yönden bir moral bir rahatlık, insan mutlaka hissediyor” (DG 19, 48, E, EST)*
- *“Yani şöyle söyleyebilirim, çıktıktan sonra zaten bir rahatlama kesinlikle hissediyorum ama çıktıktan sonra zaten bir 5-10 dk sonra yine dünyanın şeyine kaptırıyoruz kendimiz. Yani sık sık gelmek gerekir diye düşünüyorum ben yani” (DG 20, 28, E, EST).*
- *“Ben tabi ki bazen yaptığım, kendimce yani, belki bişey yoktur ama, yaptığım yanlışlar geliyor aklıma hani işte sonuçta biz de bigün ölücez işte hani dua ediyorum falan. Bunları düşündürtiyo. Duygusal anlamda baya şey oluyorum ben” (DG 21, 26, K, TBT).*
- *“Rahatlıyosun e, rahatlıyosun buraya bir şey umarak gelinmez, olur mu öyle şey. Dileğin oluyo geliyosun buraya, umarak gelir misin sen buraya” (DG 23, 51, K, TBT).*
- *“Burada daha manevi duygularla gidiyorsun, huzurlu gidiyorsun. Ben şimdi şu anda daha huzurluyum. Evden gidip hani ziyaret etmek istedim ya, gerçekleşti ya, onun verdiği tabi mutluluk var. Yani huzur şimdi içimizde bir huzur oluyor, Allah dostunu ziyaret ediyoruz” (DG 27, 53, K, TBT).*
- *“İçimize bir huzur olmuyor değil, oluyor yani o huzurla gidersen tabi. Çünkü Allah dostu onlar. O huzurla gitmezsen nereden o zevki yakalayacaksın Allah aşkına kafanda elli bin şey varken? İnanarak olmasa zaten gelmem yani. İnanıyoruz yani Allah dostu olduğuna” (DG 28, 57, E, TBT).*
- *“Daha rahatlıyorum, daha huzur buluyorum. Seviyorum yani seviyorum, içimden geldiği gibi. Yakın olsa, zamanım olsa gelsem de mesela şey olsa öğlen namazımı bir yerde kılsam, ikindiye bir yerde kılsam daha huzurlu daha mutlu. Bir insan yeni kıyafet alır mutlu olur, yeni ev... Mutlu olur mesela. Aynı öyle, benim de içimde bir heyecan oluyor, mutlu oluyorum yani gelsem, otursam, namazımı kılsam” (DG 29, 48, K, TBT).*

Görüşülen kişiler ziyaretten sonra beklentilerini anlatırken kişisel bazı beklentilerinin yanında toplumsal bazı beklentilerini de dile getirmişlerdir. Kişisel beklentileri, bu mekânların kıymetini bilerek yaşama, ölümü hatırlatıcı etkisinin farkına varma, sadece dua etme bir beklenti içine girmeme, yalnızca dünya için dua etmeme, yapmak isteyip te yapamadıkları için dua etme, Allah rızası için gelme, inanarak gelince sonuç alınacağına inanma, “Allah dostları”na dua etmenin bir sevabı olacağına inançtır. Toplumsal beklentiler ise, türbeye gelen herkesin memnun ayrılacağı şartları oluşturma isteği, buralara her konuda özellikle temizlik konusunda hassas davranma, türbe ziyaretlerinin yanında dini bilgilerin ana kaynaktan öğrenilmesi isteği, yalnızca Allah’tan istenmesi ve bilinçli ziyaret edenlerin çoğalması dileğidir. Görüşmelerin tamamından elde edilen bulgularla ulaşılan tüm beklenti ve temenniler sonuç bölümünde değerlendirilecektir.

- “Böyle mekânlarda yer etmiş insanlar, hayatımızda bunların farkına vararak yaşamalıyız diye düşünüyorum. İstanbul çok özel bir yer. İstanbul’da böyle yerlerin sayısı hiç az değil. Bunların gerçekten anlamlarını, tesirini yaşayarak, içimize hissettirerek, bunların farkında olarak, bu mekânların değerini bilerek yaşamak gerektiğine inanıyorum. İstanbul bu anlamda çok özel bir yer, kıymetini bilmeliyiz diye düşünüyorum” (DG 6, 43, K, AMHT).

- “İnsanlar araştırmadan, pek bir şey bilmeden geliyorlar, sadece üç İhlâs bir Fatıha okuyup gidiyorlar. Amaç bu olmamalı, oraya gelince belki ölümü biraz daha düşünmek gerekiyor, bir şeyleri düşünerek oradan çıkmak gerekiyor. Yani her şey fani olduğu için, bitici olduğu için, bu dünyaya bir daha gelmeyeceğimiz için ölüme kadar iyi bir şeyler yapmamız gerekiyor” (DG 8, 23, K, AMHT).

- “Bana göre beklenti olmaması lazım. Mesela Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri türbesinin yanındayız onun hürmetine bir şeyler istemiş olabiliriz, bir vesiledir bunu verecek olan Rabbimizdir. Aziz Mahmut Hüdayi de bir kuldur veremez, manevi bir şahsiyettir ama veremez. Allahu Teâlâ her şeyimizi verir veya vermez” (DG 9, 31, E, AMHT).

- “Dünyalık dua etmiyorum, nedir dünyalık: çocuklara da söylüyorum; “dünyada da ahrette de güzellikler ver Allah’ım, sağlık sıhhat ver” (DG 10, 37, K, AMHT).

- “Söylemek istediğim şey şu, bu beni üzen bir şey. Böyle yerleri ben çok seviyorum ve herkesin de gelmesini istiyorum. Ama buraya birisi geldiği zaman, ya da ben birisini getirdiğim zaman en ufak bir memnuniyetsizlik duymaması lazım. Ne bileyim bir lavabosuna gittiğinde nasıl temiz aydınlık, çiçek gibi pırıl pırıl tuvaletler olur büyük alışveriş merkezlerinde, aynı hassasiyetin temizliğin hatta daha fazlasının böyle yerlere de gösterilmesini istiyorum. Buraya gelen hiçbir insan memnuniyetsiz olmamalı. Biz buralara öyle bakmalıyız ki, buralarda en ufak bir şikâyet, memnuniyetsizlik gerçekleşmemeli. Gerekirse oralar paralı olsun ama temiz olsun. Galoş yoktu mesela çocuklar poşet bağlayıp girdi. Yani bu tür şeylere dikkat edilmesi lazım” (DG 10, 37, K, AMHT).

- “Türbe ziyaretleri tamam da, ben insanların kendi inanç sistemlerindeki ana kitabını okuyup anlamasından yanayım, çünkü çok fazla arada insan oldu. Ben lise ikide Tanrıların Arabaları diye bir kitap okumuştum ondan sonra sorgulamaya başladım. Fark ettim ki bu aileden gelen bir şey. Sonraki İslamiyet’le ilgili araştırmalarım beş altı yıl sürdü” (DG 11,55, K, EST).

- “Hani insanın yerine getirmesi gereken namaz kılmak, oruç tutmak gibi şeyler vardır ya, onları yapmıyorsun şu anda ama en azından bir dua etmek bile insanın içini ferahlatıyor. Yani yapamadığım şeyleri en azından duayla kapatmak gibi. Gerçi duayla kapatamazsın ama insan öyle hissediyor işte” (DG 13, 20, K, EST).

- “Hiçbir şey beklemiyorum. Sadece Allah rızası için geliyorum, çok da mutlu oluyorum, kendi iç dünyamda huzur buluyorum” (DG 15, 26, K, EST).

- “Dualarımda da diyorum. Allahu Teala bu öncülerini gerçek manada sahih, Peygamberimizin sahih yolunda, ehli sünnet vel cemaat yolunda, Kuran ve sünnete sahih olarak bağlı kalaraktan takip edenlerin adetlerini çoğaltsın inşallah. Buradaki ziyaretçilere de batıl inanışlarından hurafelerinden sıyrılardan, gerçek manada bir vazife, bir hörmet, saygı bilinciyle ziyaret edip Fatıha okumalarını nasip eylesin diyorum. Daha nice Anadolu’umuzda türbe ziyaretinde genelde gördüğüm zaman uyarıyorum işte camınıdır, demiridir veyahut da avlusunadır el sürmektir veyahut da toprak almaktır, taş almaktır böyle şeyleri bırakmalarını, sadece Allah’tan istemelerini, Allah’ın razı olduğundan dolayı, Yarabbi senin... sen razısın, sen razı olduktan sonra bana da razı olmak düşer; bu niyetle ziyaret etmelerini bu ziyaretçilerin de böyle inanan ziyaretçilerin de çoğalmalarını niyaz

ediyorum. Buradaki dualarımda hep böyle çok çok dua ediyorum inşallah. Daha bilinçli olarak ziyaret etmeleri için dua ediyorum inşallah” (DG 19, 48, E, EST).

- “Her memlekette ister ashab olsun peygamberler, ashap, velilerin veliler olsun. Bunların mahşer gününde de kendisini severekten canı gönülden ziyaret edip de ziyaret edenleri peşine takacağını onlarla beraber ondan sonra mahşer yerinde beraber... kişi sevdiğiyle beraberdir hadisi şerifinin ışığında olacağına da inanıyorum, inanıyorum. Biz de, bize de ikram olunur inancındayız. Amin diyelim inşallah” (DG 19, 48, E, EST).

- “Ama iyi bi iman gerekiyor tabi inanmak gerekiyor yani inanmadıktan sonra hiçbir faydası olacağını düşünmüyorum ben” (DG 20, 28, E, EST).

3.1.9. Başka Türbelerin Ziyaretine İlişkin Bilgiler

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerden birinin ilk türbe ziyareti olduğu, diğer bir kişinin İstanbul’daki ilk türbe ziyareti olduğu, bunlar dışındaki kişilerin İstanbul veya Türkiye’nin çeşitli yerlerinde birden fazla türbe ziyareti yaptıkları anlaşılmıştır. Yapılan görüşmelerde en bilinen ve en çok ziyaret edilen türbenin EST olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

- “Fatih Sultan Mehmet Han, Eyüp Sultan, Peygamberimizin sütkardeşi var Eyüp’e giderken sol tarafta Raiyallahu Anh diye yani muhtelif yerlere gitmişimdir. Hep geçerken bir Fatiha okuyorum, her bir devlete girerken büyüklerinden izin, mesela Konya’ya girerken Mevlana Hazretleri’ne üç İhlâs bir Fatiha okuyoruz, geçip gidiyoruz onun da ruhuna okuyarak. Tabi inancı olan Müslüman herkesin yapması gerekir” (DG 5, 80, E, AMHT).

- “Şöyle çoğu zaman bilinçli gitmedim, belki sadece Aziz Mahmut Hüdayi için olabilir, diğerleri yol üstünde olabilir, gittiğimiz yerlerde karşılaşmış olabilirim bu şekilde” (DG 6, 43, K, AMHT).

- “Siirt’te Veysel Karani türbesi var orda birkaç sefer gittim. Ama tabi gidiş amacı önemli, niyet önemli yani niyet neyse sonuç da o olur yani. İstanbul’da bu türbeden başka çok türbe ziyaret ettim” (DG 7, 31, E, AMHT).

- “Yaşadığım yer itibarıyla ziyaret yapamıyorum, Tavşanlı’da bir yer var ama çok da sağlıklı olmadığını düşünüyorum. Ama yakın olduğu için Bursa’daki İstanbul’daki gerçekten değerli şahsiyetleri ziyaret etmeye çalışıyorum” (DG 9, 31, E, AMHT).
- “Her gittiğim şehirde de özellikle oranın manevi şahsiyetleri var her şehrin oluyor türbe ziyaretlerini yapıyorum başka yerlerde de” (DG 10, 37, K, AMHT).
- “İstanbul’da bellidir. Seyit Nizam, Merkez Efendi, Sümbül Efendi, Yuşa Hazretleri ve Telli Baba. O mekânlarda yaşadım da ben. Mesela Sarıyer’de oturdum, Telli Baba çok yakındı” (DG 11, 55, K, EST).
- “Yuşa var ama orası uzak, Beykoz’da gitmeyiz herhalde. Bunun dışında gezdiğim birçok türbe var ama isimlerini hatırlamıyorum, cami ve türbe gezisine katılmışım. Ama belli başlıları bunlar” (DG 13, 20, K, EST).
- “Ben Mardin’de gittim, Van’da gittim, Tatvan’da gittim, Adıyaman’da gittim. Mümkün olduğunca gittim hele bir yaz, 4-5 sene oldu canım sıkılıyordu, bir his kalktı bindim otobüse buradan Ankara’ya gittim, Kırşehir’e gittim Hacı Bektaş Hazretleri’ne gittim oraya kendi başıma gezdim dolaştım, kurbanı mı kestim” (DG 14, 48, K, EST).
- “İstanbul zaten bir maneviyat. İstanbul’un bir ruhu var zaten. Geçen hafta annemle şeye gittik, Sultanahmet’e gittik, ordaki türbelere gittik. Fatih Camii’nin avlusunda var şey eee Fatih Sultan Mehmet’in türbesi” (DG 17, 49, K, EST)
- “Çok var mesela Ayvansaray’a da daha yeni geçtim; Ebu Şeybet-ül Hudri Hz. var, Kaab (rad.) Hz. var. Ben oraya her gün giderim daha şimdi arabayla önünden geçtim, oraya gidemedim. Peygamber Efendimizin süt kardeşidir kendisi Ebu Şeybet Hz. Ayvansaray’da. Çok türbe var buralarda, bilmediğimiz çok türbe var” (DG 20, 28, E, EST).
- “Tabi Yuşa Hazretleri, Eyüp Sultan, Vefa Hazretleri falan. Gezmiştik yani baya türbe gezdik” (DG 21, 26, K, TBT).
- “Ben yani elimden geldiği kadar, Konya’da da kaldım 9 sene. Mevlana’yı falan hep ziyaret etmişimdir. Yani türbeleri içindeki zatlari için ziyaret ediyorum” (DG 22, 56, K, TBT).
- “Giderdik. Tekiye var bizim Kilis’te. Oraya her cuma, bugün cuma günü, her cuma, Ankara’dan olsun, İzmir’den olsun ordan İstanbul’dan olsun, Ankara’dan olsun, ordan burdan bütün ziyarete gelirler oraya. Tabi, bütün türbelere gittik; tabi. Tuz Baba’ya gideriz. He Tuz Baba. Beşiktaş tarafında. Eyüp Sultan’a gideriz. Bütün yani türbeleri bütün gezeriz

yani” (DG 23, 51, K, TBT).

- “Merkez Efendi’ye gittim ee Ahmet Tokadi Hazretleri’ne gittim. Eyüp Sultan Hazretleri zaten. Telli Baba, Mahmut Hüdayi Hazretleri, Yuşa Hazretleri, Yahya Efendi ee hatırlayabildiklerim bunlar. Yani şey Zuhurat Baba, Oruç Baba, Tuz Baba. Bizim Beşiktaşta’dır Tuz Baba da. Yani gittim, ama ben internette araştırıyorum ee ben heralde beşte birine gitmişimdir” (DG 25, 40, K, TBT).

- “Çankırı’da yaptık, Ankara’da da yaptık tabi canım. Daha önce de gitmişliğimiz var. Eyüp Sultan’a gitmiştik. Yuşa Tepesi’nde, Yuşa Aleyhisselam Türbesi’ne gittik. Gittik birkaç türbeye daha, isim hatırlamıyorum” (DG 26, 50, K, TBT).

- “Sadece Telli Baba olarak demeyeyim, Çanakkale tarafında da çok türbeler var. Kaşıkçı Baba Türbesi var, duydunuz mu bilmiyorum. Bayraklı Baba’ya gittik, Kaşıkçı Baba’ya gittik, Annem bundan birkaç yıl önce o tarafa gitmişler; işte, “kızım sana ev diledim” dedi. Bir ay içerisinde biz ev aldık” (DG 27, 53, K, TBT).

- “Yuşa Hazretleri’ne de gidiyorum. Şimdi oradan geliyorum. Mesela Eyüp Sultan Hazretleri” (DG 28, 57, E, TBT).

- “İstanbul’da ilk defa geldik türbeye, memleketimiz Tokat’ta gittik daha önce. Ankara’da Hacı Bayram Veli’nin türbesine” (DG 29, 48, TBT).

3.2. Esnaf ile Türbe Görevlileri Görüşmelerine İlişkin Bulgular

Esnaf ve türbe görevlileriyle yapılan 5 derinlemesine görüşmeden elde edilen bulgular⁶, esnafa sorulan; Burada çalışmaya ne zaman başladı? İşyerinin sahibi mi kiracı mı? İşyeri el değiştirdi mi? Gibi sorularla başlamıştır. Bu sorular cevaplanırken AMHT’nde görüştüğümüz esnaf, emekli olduktan sonra kiracı olarak başladığını ve hizmet amaçlı çalıştığını söylerken, TBT’nde görüştüğümüz esnaf 12 yaşından beri babasıyla birlikte işlettiklerini söylemiştir.

⁶ Derinlemesine Görüşme Çerçevesi I ve Derinlemesine Görüşme II’deki ortak sorularda elde edilen bulgular, Ziyaretçilere İlişkin Bulgular başlığı altında değerlendirilmiştir.

- “ Ben açtım ama burası kızımın üzerine, ben emekli olduğum için kızımın üzerine yaptım kiracıyım. Burası daha çok hizmet babından, bir hizmet biz zamanında çalıştık kazandık emekliyim, burada da hizmet ediyorum” (DG 5, 80, E, AMHT).

- “ 79’ dan beri Telli Baba Türbesi’nde dükkanımız var. Babam bu civarda marangozdu. Bu türbede çok aktif gelen giden olduğu için burada bu işi yapan başkası daha vardı oda kendisi aynı işi bende yapıyım diye öyle bir kanaat getirdi. Öyle bir ek dükkân daha koydurdu buraya, o şekilde. Sonra öbür dükkân sahibi ölünce biz tek kaldık burada. Baba-oğul faaliyet gösteriyoruz. 12 yaşımdan beri” (DG 30, 44, E, TBT).

İşyerinin açılış amacının AMHT’nde ekonomik sebeplerin yanında hizmet için olduğu, TBT’nde ise ticari amaçlı turistik eşya satılan bir dükkân olduğu anlatıldı.

- “Hem para kazanmak gayesiyle hem de hizmet gayesiyle. Bundan önceki ticaretimiz Sultan Hamam civarında tekstil üzerine ithalat ihracattı, çalışıp emekli olduktan sonra bu şey çıktı. Burası, türbe 400-500 sene kapalı kalmış sonra 1985’lerde burada Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı kuruluyor” (DG 5, 80, E, AMH).

- “Türbeyle bağımsız hiçbir alakası yok. Turistik eşya dükkânı babında. Turistik amaçlı daha çok. Ticari aynen ticari” (DG 30, 44, E, TBT).

AMHT’nin yanındaki dükkânda ise dini ve AMH ile ilgili de olmak üzere çeşitli kitaplar satıldığı, kitap dükkânı olarak hizmet verildiği cadde üzerinde olmamasına rağmen türbe ziyaretçilerinin geldiği ifade edilmiştir. TBT’nin yanındaki dükkânın sahibi, turistik eşya satılan türbeden bağımsız bir dükkân olduğunu, telin babasının 1979’da dükkânı işletmeye başladığından beri satıldığını, türbe civarında tel satan tek yerin burası olduğunu ifade etmiştir. Dükkânda türbeye gelenlerin almak isteyebileceği küçük ölçekli dua kitapları da satılmaktadır.

Yakınında buldukları türbelerin tarihçesi hakkında neler bildikleri sorulunca verdikleri cevaplardan oldukça ayrıntılı bilgiye sahip oldukları görülmüştür.

- “Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri, Üftade Hazretlerinin bendelerinden bir zatmış, zamanında kadı imiş kadılığı bırakıyor ciğer satıyor tanıyınca hazreti, ciğer sattırıyor nefisini tezkiye kalbini tasfiye etmek için, ettikten sonra zenginliği bırakıyor. Bu şeye adım atıyor ondan sonra da sekiz tane Osmanlı padişahı kuşatıyor. Sultan Hamit Han mesela bunun eline su döken zatlardan birisi, abdest aldırmaq için. Bir keramet istiyor Sultan Hamit, abdest aldırdıktan sonra havlu tutuyor, bundan büyük başka keramet olur mu diyor Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri, bir padişah abdest suyu döküyor, havlu tutuyor. Yani büyük zatlardan birisidir” (DG 5, 80, E,AMHT).

TBT ile ilgili verilen teknik bilgilere göre deniz kenarı boyunca uzanan 8 bin metre karelik Kıyı Emniyeti’ne ait alanın içinde, sandukanın bulunduğu 8 metre karelik alan Milli Emlak’a aittir. Görüştüğümüz esnaf, türbeleşme sürecini ve türbeyi şöyle anlatmıştır:

- “Türbenin idaresi kaymakamlığa ait. Derneğin himayesinde kaymakamlığa bağlı zaten. Yani mülki amiri kaymakamlık, Kültür Bakanlığı’na, belediyeye ait değil. Alan Kıyı Emniyet’e ait. Yalnız şöyle bir husus var sandukanın bulunduğu yer Milli Emlak’a ait 8 metre kare. Evet türbeleştirilme süreci 60’lı yıllar. Türbeleştiren de binanın olduğu yapan da, bu Nimet Abla denilen piyangocu hanım var ya? Buradaki şu andaki şebeke suyu da onun üzerindedir suyu da o bağlattı buraya, burayı daimi ziyaret edermiş bu hanım. Benim anlattıklarımın hepsi doğru bilgiler. Rivayete istinaden değil. Sonra işte buraya o taç binayı yaptırıyor. İşte o taç binanın olduğu yer neye istinaden onu bilmiyorum. Bu 8 metre kareyi kim ağaç mı yaptı ya da burada yatan kişinin şahsine münhasır bir amiyane tabirle zamanında bir forsu mu vardı? 9 bin metre kare içinde 8 metre kare bir yer Milli Emlak’a ait. Burasını birisi mi aldı Milli Emlak’a mı bağışladı çünkü burada yüzlerce mezar vardı yol boyu. Türbenin yol boyu mezarlık. Bu mezarlardan bir tanesinin olduğu yer sadece Milli Emlak’a ait” (DG 30, 44, E, TBT).

Türbenin orada bulunan yüzden fazla mezarın içinden seçilerek ziyaret edildiğini bunun anlamlı bir sebebinin olması gerektiğini ama bilmediğini ifade etmiş ve tarihi mezar taşlarının nasıl kaybolduğunu üzülenek anlatmıştır.

- “1950’lerde Menderes döneminde bu yol açılırken mezarların hepsi kayboldu. Dediğim gibi bu mezar türbeye dönüştürülmeden önce şahsi ile münhasır ziyaret edildiği için o mezarlar kayboldu ama o korundu. Zaten kalmasının sebebi de, sorulacak soru şu diyelim ki burada 100 tane mezar vardı? 100 mezarın içinden bir tanesini insanlar neden geldi daimi ziyaret etti? Demek ki zamanında birilerinin rüyasına girdi bu kuvvetli muhtemelen “şuradayım gel beni ziyaret et” diye bu şekilde korundu. Tabi benden önce burada yaşlılar vardı onlar derdi ki; buradaki yatana istinaden tabur imamı diye söylerlerdi. Tabur imamı çünkü tabyanın mezarları olduğu için buralarda yatanların asker olduğu kesin. Kesin bilgi bunlar. Benimki rivayet değil kesin bilgi, arşiv bilgisi söylediklerim. Yani burada yatan kişinin bir tabur imamı olma ihtimali vardır, asker olduğu kesindir, şehit olma ihtimali var mıdır? Vardır. Benim demek istediğim şu, o kadar mezar içinden bir buranın ziyaret edilmesinin bir amacı bir manası var ama bunun ne olduğunu tam bilemiyorum. Burada mezar taşları vardı. Diğer tarihi eserler gibi harap oldular. Buradaki mezar taşları saklanmış olsaydı burada yatanların kimler olduğunu bilirdik. Mezar taşları da 1950’lerde kaybolup gidiyor” (DG 30, 44, E, TBT).

Derinlemesine görüşmeler kapsamında, AMHT’nde dört yıldır orada çalışmakta olan bir türbe güvenlik görevlisi ile EST’nde bir yıldır orada çalışmakta olan resmi bir din görevlisi ve TBT’nde de yirmi yıldır orada çalışmakta olan bir türbe görevlisi ile görüşülmüştür.

Türbe görevlisi olarak çalışma sebepleri, resmi kurumlarca atananlar tarafından “nasip, buralarda çalışmayı herkes ister, maaş az ama bereketli, en doğuda da çalışsan gelir aynı ama burada olmak ayrı” şeklinde anlatılmış, çalıştıkları yerleri kendileri için bir ayrıcalık olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Derneğin

görevlendirdiği TBT görevlisi ise böyle yerlerde çalışanların güvenilir olması gerektiğine vurgu yaparak, kendisinin araştırılarak seçildiğini belirtmiştir.

- “Yok, nasip meselesi. Şimdi Kültür Bakanlığı ihale açıyor, burası da Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü'ne bağlı, şirket ihaleye giriyor ve kazanıyor, biz de şirketin çalışanı olarak özel güvenlik olarak çalışıyoruz. Buranın manevi atmosferi çok yüksek, eğer kişi bunu düşünmezse o konuda çok iyi, buradaki kazanılan kazanç az ama bize verilen maaş az ama bereketi çok” (DG 7,31, E, AMHT).

- “Buranın görevlisi emekli olduktan sonra Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından boşalan kadro için sınav açıldı. Biz de bu sınava müracaat ettik. Yani kendi isteğimizle müracaat ettik. Eyüp Sultan deyince Türkiye ve dünyada, dünyada da artık yani öyle tanınmış. Bi defa Peygamber Efendimiz'i evinde 7 ay misafir etmiş birisi, yanında illaki herkes yani her insan burda olmak ister artı Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bu caminin konumu çok büyük. İşte Türkiyede 80 bin kadar görevlisi var Diyanet İşleri Başkanlığı'nda. Hangi imama "Eyüp Sultan Camii'ne atanmak istersin, görev yapmak istersin?" dense hepsi gelmek ister yani kimse itiraz etmez. Ekonomik hiçbirşey yok. Yani benim aldığım maaşla işte Hakkari'nin bilmem neredeki aldığı maaş, müezzinin maaşı hiç farklı değil, aynıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı açtı. Tabi, sesi güzel olması gerekiyor” (DG 18, 31, E, EST).

- “Cemiyetleri koruma dernekleri vardır. Dernekler vasıtası ile koyarlar, onlar seçerler seni Burayı faraza bunu da bi araştırırlar sorarlar. Araştırır sorarlar, sorarlar. Bunu kim, burada daha temiz yapar, kim yapabilir? Onu biliyeler tabi ki. Sorup soruşturıyler. Herkesin bişeyi vardır. Teklif geldi, işte biraz şey ettim ondan sonra geldim işte başladuk. Evet, 20 yıldır da buradayım. Şimdi buraya çok eee, daha geldiler önceden böyle buraya geldiler ama burayı iyi kullanmadılar” (DG 24, 82, E, TBT).

Her üç türbe görevlisi çalıştığı türbenin tarihçesiyle ilgili bilgi sahibi olduklarını söylemiş ve anlatmışlardır. Telli Baba'nın asıl adının Abdullah olduğu bilgisine bu görüşmelerde ulaşılmıştır. Gelen ziyaretçilerin profiliyle ilgili gözlemleri de şöyle ifade edilmiştir:

- “ Her türden gelen var, inanan da geliyor, inanmayan da. Şimdi diğer dinlerden gelen arkadaşlar var. Adam Hristiyan, buranın adını duymuş geldi ziyaretini yaptı gitti. Yani bir kişi de değil bir kaç kişi. Evet, toplu olarak” (DG 7,31, E, AMHT).

- “Cuma günü, cumartesi, pazar günleri çok yoğun oluyor. En fazla kadınlar geliyor. Erkekler genelde soruları sormuyorlar, sorsalar da yani kendi etraflarında bazen çözülüyor bu gibi şeyler. İşte bayanlar, genelde bayanlar geliyor yani. Bayanların daha hassas olmasına bağlıyorum, daha hassas olmasına bağlıyorum yani. Hem dini açıdan hem de ailevi açıdan. Mesela bir erkeğin gelip de "Ya ben eşimden ayrılacam hocam benim için dua edin, bana ne tavsiye edersiniz?" dediğini duymadım ama bi bayanın eşinden ayrılmamak için bizden dua istediğini ve çözüm istediğini gördüm” (DG 18, 31, E, EST).

- “Ziyaretçi daha kesat. Daha kesat daha az. Önceden daha, şimdi böyle buraya girilmezdi. O kadar fazla miktarda. Faraza böyle buraya, İzmir'den olsun, Çanakkale'den olsun, efendime söyleyeyim, Bursa'dan olsun, Bolu'dan olsun, ee şeyden, Adapazarı'ndan otobüsten geçilmezdi. Buranın tamiratu, buranın altındakileri Seda Sayan yapar, bu halıları. Şimdi buranın tamiratu vardır bekliyoruz şimdi böyle yapıp çıkacak da halıları değişecek, şeyleri değişecek. Seda Sayan yapar onu. Ebru Gündeş gelir, o getirir efendime söyliyim ne bileyim ben. Ee, hatırıma gelmeyle doğru düzgün efendime söyleyeyim. Mahsun Kırmızıgül gelir efendime söyleyeyim gelir. Gelirler ama biraz seyrek geliyler dediğin gibi öyle tabii” (DG 24, 82, E, TBT).

Ziyaretçilerin, türbede yatan isimle ilgili sorular sorduğu, çeşitli konularda dua istedikleri görevliler tarafından fide edilmiştir.

- “Genelde en çok sorulan soru: “Burada hiç keramet gördünüz mü?” sorusu oluyor. Kaç çocuğu vardır? Ne zaman, kimin zamanında yaşamışlardır? Gibi sorular. Bir de evlenmek isteyenler gelir dua edin der veya bir şey almak ister duanın yerine gelmesi için dua edin der ama biz, dua Allah için olur deriz genelde burası bir vesiledir deriz” (DG 7,31, E, AMHT).

- “Eyüp Hazretleri hakkında bilgisi yoksa o gibi sorular geliyor. İstanbul içi genelde dua, mesela kimisinin annesi hasta oluyor, kimisinin babası hasta oluyor, kimisinin kardeşi hasta oluyor, kimisinin kendi derdi oluyor, onlarla ilgili dua istiyor. Dua yapmamızı istiyorlar genelde. Ee burada Ebu Eyyub el Ensari Hazretleri'nden, başında dua yapıp ondan da medet

umanlar var yani maalesef yani biz onları da yönlendiriyoruz” (DG 18, 31, E, EST).

Ziyaretçilerin dini, kültürel amaçlı bir takım isteklerde bulduklarını söyleyen türbe görevlileri, bu istekleri yerine getirmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

- “Tabi bize gelip, artık çaresi kalmıyor, eşiyse hergün bir problem yaşıyor ve gelip tabi burda dua ediyor, dua, medet umuyor. Bizlerden de tabi dua bekliyor. Daha sonra ee hastalıklar yani baş edilemeyecek artık kanser gibi. Her sabah burda, türbenin önünde Osmanlıdan da gelenektir, dua edilir. Orda işte ismini verip, hocam benim de ismimi an diye. Her sabah olur o. Sabah namazından sonra artık sabah namazı bitimi. Evet Osmanlıdan gelen bir gelenektir. Hocaefendi namazı bitirdikten sonra türbenin başına gelir ve yönünü türbeye dönerek...türbe başında yapılır, dua yapılır. Evet sabah namazında. Bazen 5.000 kişi de oluyor. Çok kalabalık oluyor yani buralar, herkes bir anda amin diyor. Amin dediği için evet. Çok daha fazla kabul olacağına yönelik inanç var. O dua saatini tercih ediyor. Burdan o yüzden isteniyor yani çoğunluğu. Bu şekilde şeyler geliyor bize mesela yani orda işte ismini veriyor gelenler, hocam işte benim ismimi de burda anın, benim annem hasta veya oğlum hasta. İşte eşimle şöyle şöyle problemlerim var bunları dile getirirseniz...Hiç aksatılmadan bu duaya devam ediliyor efendim. Bize müracat edildiği zaman burda hocaefendi ve abilerimiz genelde türbe hakkında, türbenin ne zaman yapıldığı ve Ebu Eyyub el Ensari Hazretleri ve cami hakkında bilgi veriliyor. O şekilde programlar oluyor” (DG 18, 31, E, EST).

EST görevlisi, dini nikah da dahil olmak üzere, evliliklerini etkileyecek düzeye gelmiş psikolojik ve fiziksel hastalıklar için dua isteğinden, ailevi sorunların çözümüne kadar ziyaretçilerin birçok isteğiyle karşılaştıklarını aile irşat bürosu ve müftülük bünyesindeki fetva kurulu aracılığıyla onlara yardımcı olmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. TBT görevlisi ise daha çok, ölen yakınları için ondan Kuran okumasını istediklerini ve bu yoğun isteğe yetişmekte zorlandığını söylemiştir.

Görevliler, ziyaretçilerin türbede bir beklenti adına yaptıkları bazı davranışların “batıl” olduğunu, bir beşer olduğundan peygamberden bile istenmeyeceğini ziyaretçilere zaman zaman anlattıklarını ifade etmişlerdir.

- “Mezarlıklardan medet umma. Bunu biz tabi gelen kardeşlerimize anlatıyoruz ama bu malesef yani. İnsanlar artık nerden duyuyor, nerden öğreniyor, bu bilgileri nerden buluyor. Yani hurafe dediğimiz şeyler, batıl dediğimiz şeyler bizim Türk insanında çok var bu. İşte gelip ee Allah’tan istemek yerine mezarlıktaki şahıstan istiyor. İşte anahtar mesela, geçenlerde gördüm ben, küçük küçük kilitler almış belki 6-7 tane vardı, oraya atıyor, bırakıyor. O şu anda tadilatla olduğu için dışına bi sunta yerleştirdi türbenin, yani girilmemesi için. Oralarda işte çocuk sevdiği kızın ismini yazıyor, kendi ismini yazıyor, yine ordan bi pay çıkarmak istiyor. Sınava girmek isteyenler şu kadar puan alacam diye puanını yazıyor, alayım diye. Bu gibi şeylerin geliyor, oluyor, görüyoruz biz. Bunları tabi biz tasvip etmiyoruz ve geldikleri zaman mezarlıktaki şahsın, tabi ki onun için Fatihalar okunmasını, ona dua edilmesini istiyoruz ama ondan medet umulmayacağını anlatıyoruz. Peygamber dahi olsa diyorum bakın, istenmez yani asla. Çünkü onlar da bizim gibi birer beşerdir. Peygamber de bir beşerdir yani” (DG 18, 31, E, EST).

Ziyaretçilerin diğer ziyaretçileri rahatsız etmemeleri, türbe içinde namaz kılmamaları konusunda uyarıldığı, EST’nde ev, araba sahibi olmak için türbe bahçesine anahtar atılması ve şebeke suyuna kutsallık atfedilip içilmesi de eğitim düzeyi ile ilişkilendirilmiştir.

- “Tabi tabi özel güvenlik sertifikamız var, bununla ilgili özel eğitim aldık. Bize Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü’nden talimatlar gelir, onlara uyulmasına yardımcı olmaya çalışıyoruz. İçerde sesli konuşulduğu zaman, diğer insanları rahatsız ettiklerinde uyarıyoruz. Türbede namaz kılınmasına müsaade etmiyoruz, görmediysek bizden habersiz kıldıysa ona bir şey diyemiyoruz, çok kalabalık olduğu zamanlarda kılamıyorlar ama تنها zamanlarda türbe ziyareti diye iki rekât kılıyorlar biz onları camiye yönlendiriyoruz, türbede namaz kılınmaz” (DG 7,31, E, AMHT).

- “Bir ibadet yerinde, okuma yerinde konuşmak olmaz. Katti surette. Bunun üzerinde çok

duruyoruz. Uyarıyorum, bunun üzerinde çok duruyorum böyle burada. Adam namaz kılıyo, Kuran okuyo, işte orda şaşırıyo. Öyle işte bunun üzerinde duruyorum” (DG 24, 82, E, TBT).

Ziyaretçilerin yoğun olduğu günler her üç türbe için de cuma, cumartesi ve pazar olarak belirtilmiştir. Görevlilerin işe başladığı zamanla şimdiki zaman arasında ziyaretçilerin sayısı, cinsiyeti, türbedeki davranış- ibadet şekli açısından farklılıkların olup olmadığı ile ilgili soruya özellikle EST görevlisi tarafından uzun bir cevap verilmiştir. Türbe ziyaretine, tarihi ve turistik amaçlı ziyaretçiler, her yaş ve inaniştan ziyaretçiler, spor, sanat ve iş dünyasından ünlüler, her siyasi görüşten siyasiler ve özellikle kadınların geldiği anlatılmış Eyüp Sultan’ın Medine’de yaşayan torununun da ziyarete geldiği belirtilmiştir. AMHT ve TBT görevlisi ise kadın ziyaretçi yoğunluğunun önceki gibi devam ettiğini vurgulamıştır.

- *“Yoğunluk olarak hiç fark yok aynı, kadın ziyaretçi daha fazla” (DG 7,31, E, AMHT).*

- *“Her yaş grubundan ve her inanış grubundan var ziyaretçi. Yani tabi her buraya gelen dua etmek için gelmiyor. Önce buraya, camiye ve tarihini araştırmak için de gelen oluyor. İşte ne bileyim. Turistik amaçtan da gelenler oluyor. Ülke içi olsun. Onun dışında, her yaş grubu dediniz ya, her yaş grubundan gelen oluyor, her inaniştan da gelenler oluyor. Kadınlar çoğunlukta. Gelen genellikle işte, Arap bölgesinden Eyüp Hazretleri’ni bilenler geliyor. Kendi torunu dahi geldi. Eyüp Hazretleri’nin torunu geldi buraya kendisi. Medine’de kendisi oturuyor. Evet şeceresini getirdi bize bıraktı, biz tabi gördük. Kendisini gördüm ben şahit oldum. O bölgeden gelip buranın sahabe olduğunu bilip de ziyaret edenler, gelenler oluyor. Diğer inanışlardan gelenler yani Hristiyan, Yahudi olanlar genelde tarih için gelenler oluyor, tarih için. Her kesimden insan var yani. Zengini de fakiri de geliyor buraya. Özellikle zenginler daha çok şey yapıyor. Tabi özellikle zenginler burayı ziyaret etmek için geliyorlar, görüyorum yani. Tanıdığımız bildiğimiz böyle özel şahıslar. Mutlaka burda, mesela önceden Vehbi Koç’un çok geldiğini hocalarımdan dinliyorum. Hangi siyasi görüşten olursa olsun mutlaka buraya gelmiş yani şu ana kadar daha hiçbirinin gelmediğini duymadım. Mutlaka gelmiş yani. Mesela Galatasaraylıyım ben o yüzden Fatih Terim her cuma sabahları geliyor*

genelde, genelde. Sabah namazına geliyor. Futbolcular bugün önce geliyor, perşembe günleri. O diğer, Fenerbahçelilerden gelenler oluyor, yanlış olmasın, Beşiktaşlılardan da gelenler oluyor. Tabi sanatçılardan da gelen oluyor. Sanatçı abilerimizden de görüyoruz. Şoray var mesela gördüklerimden. Şoray Uzun Yolda diyorlar ya. Ben öyle biliyorum onun ismini. Seksenler'deki evet. Geçenlerde şeyi gördüm ee Necla Nazır. O geldi burda muhabbet ettik. Ondan sonra ee Nuri Sesigüzel geldi onu gördük. Başbakan Erdoğan mutlaka geliyor zaten. Yani bakanlarımızdan, şu andaki bakanlarımızdan çoğu geldi. Çoğu geldi, burda namaz kıldı. Milletvekilleri çoğu geliyor zaten” (DG 18, 31, E, EST).

- “Şimdi bakın, kadınlar, kadınlar daha çok geliyo.Dua etmeye kadınlar çok geliyolar. Kadınlar daha fazla gelirler” (DG 24, 82, E, TBT).

İstanbul'da ve başka yerlerde de türbe ziyaretleri yaptıklarını söyleyen görevliler sorular dışında bazı konulara da girmişler, anlatma gereği duymuşlardır. EST görevlisi özellikle Cuma günleri namaz sonrası bazı hayırseverlerin ve ünlü belediye başkanının; herkesin katılabildiği kahvaltılar verdiğini, TBT görevlisi de türbede çalışacak kişilerin özelliklerini sayarak buna uymayanların olumsuzluklarla karşılaştıklarını anlatmıştır.

- “Şişli Belediyesi, her tarafa tur düzenliyor. Kendisi burda Mustafa Sarıgül Bey kahvaltı veriyor, cuma sabahları o da geliyor. Ben de gidiyorum kendim de. Bizi de davet ediyor, geliyor buraya. Mihmandar Lokantası var, reklam olur mu bilmiyorum ama. Mihmandar Lokantası var şurda. Orada Mustafa Bey, eğer ildışı değilse veyahut yurtdışında değilse mutlaka cuma sabahı geliyor ve kahvaltı veriyor. Kendi ayarladığı davetlileriyle beraber, buradan da katılmak isteyenler katılıyor cemaat halinde. Sadece o değil yani, 3-4 tane yerde burda değişik lokantalarda böyle işte zenginler dediniz ya, zengin şahıslar kahvaltı veriyor ve burda işte maddi durumu iyi olan. Maddi durumu iyi olup olmayanlar orda kahvaltıya devam ediyor” (DG 18, 31, E, EST).

- “Burda, yani hiçbir yanlış, şöyle kalbinden bir yanlış iş geçmeyecek. Yanında, yanında faraza bir kadın olsun, bir para olsun bir şey olsun, böyle bir yanlış böyle burada olmaz. Diğer görevliler yanlışlık yaptı, yaşayamadılar. Yaşayamadı, felç indirdi. Ondan sonra şey

vurdu onlara. Ahan bi tarafı tutuldu, dili tutuldu, gözü kör oldu, efendime söyleyeyim, ne bileyim ben. Faraza bak, karşıdaki meyhane, ordaki meyhane çalışmaz. Gelen elli, altmış, seksen yüz milyar lira zarar eder gider. Kaç sefer söylendi onlara. “Ya kardeşim bunu burada açmayın” dendi. Ama sen gelip onu öyle açıyorsun orda. Şimdi adam “Ben” diyo “75 milyar zarar ettim” dedi, birisi alsa, onu da kimse de almıyo. Yap kahve, başka bişey yap açma işte, çalışmıyolar. Zaten haram şeyler, haram işler” (DG 24, 82, E, TBT).

4. BÖLÜM

TARTIŞMA ve SONUÇ

Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi, İstanbul'un Üsküdar ilçesinde, içinde tarihi mezarların ve bir caminin bulunduğu, mahalle arasında İstanbul Boğazı'nı gören bir alan içindedir. Türbe, giriş ve kısa bir koridordan sonra sandukanın bulunduğu genişçe bir odadan oluşmaktadır (bkz: EK 5.A, Fotoğraf 2). Sandukanın çevresinde Aziz Mahmut Hüdayi'nin ailesinden kişilere ait büyüklü küçüklü mezarlar vardır. Türbe, bakım isteyen görüntüsüne ve kalabalıklara rağmen temiz görünmektedir. Türbeyi çevreleyen yollarda türbe ziyaretçilerinin ilgi göstereceği düşünülen küçük hediyelikler, dini kitaplar vb. satılan dükkânlar vardır.

Eyüp Sultan Türbesi, İstanbul'un Eyüp ilçesinde, türbenin üst tarafında bulunan Haliç manzaralı Piyer Loti tepesine kadar tarihi mezar, türbe ve vakıf binalarıyla çevrelenmiş, aynı isimli camiyle karşılıklı olarak bir alan içinde bulunmaktadır. Araştırma sırasında, tarihi bir yapı olan türbe binası tadilatla olduğu için ziyaretçiler türbenin, giriş kapısı önünde dua ederek ziyaretlerini gerçekleştirmekteydi (bkz: EK 5.B, Fotoğraf 1). Türbenin etrafında hem türbe ziyaretçilerine, hem de turistlere hitap eden çok sayıda tezgâh ve dükkân vardır. Her zaman çok yoğun olan mekânda turistik yoğunluk da dikkat çekmektedir (bkz: EK 5.B, Fotoğraf 2).

Telli Baba Türbesi, İstanbul'un Sarıyer ilçesinde, deniz kenarında bulunmaktadır. Tarihi özelliği olmayan türbe binası, diğer iki türbeye göre çok küçük ve dar bir alan

içindedir (bkz: EK 5.C, Fotoğraf 2). Türbenin içinde sadece, üzeri her zaman gelin telleriyle dolu olan Telli Baba'nın sandukası, sandukayı çevreleyen duvarlarda da popüler sanatçıların hediyesi ayet, hadis yazılı tablolar vardır (bkz: EK 5.C, Fotoğraf 1). Temizlik ve bakım işleri türbe görevlisi ve hayırseverler tarafından yapılmaktadır. Telli Baba Türbesi, diğer iki türbe gibi merkezi bir yerde olmadığı gibi çevresi de kalabalık değildir; yanındaki büfe şeklindeki tek dükkân ziyaretçilerin tel ihtiyacını karşılamaktadır. Aziz Mahmut Hüdayi ve Eyüp Sultan Türbeleri, Kültür Bakanlığı bünyesindeki Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü'ne bağlı iken, Telli Baba Türbesi Rumelikavağı Telli Baba Güzelleştirme ve Çevre Koruma Derneği himayesinde Sarıyer Kaymakamlığı'na bağlıdır.

Araştırma sahası olan bu üç türbe mekânında, görüşme yapılan katılımcılardan Kayseri, Ankara ve Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde yaşayanların dışındakilerin tamamı İstanbul'da yaşamaktadırlar. Biri hariç bütün katılımcılar şehir merkezinde yaşamakta ve “şehir kültürü içinde yaşamak, şehirli olmak” paydasında birleşmektedirler. Katılımcıların yarıdan fazlası (19) lise ve üstü eğitim almış, her ekonomik düzeye sahip ve çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcıların özelliklerini yansıtırsa da bu özelliklerin üç türbenin ziyaretçileri için de geçerli olduğu söylenebilir.

Her üç türbede kadın ziyaretçilerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Ziyaretçi yoğunluğu AMHT ve EST'ne göre daha az olan TBT'indeki kadın ziyaretçi yoğunluğu diğer iki türbeye göre daha fazladır. Bu durum, halk arasında kabul gören “türbeyi kadınların sahiplendiği yönündeki gözlem”i (Akşit E. E, 2012) doğrular niteliktedir. Bununla birlikte AMHT ve EST'nde TBT'ne göre yoğun bir erkek ziyaretçi söz konusudur.

Özellikle cuma günleri artan erkek ziyaretçilerin sebebi, türbe mekânı içindeki camilerin varlığı ve cuma namazıdır. Hafta sonları daha çok ailece yapılan ziyaretler sebebiyle de erkek ziyaretçilerin çokluğu gözlemlenmiş, bu durum kadınların türbelere yüklediği işlevsel değerler ile erkeklerin yüklediği işlevler arasında anlamlı farklar olabileceğini düşündürmüştür.

Araştırma, türbe ziyaretlerinin kadınları özgürleştirici rolünü ortaya çıkarmıştır. Türbe ziyaretlerinin kadına meşru hareket özgürlüğü sağladığı; bir başka deyişle kimi kadınların hareketini, gezmesini, evden çıkmasını meşrulaştırdığını ima eden bulgular da elde edilmiştir.

Türbe ziyaretinin, ziyaretçilerin inanç dünyasıyla ilişkisini ve ziyaretin dinsel bir dayanağı olup olmadığını ortaya koyan, inanç konusunda kendilerini tanımlayan ifadeler genellikle birbirine yakındır. “İnançlı” oldukları fakat ibadetler konusunda eksik oldukları en çok ifade edilen bir durum olmuştur. İnanç dünyalarında; dinin ana kaynaklarına bağlılık, inancın hayatı anlamlandırması, iyiliksever, paylaşımcı olmak, din büyüklerine vefa göstermek, dini herkesin anladığı gibi özgürce yaşamak gibi konuların öne çıktığı da görülmüştür. Kendilerini eksik gördükleri noktalarda daha bilinçli olmak ve eksikliklerini gidermek için türbedeki ismin hayatının örnekliği önemsenmekte türbe ziyareti bu sebeple de yapılmaktadır. Özellikle AMHT ve EST’ne yapılan ziyaretlerde, türbedeki ismin hayatı bilinmektedir. Aziz Mahmut Hüdayi’nin menkıbelerinde de belirtildiği üzere “kadılık makamını terk edip nefsinin köreltmesi” Eyüp Sultan’ın “ Hz. Muhammed’i evinde ağırlayıp yaşlı ve hasta olarak İstanbul’un fethine katılması” ziyaretçilerin gözünde onları değerli kılmakta türbe ziyaretinin önemli bir sebebi olmaktadır. TBT’nde ise, ismi bilinmesine rağmen Telli

Baba'nın hayatı hakkında bilgi sahibi olma ve ondan etkilenme durumu diğer türbelere göre daha azdır.

Türbe ziyaretinde mezhep farklılığı da belirleyici olmamaktadır. “İnanç dünyalarını” tanımlarken Aleviliklerine vurgu yapan AMHT ve EST'ndeki iki katılımcı sık sık türbe ziyareti yaptıklarını belirtmişlerdir. TBT'nin Alevi kesimin kutsal saydığı Muharrem ayında Alevi ziyaretçiler tarafından ziyaret edildiği, türbe yakınındaki esnaf tarafından belirtilmiştir. Araştırma yapılan üç türbeye, her sosyal katmandan, her gelir düzeyinden, her çeşit inanç dünyasından, her yaş grubundan ziyaretçiler gitmektedir.

Türbe ziyaretçilerinin türbe mekânına yükledikleri anlamlar da çeşitlilik göstermekte ziyaretler bu çerçevede yapılmaktadır. Mekânın kutsallığı ile türbede yatan şahsın kutsallığı ilişkilendirilmekte, türbe mekânının kutsallığı, orada yatan şahsın büyüklüğü ve ona atfedilen değere bağlanmaktadır. Türbe mekânı, ziyaretçilerin türbedeki şahsa yükledikleri anlamlarla önem kazanmakta, kutsal kabul edilmektedir. Kutsallığı, kaynağını toplumdan alan kolektif değerler olarak gören Durkheim'ın ifadesiyle örtüşen bu duruma göre (Yeğin 2003'den aktaran Altan, 2007), hiçbir taş, ağaç, kaya, mezar, türbe v.b kendiliğinden kutsal değildir, ziyaretçilerin türbede yatan kişiye atfettikleri kutsallık sebebiyle türbe mekânı kutsallaşmaktadır.

Allah'a yakın olmak, Allah dostlarının yaşanmışlıklarını örnek almak, ölümü hatırlamak, orada edilen duanın kabul olacağına inanmak, sadece dua etmek ve huzur bulmak, hangi inanca ve inanç düzeyine sahip olursa olsun bir maneviyat ihtiyacı duymak, bazı kişilikleri aracı kılarak rahatlamak, türbelerdeki manevi şahsiyetleri

buldukları şehri ayakta tutan “manevi padişahlar” olarak görmek, nefsi köreltmek, kendisiyle hesaplaşmak, Allah’la doğrudan bağlantı kurmak ziyaretçilerin ifadelerinde “kutsal”a dair öne çıkan ziyaret sebepleri olmuştur. Breton’un kutsal mekânların ziyaretçiler açısından icra ettiğini söylediği üçlü fonksiyon, türbe-ziyaretçi ilişkisinde de görülmektedir. Türbeler ziyaretçiler tarafından, “dünyevi alan”la “aşkın alan” arasında köprü kurulan, bir kutsal gücün tezahür ettiğine inanılan, dini bir dünya algısını somutlaştıran (Aktaran Köse ve Ayten, 2010) aynı zamanda kutsal alana ait işlevlerin gerçekleştiği kutsal mekânlar olarak da görülmektedir.

Araştırma yapılan üç türbede, en kutsal kabul edilen “türbe mekânı” EST olmuştur. Türbenin çevresindeki tarihi dokunun bunda etkili olduğu düşünülmektedir. EST, içinde önemli dini, edebi, askeri vb. tarihi kişiliklerin de olduğu mezarlar, başka birçok türbe ve yardım amaçlı tarihi vakıf binaları ile çevrilidir. Hepsinden önemlisi, Hz. Muhammed’i evinde ağırlamış bir isim olmasından dolayı Eyüp Sultan’a ayrı bir saygı ve sevgi duyulduğu, görüştüğümüz kişilerin hemen hepsi tarafından özellikle ifade edilmiştir. Osmanlı döneminden beri süregelen; her gün sabah namazından sonra türbe kapısının önünde yapılan toplu duanın beş binleri bulan kalabalıkları toplayabilmesi bununla açıklanabilir. Kutsal mekânda dile getirilen dilek ve isteklerin büyük kalabalıkların âmin demesiyle daha hızlı gerçekleşebileceğine olan inanç da bunda etkili olmaktadır.

EST’nin mekânı Müslümanlarca kutsal kabul edilen Mekke’deki Kâbe ve Medinede’ki Hz. Muhammed’in mezarının bulunduğu yerle ilişkilendirilmiştir. EST’ndeyken kendilerini Mekke ve Medine’deymiş gibi hissettikleri, EST’ni de

Kâbeden sonra dördüncü sıradaki “nurlu mekân” olarak gördükleri bazı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. EST’nin mekânını Hıristiyanlıkta kutsal kabul edilen mekânlarla özdeşleştiren bazı katılımcılar da olmuştur. Her yıl 23 Nisanda Aya Yorgi Kilisesine gittiğini söyleyen katılımcı da dâhil olmak üzere kendilerinin Müslüman olduklarını ifade ederek, “türbe, cami ve kilise”yi “Allah’ın evi”, “Allah’ın kapısı” olarak nitelemişlerdir. AMHT’nde türbe mekânının kutsallığından çok AMH’nin kişisel özellikleri ve hayatı öne çıkarılmıştır. TBT’nde ise genelde mekân ve Telli Baba hakkında bilgi sahibi olunmadığı, “yatanın önemli bir kişi olduğu ve evlenmek isteyenlerin geldiği bir türbe” olduğu yönünde ifadeler kullanılmıştır. Bu durum, Eyüp Sultan ve Aziz Mahmut Hüdayi’nin tarihi ve dini kişiliklerinden dolayı haklarında birçok tarihi belge olması, Telli Baba’nın ise hakkında tarihi belge olmaması ve halk arasındaki rivayetlerle tanımlanan “hayali veli” olmasıyla açıklanabilir.

Türbedeki kişilerin büyüklüğüne ve ruhunun orada olduğuna ve türbeye gelenlere güç, enerji verdiğine inanılmaktadır. AMHT ve EST içinde yatan kişilerin, ziyaretçileri daha fazla etkilediği görülmüş, onların hayatından ibret almak için ziyaret edildiği görüşü sık tekrarlanmıştır.

Türbeler sadece kutsal değil, İstanbul’un gezilip görülmeye değer, en güzel ve tılsımlı mekânları olarak da görülmektedir. Özellikle EST, Müslüman yerli ve yabancı ziyaretçilerin yanında farklı dinlerden yabancı ziyaretçiler tarafından da ziyaret edilmektedir. Turistik hareketliliğin yoğun yaşanmasının bir sebebi türbenin üst tarafındaki Haliç manzaralı Piyer Loti Tepesi’dir. Eyüp Sultan Meydanı, türbe ve cami ziyaretinden sonra Piyer Loti’de bir çay içmek suretiyle yapılan gezilerin de

mekânı olmaktadır. Her üç türbeye şehir dışından gelmiş misafirler getirilmekte, özellikle AMHT ve EST'ne dini ziyaret amaçlı çeşitli illerden ve İstanbul'daki semtlerden otobüs ve minübüslerle ziyaretler yapılmaktadır. Bu ziyaretler özel gün ve gecelerde, cuma günü ve hafta sonları yoğunlaşmaktadır. TBT'nde, otobüs ve minübüslerle yapılan toplu ziyaretlerin sayıca azaldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Türbe mekânının “kutsal mekân” olarak kabul edilmesinin yanında, “kamusal alan” olarak algılandığı da görülmektedir. Din, mezhep, meslek, dini anlama ve yaşama konusundaki farklılıklar gözetilmeksizin her kesimden insanın türbelere rahat ve bir sınırlama hissetmeden girebildiği belirtilmiştir. Bu durum, türbeye gelenlerle ilgili olarak “Süryanisi, Alevisi, İngilizisi, Ermenisi, Rumu, Çingenesi” veya “doktoru, mühendisi” veya “açığı-kapalı, camiye gideni gitmeyeni” veya “Hristiyanı, Yahudisi” gibi tanımlamalar yapılarak ifade edilmiştir. Yükselbaba'nın (2008) sıraladığı; herkese açık, herkesçe engelsiz erişebilirlik, herkesin eşit ve özgür olması, genel yarara hizmet etmesi gibi Habermas'ın kamusal alan tanımını içeren özellikler türbe mekânında gözlemlenen özelliklerle benzeşmektedir. Türbe mekânının sivil, özgür, çoğulcu ve çok renkli yapısı, her insanın türbeye rahatlıkla girebileceğine dair ziyaretçi görüşleri, başka durumlarda bir araya gelmesi kolay olmayacak insanları da, türbedeki çeşitli paylaşımlar sayesinde kaynaştıran özelliğinden dolayı, türbe mekânı bir “kamusal alan”dır denilebilir. Burada Sennett'in kamusal alanın canlılığını kaybederek kamusal insanın çöküşüne sebep olduğu yönündeki görüşünün, son derece canlı bir hareketliliğin yaşandığı türbeler için geçerli olmadığı da ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın içinde yer alan bir diğer konu; modern-geleneksel bağlamında türbe ziyaretlerinin yeridir. Toplumda değişik alanlarda karşılaşılan geleneksel-modern karşıtlığı, türbe ziyaretlerinde modern ve gelenekselin iç içe geçtiği bir görünüm almaktadır. Ziyaretçilerin türbedeki, birey olarak kendisiyle hesaplaşma, içe dönme, hayatı ve ölümü değerlendirme, birey olarak tefekkür hâli, modern insanın sorunlarıyla baş edebilmek için türbe ziyaretini bir yöntem olarak kullandığını göstermektedir. Günümüzde yaşanan dini algıyla türbede oluşan kültür, Dirlik ve Göle'nin ifadesiyle modern toplum ile baş etmenin araçlarından modern bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Aktaran Akşit ve arkadaşları, 2012). Modernleşme sürecinde kapatılmış olan türbelerde, günümüzde yaşanan şekilleriyle modern ve geleneksel karşıtlığından ziyade Göle'nin vurguladığı modern ve geleneksel arasındaki bir alışverişten söz etmek mümkün görünmektedir (Aktaran Akşit ve arkadaşları, 2012).

Araştırmada türbe kültürünün aileler yoluyla öğrenilen, aktarılan ve süregelen bir yönü de ortaya çıkmıştır. Çocukluk döneminde ailelerle yapılan alışılmış bir davranış olarak bugün de sürdürülen ziyaretlerde türbe mekânında geçen anılar vurgulanmaktadır. Türbe mekânı, izi sürülen anılarla türbe kültürünün yaşatıldığı bellek yerleri olmaya devam etmektedir (Köse ve Ayten, 2011).

Türbe ziyaretlerinin çok çeşitli kişisel ve toplumsal sebeplere dayandığı, ziyaretler hangi amaçla yapılırsa yapılsın, hangi sebeple gelinmiş olursa olsun dilek ve isteklerin gerçekleşmesinde, “türbedeki şahsın aracı kılındığı, Allah'tan istendiği” bilgisine ulaşılmıştır. Dualarda genellikle “yüzü suyu hürmetine istemek”, “vesile kılmak”, “nezdinde istemek”, “elçi kılmak” gibi kelimeler kullanılmaktadır. Bu

durum, “aracı” kültürü yani, kendi duasının kabul olmayabileceği, ama Allah katında değerli olduğuna inanılan bir zat’ın aracılığı ile işinin görülebileceğine inanmakla açıklanabilir. Toplumda sık sık karşılaşılan, sorunları üst makamlara iletirken, daha kolay çözebileceğine inandığı bir “zat”ın aracılığı gibi dini ya da kutsal alanlarda da türbe üzerinden benzer beklentilerin üretildiği söylenebilir. Bir ziyaretçinin, “türbeden sanki Allah’a giden bir kanal var, ben de sanki oradan hızla Allah’a ulaşıyorum” cümlesindeki gibi türbenin aracı kılındığı net bir şekilde ifade edilmiştir.

Merak ve tanıma isteğiyle de türbe ziyaretleri yapılmaktadır. Türbede ne olup bittiğini, ne yaşandığını, okuduğu ve duyduklarıyla değil kendi deneyimiyle öğrenmek isteyen ziyaretçiler de bulunmaktadır.

Fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarına tıbbi çözüm aramanın yanında, türbede dua edilerek çözüm arandığı gözlemlenmiştir. “Ziyaret yerlerinden kaynaklanan umut ve inanç vasıtasıyla birçok insan psikolojik ve psikiyatrik sorunlarına çözüm bulur. Bazılarına göre batıl itikat olarak değerlendirilen ziyaret yerleri ve onlardan kaynaklanan halk inancı, halka sağlık hizmeti sağlar” (Aksoy, 2009, s. 197). Hastalıklarına iyi geleceği inancıyla türbeye gelen bazı ziyaretçiler, türbeleri bir çeşit çözüm buldukları terapi merkezi gibi görmekte ve inanmaktadırlar. Hastalıklara şifa bulmak amacıyla AMHT ve EST’ne daha fazla gidildiği gözlemlenmiştir.

Araştırma bulgularına göre; görüşülen kişilerden biri hariç hepsi, birden fazla türbe ziyareti yapmıştır. Bu ziyaretlere İstanbul dışında yapılan türbe ziyaretleri de dâhildir. Yapılan görüşmelerde en bilinen ve en çok ziyaret edilen türbenin EST olduğu ortaya çıkmıştır. Ziyaretler bazı toplumsal, kişisel ve mevsimsel şartların

durumuna göre artıp azalmaktadır. Ramazan ayı, üç aylar, Cuma günleri, sınav dönemlerinde ziyaretler yoğunlaşmaktadır. Ziyaretler belirli zamanlarda düzenli olarak yapıldığı gibi eksikliğini hissettiğinde, birisi getirdiğinde, türbeyi özlediklerinde, yolu türbe yakınına düştüğünde de ziyaretler yapılmaktadır.

Türbe mekânları, çeşitli paylaşımlar yoluyla sosyalleşmenin sağlandığı alanlar olabilmektedir. Birbirlerini tanınmasalar da ortak sebeplerle orada bulunma duygusuyla ilişkiler kurulmaktadır. Gözlemlerde en çok dikkat çeken durum, türbe önünde yapılan ikramlar olmuştur. İkramlar, sadaka niyetine, dileklerin kabulünde teşekkür için, bir dileğin gerçekleşmesi için ve daha birçok sebeple yapılmaktadır. İkramı alırken söylenen “Allah kabul etsin” temennisi birbirini tanımayan insanların birbirlerinin dileklerinin kabulü için iyi niyet ifadesi olmaktadır. Haftanın her günü sabah namazından sonra türbenin önünde (EST) yapılan toplu dua ve sonrasında hayırseverlerin verdiği toplu kahvaltılar da sosyalleşme işlevi görmektedir.

Türbe ziyaretlerinin içerik ve yoğunlukları zamanla değişip dönüşmektedir. Araştırma bulgularına göre; bazı ritüeller azalarak devam etmekte, bazıları artık yapılmamakta veya yenileri eklenebilmektedir. Genel ritüel olarak “dua etme” üç türbede de devam etmekte, önceden EST’nde yapılan horoz kurban etmek artık yapılmamakta, sünnet olan çocukların ve gelinlerin EST ve özellikle TBT’ne ziyaretleri azalarak devam etmekte, AMHT’nde önceden kutsal sayılan sudan içme, çeşme kapatıldığı için artık yapılmamakta, EST’nde türbe görevlisinin şebeke suyu dediği su bazen kutsallık atfedilerek içilmektedir. Ziyaretçi yoğunluğu AMHT ve EST’inde önceki yıllarla aynı olmasına rağmen, TBT’nde ziyaretçi yoğunluğunun azaldığı gözlemlenmiştir. Özel ritüel denen ve Telli Baba denildiğinde ilk akla gelen ve genel bir bilinirliğe sahip “tel alma-bırakma” ritüeli TBT’nde ilgi gören bir ritüel

olarak devam etmektedir. Önceki yıllarda ünlü sanatçıların ziyaretiyle bilinen TBT'ne sanatçıların ilgisi de azalmıştır.

Mekânı toplumsal bir üretim olarak gören Lefebvre'e göre (1991) "temsilin mekânı" yaşayan mekânın kendini ortaya koyuş biçimidir. İşler, imajlar ve anılarla sınırları çizilen temsilin mekânında belli bir mekânın kullanıcıları bu temsilin hem yazarları hem de oyuncularını olurlar (Lefebvre, 1991). Türbe mekânının kullanıcıları olan ziyaretçiler, türbe mekânına farklı zamanlarda farklı anlamlar yükleyerek onu değiştirip dönüştürmekte, temsil ettikleriyle türbe mekânını yeniden oluşturmaktadırlar.

Türbelerde sadece kişisel dilek ve isteklerde bulunulmadığı, ziyaretçilerin çevresi ve ülkesi için de dualar ettiği görülmüştür. Toplumsal olayların dualara yansıdığı (son Gezi olaylarının ardından görüldüğü gibi), birlik beraberlik ve toplumsal huzur için dua edildiği gözlemlenmiştir.

Türbe ziyaretleri, manevi bir tatmin, manevi kazanç, ahrete yönelme, huzur, manevi haz, ölümü hatırlama, rahatlama, moral gibi duyguları daha yoğun hissettirmekte, ziyaret sırasında ve sonrasında en çok hissedilen duygu "huzur" olmaktadır.

Araştırmada izlenen Gömülü Teori arayışı uyarınca, araştırmanın başında belirtilen teorilerden farklı olarak, ilahiyat çerçevesi sunmamamıza rağmen "şirk koşmamak", "türbeden medet ummamak", "Allah'tan beklemek" gibi ilahiyatla bağlantılı bulgular karşımıza çıktı. Her eğitim düzeyi ve her dini bilgi düzeyine sahip görüşmecilerin tamamı bu görüşleri ifade etti. Türbe ziyaretleri yapılırken, kitabi İslam'ın önemli

sayılan gereklerine uyulması konusunda hassas davranıldığı ve görüşmecilerin bunu özellikle belirttiği görüldü. Araştırmada, belirtilen teorilere ek olarak Gömülü Teori içinde sayabileceğimiz Gellner'ın da ifade ettiği gibi Türbe ziyaretlerinde “halk İslam’ından kitabi İslam’a doğru bir yönelim olduğu” ortaya çıktı.

Gellner, Hume’un dini fenomende politeist ve monoteist görüşler arasında sürekli bir “salınma” ile oluşan “gel-git” teorisini izlediğini söyler. Buna göre; toplumlar politeizmden monoteizme ilerler, buradan tekrar politeizme geri döner ve sonsuza dek bu şekildeki geliş-gidişleri izleyen yönelim içinde olurlar. Diğer yandan Gellner, İbn Haldun’un “elitlerin kabilevi sirkülasyonu” teorisini Hume’un teorisine ilişkilendirmiş ve birbirini tamamladığını ifade etmiştir. İbn Haldun’a göre; yerel bir kabile üç nesil sonra önceki hanedanı yıkararak şehre yerleşir, belli bir süre sonra o da şehir hayatına yenilir ve yerini başkasına bırakır. İslamiyet içerisinde de bazı kutuplaşmalar arasında “salınma”lar vardır. Küçük gelenekte araçlara ihtiyaç vardır ve bir “şahsiyet kültü” söz konusudur; ancak büyük gelenekte araçlara ihtiyaç yoktur. Şehirde her iki formun da temsilcisi bulunmaktadır. Dini bir hareketin temsilcileri, var olan siyasi iktidarı bir diğerini oluşturmak için bertaraf ederler. Şehirdeki ve yereldeki bu dini oluşumlar her iki forma da girebilir zamanla bir şekilden diğerine değişebilir, bir yerde bir şekli bir başkasında bir diğer şekli alabilir (Gellner, 2012).

Gellner’a göre; İslam yalnızca hem gelenek (Küçük Gelenek) hem de Büyük Geleneği kuşatan ciddi bir inançla hayatta kalabilir. İslam’ın Büyük Geleneği modernize edilebilir ve bu bir yenilik olarak değil kutuplaşmalar arasında bir tamamlayıcı olarak görülebilir. Büyük Gelenek, modern şartlar altında yaygınlaşarak

halka mal olur ve gelenek biçimine dönüşür. Bu aynı zamanda geleneği devlet içerisinde daha önemli hale getirir. Böylece Büyük Gelenek, geleneğin kendini tanımlamasına yardımcı olur. Bu sebeple İslam'da arındırma/modernleştirme ve yerel kimliğin yeniden doğrulanması, Büyük ve Küçük Geleneklerin biraradalığı, aynı dili kullanmaları, aynı sembol dünyasında bulunmalarıyla gerçekleşir (Gellner, 1993, s. 4-5).

Ziyaretlerde türbedeki duaların Allah'a yapıldığı, türbede yatandan istenmediği, türbeden medet umulmadığı, türbede yatanın yüzüsuyu hürmetine Allah'tan istendiği özellikle belirtilmiştir. Türbeden medet ummanın, dini anlamda "şirke götüreceği" görüşü, hemen her ziyaretçi tarafından altı çizilerek ifade edilmiştir. Bu bilinci zaman içinde, çeşitli yayınlarla veya başka yollarla kazandıklarını belirten ziyaretçiler, bu konuda halkın bilinçlendirilmesinin önemini vurgulamış, türbe ziyareti konusunda dini bir yanılaşa düşmekten çekindiklerini bu şekilde ortaya koymuşlardır. Ziyaretçilerde, hem istekte bulunup hem de şirke düşmekten korkan bir ruh hali, bir kaygı durumu gözlemlenmiştir.

Türbe ziyaretiyle kişisel ve toplumsal bazı beklentiler öne çıkmıştır. Kişisel beklentiler, kendileri ve diğer ziyaretçiler için, türbelere neden gelinmesi gerektiğine dair temennileri içermektedir. Bunlar; bu mekânların kıymetini bilerek yaşamak, ölümü hatırlatıcı etkisinin farkına varmak, sadece dua ederek başka bir beklenti içine girmemek, yalnızca dünya için dua etmemek, yapmak isteyip de yapamadıkları için dua etmek, Allah rızası için gelmek, inanarak gelince sonuç alınacağına inanmak, Allah dostlarına dua etmenin bir sevabı olacağına inanmaktır. Ziyaretlerin bu çerçevede yapılması, herkes için bir dilek olarak belirtilmiştir.

Toplumsal beklentiler ise, türbeye gelen herkesin memnun ayrılacağı şartların oluşturulması, buralara her konuda özellikle temizlik konusunda hassas davranılması, türbe ziyaretlerinin yanında dini bilgilerin ana kaynaktan öğrenilmesi isteği, yalnızca Allah'tan istenmesi ve bilinçli ziyaret edenlerin çoğalması dileğidir. Türbelerdeki tadilatın gereğinden fazla uzun sürdüğü ve ziyaretleri yavaşlattığı aksattığı, kısa sürmesi gerektiği belirtilmiştir. Türbeye (EST) girişin tek kapıdan yapılmasının kalabalıklar için sorun oluşturduğu ve ikinci bir kapının gerekliliği ifade edilmiştir. Yeni düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen bunların yeterli olmadığı, özellikle cuma günleri kadınların da türbe mekânının (EST) her yerinde bulunabilmesi için yeni önlemlere ihtiyaç olduğu kadın ziyaretçiler tarafından belirtilmiştir. Diğer iki türbede bulunan türbeleri tanıtıcı bilgi ve broşürlerin TBT'nde olmayışı bir eksiklik olarak dile getirilmiştir. Türbelerin bir değer olarak korunup kollanması, hassas davranılması istenmiştir. Bu beklentiler aynı zamanda ziyaretçilerin türbelerle ilgili önerilerini de içermektedir.

Kutsal mekân olarak kabul edilen türbelerin kendine özgü özellikleri ile kültürün genel özelliklerinden ayrılan özellikleri olduğu gözlemlenmiştir. Gündelik dini pratiklerin yanında türbe ziyaretlerinin insanın kendini yeniden inşasında nasıl yeniden üretim süreci olarak işlev gördüğü, ziyaretçilerin duygu dünyaları üzerinden ortaya konmuştur. Türbedeki dini ritüellere, dindışı olarak kabul edilen bazı ritüellerin (tel alma-bırakma gibi) eklenilebildiği böylece dini alan ile dindışı alanın birbirinin içine nüfuz ettiği, iç içe geçtiği görülmüştür. Bunun yanında türbelerde daha önce yer bulan ritüellerin bazıları da din dışı olduğu kaygısıyla azalmış veya kalkmıştır.

Araştırmada belirtilmiş olan modern-geleneksel, sıradan-kutsal ve kamusal-özel mekân pratiklerinin türbe ziyaretleri çerçevesinde, karşıtlık içinde değil daha çok iç içe geçtiği ve bir arada yaşandığı görüldü.

Türbe kültürünün araştırmada ele alınan modern teorilerle açıklanabilen yönleri olduğu kadar, incelenmeye değer daha birçok yönleri mevcuttur. Türbe ziyaretleri halk dindarlığı bağlamında ele alınmasına rağmen, kitabi dinin kurallarını temel alan kişilerce de ziyaret edilmektedir. Bunun yanında türbeler yüksek eğitilmiş kişilerce de ziyaret edilmekte, bu kişilerin bir kısmı hayatlarında dini referans olarak almakta bir kısmı almamaktadır. Yine farklı yaş gruplarındaki kadın ve erkek ziyaretçilerin türbeyle olan ilişkileri, türbeye bakışları farklı çerçevelerde incelenebileceği gibi toplumsal cinsiyet açısından da çeşitli araştırmalar yapılabilir.

Toplumdaki türbe kültürü veya türbe mekânına yüklenen anlam; sosyal ve siyasi bakış açısı, eğitim düzeyi, aileden öğrenilenler, dini bilgi düzeyi gibi çeşitli sebeplerle farklılık göstermektedir. Türbe ziyaretlerini, ziyaretçilerin kendi anlam dünyalarındaki bu farklı türbe algıları biçimlendirmekte, çeşitlendirmekte, değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Bu sebeple zaman zaman formel bakış açılarının eleştirilerine hedef olsa da, tamamen gönüllülük esasına dayalı, içten ve özgürce yapılan türbe ziyaretlerine toplumsal ilgi sürmektedir. Halk dindarlığının bir yansıması olduğu söylenen türbe ziyaretlerinde “kutsalla iletişime girerek rahatlama ve huzuru yakalama arzusu” ortak nokta olarak görünmektedir.

KAYNAKLAR

Aksoy, M. (2009). Türk Kültüründe Ziyaret Yerlerinin Yaygın Eğitim Bağlamında Sosyolojik Analizi. *16. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi Kongre Kitabı* İçinde (s. 197-200). Karabük: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi.

Akşit, B., Şentürk, R., Küçükural, Ö. ve Cengiz, K. (2012). *Türkiye’de Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akşit, B, T. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Yüksek Lisans Bölümü Ders Sunumu: İstanbul

Akşit, E, E. (1998). Ankara’da Türbeler ve Kadın İnaniş Biçimleri. ÖDTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Akşit, E, E. (2012). Ankara’da Çok Dinli Geçmişin İzleri ve Ziyaretgâhlar. F. Ş. Cantek (Ed), *Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara* içinde (s. 97-111). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Altan, A. (2007). Beykoz Yuşa Türbesi Bağlamında Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Yönden İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Arslan, M. (2003). Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* . 3(1), 97-116.

Atasagun, G. (2006). Ziyaret Fenomeni. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 21, 33-60.

Atay, T. (2012). *Din Hayattan Çıkar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Avar, A, A. (2009). Lefebvre’in Üçlü-Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân-Diyalektiği. *Dosya Dergisi*. 17, 7-17.

Brereton, J. (2005). Sacred Space. L. Jones (Ed). *Encyclopedia of Religion* cilt 12 içinde (s. 7978-7986).

Çarkoğlu, A. ve Toprak, B. (2000). *Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset*. İstanbul: Tesev Yayınları.

Çarkoğlu, A. ve Toprak, B. (2009). *Türkiye’de Dindarlık: Uluslar Arası Bir Karşılaştırma*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Araştırma Raporu.

Descombe, M. (2007 [1998]). *The Good Research Guide for Small-Scale Research Projects*. Berkshire: McGraw-Hill.

Dickhardt, M. ve Dorofeeva-Lichtman, V. (2003). *Creating and Representing Sacred Spaces*. Göttingen: Peust ve Gutschmidt.

- Doğan, A, E. (2007). Mekân Üretimi ve Gündelik Hayatın Birikim ve Emek Süreçleriyle İlişisine Kayseri’den Bakmak. *Praksis Sosyal Bilimler Dergisi*. 16, 91-122
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. Çev. M. Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, M. (1992). *İmgeler Simgeler*. Çev. M. Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, M. (2000a). *Mistik Öyküler*. Çev. Berat Çelik. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Eliade, M.(2000b). Kutsal Mimari ve Sembolizm. *Din ve Fenomenoloji-Mircea Eliade’nin Eserlerine Toplu Bakış*. C. Tacou (Ed). Çev. Havva Köser. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Eliade, M. (2012). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I*. Çev. Ali Berktaş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Ergin, Ş. (2012). *Telli Baba Kimdir*. İstanbul: Altınoluk Yayıncılık.
- Evans-Pritchard, E. E. (1965). *Theories of Primitive Religion*. Oxford: Clarendon.
- Gans, H, J. (2005 [1974]). *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür [Popular Culture and High Culture]*. Çev. Emine Onaran İncirlioğlu. İstanbul: Yapı Kredi.
- Gellner, E. (1993). *Muslim Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gellner, E. (2012). İslamiyet Üzerine Bir Sarkaç Teorisi [A Pendulum Swing Theory of Islam]. Ü. Günay (Ed), *Din Sosyolojisi* içinde (s. 642-655). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Glaser, B, G. ve Strauss, A, L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.
- Goody, J. R. (1961). Religion and Ritual: The Definitional Problem. *British Journal of Sociology* 12, no. 2: 142–164.
- Günay, Ü. (2003). Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15(2), 5-36.
- Habermas, J. (2012). *Kamusalın Yapısal Dönüşümü*. Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hamilton, S. ve Spicer, A. (2005). “Defining the Holy: the Delimitation of Sacred Space,” ss.1-10, *Defining the Holy: Sacred Space in Medieval and Early Modern Europe* içinde. Burlington, VT: Ashgate Publishing.
- İncirlioğlu, E, O. ve Kılıçbay, B. (2011). Sunu. E. O. İncirlioğlu ve B. Kılıçbay (Ed.), *Mekân ve Kültür* içinde (s. 5-7). Ankara: Kültür Araştırmaları Derneği.

Kalaycı, N. (2007). Kamusal Alan Kavramı Üzerine Bir İnceleme: Aristoteles-Marx-Habermas. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı.

Kıyak, A. (2012). Halk Dindarlığı Bağlamında Kutsal Mekân Anlayışı. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2(2), 159-181.

Köse, A. ve Ayten, A. (2010). *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyoloji ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford ve Cambridge: Blackwell.

Mardin, Ş. (1993). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Neuman, W, L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Çev. Sedef Özge. İstanbul: Yayınodası Yayınları.

Olson, E, O. (1994). Türkiye’de Dini Sembol Sistemleri ve Ritüellerin Kullanımı: Kadınların Evliya Türbelerindeki Aktiviteleri [The Use of Religious Symbol and Ritual in Turkey: Women’s Activities at Muslim Saints Shrines]. *Muslim World*. 84, 202-216. Hartford: Conn.

Özaloğlu, S. ve Gürel, M. (2011). Değişen Yaşam Tarzı, Değişime Direnen Cami Mekânı. E. O. İncirlioğlu ve B. Kılıçbay (Ed.), *Mekân ve Kültür* içinde (s. 26-27). Ankara: Kültür Araştırmaları Derneği.

Özkan, A. (2009). Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyolojik Boyutu: Eyüp Sultan Türbesi Örneği. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Pultar, G. (2003). Moderniteyi Sorgularken. G. Pultar, E. O. İncirlioğlu ve B. Akşit (Ed.), *Kültür ve Modernite* içinde (s. 25-62). İstanbul: Türkiye Kültür Araştırmaları.

Sennett, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Çev. Serpil Durak, Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sezer, S. ve Özyalçın, A. (2010). *Öyküleriyle İstanbul Anıtları I*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın

TDK. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tekin, M. (2012). *Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Dua ve Sosyal Sorunlar: Konya Mevlana Müzesi Örneği*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Yeğin, H. İ. (2003). Kutsal Mekân ve İnsan İlişkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yel, A, M. (2005). İslam'da Büyük ve Küçük Gelenekler ya da İslam Din Antropolojisinde Yüksek Kültür ve Halk Kültürü. A. Coşkun (Ed), *Din, Toplum ve Kültür* içinde (s. 131-180). İstanbul: İz Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, H, K. (2011). *Aziz Mahmut Hüdayi*. Hayatı, Eserleri, Tarikatı. İstanbul: Erkam Yayınları.

Yükselbaba, Ü. (2008). Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlıları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 166(2), 227-272.

İnternet Kaynakları

Akdoğan, V. (2007). Geleneksel Toplum ve Modern Toplum Dikotomisi Bağlamında Modernliğin Eleştirisi. *Toplum ve Siyaset*. 10 Aralık 2012.
<http://www.toplumvesiyaset.com/yaziOku.php?id=1440>

Küçükcan, T. (2007). Kamusal Alan ve Din. *Köprü Fikir Dergisi*. Sayı:99
<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=862> 17 Aralık 2012

<http://www.konya.net.tr/guncel/turkiyede-en-cok-ziyaret-edilen-turbe-h2>
13 Ekim 2012.

<http://www.ezberim.biz/eren-ermis-evliya-kisiler/149967-istanbulda-bulunan-ziyarete-acik-turbelerin-listesi/> 19 Aralık 2012

<http://www.turbeler.org.tr/>. (TÜRÇEK). 07 Ocak 2013.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Tekke,_zaviye_ve_t%C3%BCrbelerin_kapat%C4%B1lmamas%C4%B1. 08 Şubat 2013

EKLER

EK 1

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı

“TÜRBE MEKÂNI, TÜRBE KÜLTÜRÜ”

İstanbul’da Üç Türbede Yapılan Niteliksel Araştırma, 2013

Derinlemesine Görüşme Çerçevesi I

(Tanışma: Hangi kurumdan geldik, kimiz, ne yapmak istiyoruz ve görüşmenin yaklaşık süresi hakkında bilgi verilecektir.)

Tanıtım bilgileri ve numarası:

Görüşülen kişinin ismi:

Görüşülen kişi kendisine nasıl hitap etmemizi istiyor:

Yaşamakta olduğu yer:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmenin yapıldığı yer:

Görüşmenin kaydedilmesini ve raporda adının geçmesini uygun buluyor mu?

A. Teyp: 1.Uygun 2. Uygun değil 3. Fark etmez

B. Raporda adının geçmesi: 1. Uygun 2. Uygun değil 3. Fark etmez

Görüşme sırasında başka kimlerin bulunduğu ve oturma düzeni:

Diğer kişiler hakkında kısa bilgi:

Görüşmeyi yapan ekip üyeleri:

Görüşmeyi yürüten (Moderatör):

Gözlemci:

Görüşülecek Konular

1. Kişisel bilgiler

Cinsiyet, yaş, meslek, öğrenim durumu, medeni durumu, ekonomik durum, inanç konusunda kendini nasıl tanımladığı ve kendisiyle ilgili dile getirmek istediği farklı tanımlar.

2. Türbe ziyaretinin mekânla ilişkilendirilmesi

Mekânın kutsiyetine veya türbedeki zatın kutsiyetine olan inanç, türbe gibi özel mekânları günlük sorunlardan kaçış ve dua ederek rahatlama yeri olarak görme, türbe mekânının dönüştürücü etkisine olan inanç (türbeye gelmeden önce ve ziyaretten sonraki duygu durumu), türbe mekânını turistik veya tarihi özelliklerinden dolayı ziyaret etme, hangi türbelerin ziyaret edildiği ve türbenin hangi bölümlerinin kullanıldığı, nerelerden (şehir içi veya dışı), ne şartlarda, ne tür organizasyonlarla gelindiği.

3. Türbe ziyaretinin kişisel ve toplumsal sebepleri

Dini gereklilik olarak görme, sadece dua etmek için, adak adama, ailevi gelenek sebebiyle, merak ve tanıma isteği, türbedeki zatı aracı kılarak dilek dileme, sağlık sebepleri, her türlü sosyal mahrumiyet ve ekonomik sorunlar, eğitim-iş-aile ile ilgili sıkıntılar, önceki dileklerinin gerçekleşmesi sebebiyle teşekkür gelme vb.

4. Türbe ziyaretinin ne sıklıkla yapıldığı

Ziyaretler düzenli aralarla mı, ihtiyaç hissettikçe mi, uzun aralarla mı yapılıyor?

5. Ziyaret sıklığını etkileyen kişisel ve toplumsal faktörler

Ulaşım kolaylığı, enformasyon ağındaki teknolojik ilerleme hızı, türbe olgusunun medyada ve kitle iletişim araçlarında yer alma sıklığı ve yer alma biçimleri, sınav dönemleri (lise, üniversite, y.lisans, kpss, dil vb.), toplumsal olayların arttığı dönemler (işsizlik, terör eylemleri, ekonomik ve sosyal sıkıntılara paralel olarak arttığı düşünülen ailevi sıkıntılar), kişisel hayattaki dönüm noktaları (iş, eş bulma,

çocuk sahibi olma, ev araba sahibi olma, boşanma, iş hayatında terfi etme vb), türbe ziyaretlerinin yapılıp yapılmaması konusunda toplumda yer etmiş olan olumlu ve olumsuz toplumsal motivasyon, düşünce, baskı ve engellemelerin varlığı.

6. Türbe mekânının ne anlam ifade ettiği

Türbe, sosyalleşmenin gerçekleştiği sosyal bir alan mıdır? Türbeler kamusal mekânlardır denilebilir mi? Kutsal dini bir yer mi? Veya kendine özgü ritüel, anlam, özellik içeren bir mekân mı?

7. Türbe ziyaretinin ziyaretçi açısından nasıl anlamlandırıldığı

Sorunların çözümünde türbe ziyareti toplumda kabul görmüş bir yöntem midir? Eğer öyle ise ziyaret, bir toplumsal kabul ve toplumsal uyum olarak da anlamlandırılabilir mi?

8. Türbe ziyaretinden beklentiler

Ziyaretin kutsal bir mekâna yapılmasıyla manevi bir rahatlama, huzur hissedildi mi? Ziyaretten sonra hayatlarında bir değişiklik oldu mu? (Dini değerlerde artma veya azalma, hayır işlerine yönelme vb.) İstekler gerçekleşip tekrar ziyaret etme düşüncesi gelişti mi? Ziyaretin sosyalleşmeyi geliştirdiğine yönelik bir kanaat oluştu mu?

9. Başka türbeler ziyaret ediliyor mu?

EK 2

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
“TÜRBE MEKÂNI, TÜRBE KÜLTÜRÜ”
İstanbulda Üç Türbede Yapılan Niteliksel Araştırma, 2013
Derinlemesine Görüşme Çerçevesi II

(Tanışma: Hangi kurumdan geldik, kimiz, ne yapmak istiyoruz ve görüşmenin yaklaşık süresi hakkında bilgi verilecektir.)

Tanıtım bilgileri ve numarası:

Görüşülen kişinin ismi:

Görüşülen kişi kendisine nasıl hitap etmemizi istiyor:

Yaşamakta olduğu yer:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmenin yapıldığı yer:

Görüşmenin kaydedilmesini ve raporda adının geçmesini uygun buluyor mu?

A. Teyp: 1. Uygun 2. Uygun değil 3. Fark etmez

B. Raporda adının geçmesi: 1. Uygun 2. Uygun değil 3. Fark etmez

Görüşme sırasında başka kimlerin bulunduğu ve oturma düzeni:

Diğer kişiler hakkında kısa bilgi:

Görüşmeyi yapan ekip üyeleri:

Görüşmeyi yürüten (Moderatör):

Gözlemci:

Görüşülecek Konular

1. Kişisel bilgiler

Cinsiyet, yaş, meslek, öğrenim durumu, medeni durumu, ekonomik durum, inanç konusunda kendini nasıl tanımladığı ve kendisiyle ilgili dile getirmek istediği farklı tanımlar.

2. Türbe ziyaretinin mekânla ilişkilendirilmesi

3. Türbe ziyaretinin kişisel ve toplumsal sebepleri

4. Türbe ziyaretinin ne sıklıkla yapıldığı

5. Ziyaret sıklığını etkileyen kişisel ve toplumsal faktörler

6. Türbe mekânının ne anlam ifade ettiği

7. Türbe ziyaretinin ziyaretçi açısından nasıl anlamlandırıldığı

8. Türbe ziyaretinden beklentiler

(Esnaf için)

-Burada çalışmaya ne zaman başladı? İşyerinin sahibi mi kiracı mı? İşyeri el değiştirdi mi?

-Bu işyeri hangi amaçla açıldı? Ekonomik sebeplerle mi açıldı başka sebepleri var mı?

-Hep aynı ürünler mi satılıyor? Satılan ürünler zamanla farklılaşıyor mu? Statik mi dinamik mi?

-Bu işyeri babadan oğula devrederek mi işliyor?

-Bu işyeri kendini hangi sektörde konumlandırıyor? Bir sektör mü? Dini bir içeriği var mı? Türbeye gelenlerle bu işyerinin nasıl bir ilişkileri var?

-Bu işyeri türbe ziyaretçilerine mi hitap ediyor?

-Başka türbeler ziyaret ediliyor mu?

(Türbe görevlileri için)

-Kaç yıldır burada çalışıyor?

-Türbe görevlisi olarak çalışma sebebi ekonomik mi özel sebepleri var mı?

-Çalıştığı türbenin tarihçesini biliyor mu?

-Ziyaretçi profili nasıl? Her hangi bir tasnif yapılabilir mi? Bu konuyla ilgili gözlemleri nelerdir?

-Ziyaretçilerin türbeyle ilgili özel soruları oluyor mu? En çok ne soruluyor?

-Ziyaretçilerin istekleri oluyor mu? Bu istekler kültürel, dini vs. ne amaçlı isteklerdir?

-Ziyaretçiler beklenmedik davranışlarda bulunuyorlar mı? O zaman tavırları ne oluyor?

-Ziyaretçiler uyarılıyor mu? Hangi ölçütlere göre uyarılıyor? En çok hangi uyarı yapılıyor?

-Ziyaretçilerin yoğun veya az olduğu belirli gün, hafta veya aylar var mı?

-İşe başladığı zamanla şimdiki zaman içinde ziyaretçilerin sayısı, cinsiyeti, türbedeki davranış- ibadet şekli vs. açısından farklılıklar var mı?

-Başka türbeler ziyaret ediliyor mu?

EK 3

Derinlemesine Görüşme Yapılanların Kişisel Bilgileri

T.C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı
“TÜRBE MEKÂNI, TÜRBE KÜLTÜRÜ”: İstanbul’da Üç Türbede Yapılan Niteliksel Araştırma, 2013

Görüşme Sırası	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim	Meslek	Yaşadığı Yer	Görüşülen Türbe
DG 1	K	25	Bekâr	Üniversite okuyor	Öğrenci	Kayseri	AMHT
DG 2	K	29	Bekâr	Üniversite	Moda Tasarımcısı	Bahçelievler	AMHT
DG 3	K	52	Evli	Lise	Emekli	Bostancı	AMHT
DG 4	K	29	Evli	İlkokul 2 terk	Ev Hanımı	Çengelköy	AMHT
DG 5	E	80	Evli	İlkokul	Emekli	Üsküdar	AMHT
DG 6	K	43	Evli	Lise	Ev Hanımı	Ümraniye	AMHT
DG 7	E	31	Evli	Lise	AMHT Güv. G.	Sultanbeyli	AMHT
DG 8	K	23	Bekâr	Üniversite	Öğretmen	Maltepe	AMHT
DG 9	E	31	Evli	Lise	Memur	Tavşanlı	AMHT
DG 10	K	37	Evli	Üniversite	Öğretmen	Ümraniye	AMHT
DG 11	K	55	Evli	Yüksek Lisans	Emekli	Bahçelievler	EST
DG 12	K	57	Eşini kaybetmiş	İlkokul	Ev Hanımı	Ümraniye	EST
DG 13	K	20	Bekâr	Üniversite okuyor	Öğrenci	Kartal	EST
DG 14	K	48	Boşanmış	İlkokul	Emekli	Bakırköy	EST
DG 15	K	26	Evli	Üniversite 2 terk	Ev Hanımı	Bahçelievler	EST
DG 16	K	73	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	Levent	EST
DG 17	K	49	Bekâr	Lise	Emekli	Kadıköy	EST
DG 18	E	31	Evli	Üniversite	EST Din Görevlisi	İstanbul	EST
DG 19	E	48	Evli	Ön Lisans	Memur	Tuzla	EST
DG 20	E	28	Bekâr	Açık Üni. okuyor	Güzellik Uzmanı	Bahçelievler	EST
DG 21	K	26	Bekâr	Üniversite	Moda Tasarımcısı	Küçükçekmece	TBT
DG 22	K	56	Evli	Lise	Emekli	Sarıyer	TBT
DG 23	K	51	Eşini kaybetmiş	Hiç okula gitmemiş	Ev Hanımı	Sarıyer	TBT
DG 24	E	82	Eşini kaybetmiş	İlkokul	TBT Görevlisi	Sarıyer	TBT
DG 25	K	40	Evli	Açık lise okuyor	Restorant İşletmecisi	Beşiktaş	TBT
DG 26	K	50	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	Ankara	TBT
DG 27	K	53	Evli	Üniversite	Emekli	İstanbul	TBT
DG 28	E	57	Evli	Üniversite terk	Ticaret	İstanbul	TBT
DG 29	K	48	Evli	Ortaokul	Emekli	Ankara	TBT
DG 30	E	44	Evli	İlkokul	Esnaf	Rumelikavağı	TBT

EK 4**Zamanlama ve Çalışma Planı**

T.C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı
“TÜRBE MEKÂNI, TÜRBE KÜLTÜRÜ”: İstanbul’da Üç Türbede Yapılan
Niteliksel Araştırma, 2013

Faaliyetler	Kim Tarafından	2013							
		Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül
Literatür çalışması, konunun ve araştırma sorusunun belirlenmesi	A. A. Çelik, E. İncirlioğlu	XX							
Öneriye son şeklinin verilmesi ve enstitüden onay alınması	A. A. Çelik E. İncirlioğlu	XX							
Literatürün geliştirilmesi	A. A. Çelik	XX	XX	XX	XX	XX	XX	XX	
Görüşme çerçevelerinin oluşturulması ve görüşmelere başlanması	A. A. Çelik		XX						
Görüşmelere devam edilmesi ve çözümlenmelere başlanması	A. A. Çelik, S. Çelik		XX	XXX	XX				
Görüşmelere devam, çözümlenmeler, veri toplama ve analizi	A. A. Çelik, S. Çelik			XX	XX	XXX	XX		
Bulgular ve değerlendirmeler	A. A. Çelik						XXXX	XXXX	
Tezin yazılması	A. A. Çelik					XX	XXXX	XXXX	
Tezin tamamlanarak Enstitüye teslim edilmesi	A. A. Çelik, E. İncirlioğlu								XXX

EK 5.A
Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi'nden Fotoğraflar

GÖNÜLLER SULTANI, CELVETİ PİRİ
AZİZ MAHMUD HÜDAYİ
- KADDESALLAHU SİRRAH -
(1541 - 1628)

ŞEREFLİ KOÇHİSAR'DA DOĞDU.
ÇOCUKLUĞU SİVRİHİSAR'DA GEÇTİ.
MEDRESE EĞİTİMİNİ İSTANBUL'DA TAMAMLADI.
EDİRNE, MİSİR, ŞAM VE BURSA'DA,
KADILIK VE MÜDERRİSLİK YAPTI. BURSA'DA
ÜFTÂDE HAZRETLERİ'NİN MÜRİDİ VE HALİFESİ İDİ.
İSTANBUL'DA HALKA ŞEYH, SULTANLARA MÜRŞİD OLDU.
ÜSKÜDAR'DA VEFAT ETTİ.
KÜLLİYESİ İÇİNDE BULUNAN BU TÜRBEME DEFNEDİLDİ.
ESERLERİ, SOHBETLERİ, ŞİİRLERİ, VAAZ VE NASİHATLARI İLE,
PÂDİŞAHTAN HALKA HERKESE YOL GÖSTERDİ.
DEVİRİNİ İDRÂK ETTİĞİ SEKİZ PÂDİŞAHTAN BİLHASSA
SULTAN III. MURÂD VE I. AHMED'İN SAYGISINI KAZANDI.
YEDİSİ TÜRKÇE, OTUZ KADAR ESER YAZDI.
ZENGİN VAKIFLAR VE MÂNEVİ MİRASLAR BIRAKARAK
EBEDİYET ÂLEMİNE GÖÇTÜ.
SEVENLERİ İÇİN ŞU DUASI MEŞHURDUR:
"SAĞLIĞIMIZDA BİZİ, VEFÂTİMİZDAN SONRA KABRİMİZİ,
ZİYÂRET EDENLER VE TÜRBEMİZİN ÖNÜNDEN
GEÇTİĞİNDE FÂTİHA OKUYANLAR BİZİMDİR.
BİZİ SEVENLER DENİZDE BOĞULMASIN ÂHİR ÖMÜRLERİNDE,
FAKİRLİK ÇEKMESİN, İMANLARINI KURTARMADIKÇA GÖÇMESİN."

Fotoğraf 1: Aziz Mahmut Hüdayi'nin sevenlerine duası

(Fotoğraf: A. Sena Çelik)

Fotoğraf 2: Türbenin iç mekânı

(Fotoğraf: Emine İncirlioğlu)

EK 5.B

Eyüp Sultan Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Türbe girişinin yan tarafı

(Fotoğraf: Ayşe Aysun Çelik)

Fotoğraf 2: Türbenin dış mekânı

(Fotoğraf: A. Sena Çelik)

EK 5.C

Telli Baba Türbesi'nden Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Türbenin iç mekânı

(Fotoğraf: A. Sena Çelik)

Fotoğraf 2: Türbenin girişi

(Fotoğraf: A. Sena Çelik)

ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında İstanbul'da doğdu. 1985 yılında İstanbul Kandilli Kız Lisesi'nden, 1991 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nden mezun oldu. 2011 yılı Bahar Döneminde Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında başladığı yüksek lisans programından 2013 yılı Güz Döneminde mezun oldu.